
Ştefan Zweig
Simturi
rătăcite

ȘTEFAN ZWEIG

SIMȚURI RĂTĂCITE

Traducere de

S. PAUL

EDIȚIA III

EDITURA „NAȚIONALA-CIORNEI" S.A.
BUCUREȘTI

Singura traducere autorizată de autor
ȘTEFAN ZWEIG
VIENA

Clasyst

I

...Elevii și colegii mei de facultate mi-au fost binevoitori. Am în fața mea primul exemplar al acelei broșuri festive închinată mie de către filologi, cu prilejul aniversării a șaizeci de ani de viață și a jubileului de treizeci de ani de activitate academică, înmânată cu tot ceremonialul, într'o elegantă legătură. Nu lipsește niciun articol, niciun discurs, nici cea mai neînsemnată recenzie pe care zelul biografului să nu-l fi desgropat din vreun anuar savant. Intreaga mea devenire clar precizată, bine îngrijită, este urmărită pas cu pas până în ceasul de față. Intr'adevăr aș trebui să fiu un ingrat ca să nu mă bucur de această temeinică și înduioșătoare reconstituire a vieții mele. Ceeace eu însumi credeam pierdut și uitat de mult, reînviază unitar orânduit în această imagine! Nu, nu pot nega că deși bătrân, am privit paginile acestea cu mândria școlarului ce-și vede aptitudinea și zelul pentru știință pentru prima oară recunoscute de profesori.

Totuși răsfoind cele două sute de pagini de muncă sârguitoare și privind minuțios în oglinda chipului meu spiritual, fui silit să zâmbesc. Intr'adevăr aceasta să fie viața mea, această as-

censiune pacinică plină de năzuinţele din primele ceasuri şi până astăzi, aşa cum o stratifică din material mort, biograful meu?

Se petrecu cu mine ceiace mi se întâmplă şi atunci când pentru prima oară îmi auzii glasul în gramofon. La început nu l-am recunoscut de fel. De sigur era vocea mea, însă era aceia pe care o aud ceilalţi, şi nu cum o percep eu însumi, trecută prin sângele şi structura lăuntrică a fiinţei mele.

Astfel eu, care închinasem o viaţă întreagă străduinţei de a înfăţişa oameni prin însăşi opera lor, a trebuit să aflu, din experienţă proprie, cât de insondabilă este firea omenească, caracterul său esenţial, celula plastică de unde ţâşneşte orice desvoltare. Trăim miriade de secunde şi totuşi va fi mereu una, una singură care va face să clocotească întreaga noastră lume interioară. Stendhal a descris-o: este clipa când floarea lăuntrică, îmbibată de sevă se cristalizează fulgerător. Este clipa magică asemănătoare clipei de concepţie şi tot ca dânsa ascunsă în lăuntrul cald al propriului trup, invizibilă, intangibilă, insensibilă, taină ce trebue trăită spre a fi înţeleasă. Nici o algebră a spiritului n'o poate calcula, nici o alchimie a presimţirii n'o poate ghici şi arareori o prinde propria simţire.

Despre această tainică clipă a desvoltării vieţii spirituale nu se pomeneşte nici un cuvânt în cartea aceia: iată de ce fui silit să zâmbesc. E totul adevărat acolo, numai esenţialul lipseşte. Mă descrie numai, dar nu mă destăinueşte. Vorbeşte despre mine, dar nu mă trădează. Două sute de nume sunt trecute în acest scrupulos registru — numai acela dela care a emanat tot

imboldul creator lipseşte; lipseşte numele omului care a hotărît soarta mea şi care mă recheamă acum cu îndoite puteri spre tinereţile trecute. Sunt pomeniţi toţi, afară de acela care îmi dărui graiul şi în al cărui spirit vorbesc; şi dintr'o dată mă simt vinovat de această laşe tăcere. O viaţă întreagă am zugrăvit chipuri omeneşti reîmprospătând pentru prezent figuri din secole trecute şi tocmai la acela care mi-e cel mai prezent, la acela nu m'am gândit. Ca în zilele Homerice, voi da acum de băut din propriul meu sânge fantomei mult iubite, poate astfel să se apropie şi să-mi grăiască iar. Voiu pune o pagină tăinuită, alături de cele cunoscute şi volumului savant îi voi alătura o spovedanie sentimentală — adevărul adevărat al tinereţii mele.

* * *

Inainte de a începe, mai răsfoesc încă odată volumul ce pretinde a-mi înfăţişa viaţa. Şi zâmbesc iar. Cum voiau să se apropie de adevărata-mi viaţă, plecând dela o premiză falsă!

Dela început dau greş!

Iată printre altele legenda unui binevoitor coleg de şcoală, consilier de stat şi el, afirmând că din liceu m'aş fi distins printr'o pătimaşe dragoste pentru ştiinţele spirituale. Proastă memorie, domnule consilier! Toate ştiinţele umaniste erau pentru mine o constrângere silită pe care o răbdam scrâşnind din dinţi.

Fiu de rector dintr'un mic oraş din nordul Germaniei, văzusem din frageda copilărie cultura coborâtă la goana după pâine, şi tocmai deaceea uram orice studiu filologic. Astfel, conform menirei sale mistice, natura sădeşte întot-

deauna în sufletul copilului, un ghimpe de sarcasm împotriva înclinaţiunilor părinteşti. Ea nu vrea o moştenire tihnită, lipsită de vigoare, simplă continuare şi imitare dela o generaţie la alta. Sădeşte întotdeauna contraste între cei de un neam, îngăduind abia după un trudnic şi roditor ocol revenirea fiului pe calea părintească. Era suficient ca tatăl meu să declare ştiinţa sacră, pentru ca auto-afirmarea s'o resimtă ca o simplă paradă de noţiuni. Tot preamărindu-mi pilda clasicilor, ei îmi păreau didactici, searbăzi şi îi uram. Inconjurat de cărţi, le dispreţuiam; mereu îndemnat de tata pe calea spiritului, mă răsvrăteam împotriva oricărei forme de cultură transmisă prin scris. Nu este deci de mirare că am răsbit anevoios până la bacalaureat, împotrivindu-mă apoi cu vehemenţă oricărei continuări de studii. Voiam să devin ofiţer, marinar sau inginer. De fapt pentru niciuna din aceste cariere nu aveam o inclinaţiune puternică. Numai sila de atmosfera searbădă şi pedantă a ştiinţei mă îndemna la o activitate practică în locul celei intelectuale. Insă cu respectul său fanatic pentru tot ceiace priveşte universitatea, tata fu neclintit în hotărîrea-i de a-mi desăvârşi cultura academică. Nu putui obţine decât îngăduinţa, ca în locul filologiei clasice, să aleg filologia engleză. Această soluţie-compromis o acceptai cu gândul ascuns ca mai târziu, mulţumită acestei limbi maritime, să pot evada spre libertatea vieţii de marinar.

Nimic nu e deci mai greşit în acel „curriculum vitae“, decât binevoitoarea afirmare că în primul an de studii la Berlin aş fi pus, graţie îndrumării unor profesori valoroşi, — bazele cunoştiinţelor mele filologice. Parcă neînfrâ-

nata-mi dorinţă de libertate, ţinea atunci seamă de cursuri şi docenţi!

La prima vizită, fugitivă, a sălei de curs, mă copleşi într'atâta aerul îmbâcsit, prelegerea monotonă şi prolixă, încât fui nevoit să fac o sforţare spre a nu dormita cu capul pe bancă. Fericit de a fi scăpat de şcoală, m'am pomenit deodată iar în clasa cu catedră severă şi cu meticulozitatea prozodică a dascălilor. Involuntar aveam senzaţia că buzele de-abia întredeschise ale profesorului picurau nisip, atât de uzate şi monotome erau cuvintele sale. Bănuiala şcolarului că facultatea e un fel de morgă a spiritului, unde mâni nepăsătoare pipăe, anatomizând, rămăşiţele a ceiace nu mai este, bănuiala aceasta se reînnoi înspăimântător în laboratorul unei culturi de mult învechită.

Acest instinct de repulsiune devenea şi mai intens în clipa când, după o lecţie anevoe suportată, ieşeam pe străzile oraşului. Era capitala care, mirată de propria-i desvoltare, plină de o bruscă virilitate ce ţâşnea electric din pietre şi străzi, impunea fiecăruia un ritm înfrigurat căruia nu i se putea rezista. Era acel Berlin al cărui nesaţiu se asemuia atât de mult propriei mele virilităţi, de-abia acuma observată. Amândoi, eu şi oraşul, răsăriţi brusc dintr'o mică burghezie protestantă, ordonată şi redusă, lăsaţi prematur în voia unei beţii de putere şi posibilităţi, — noi amândoi, oraşul şi cu mine, un tânăr pornind spre viaţă, vibram ca un dinam de nelinişte şi nerăbdare. Niciodată n'am înţeles şi iubit Berlinul ca atuncea. Era poate asemănarea dintre stupul acesta ce-şi revărsa puterile şi propriile-mi celule ce ardeau de dorinţa unei expansiuni subite. Era nerăbdarea

oricărei tinereţi robuste, viguroase — şi unde s'ar fi putut descărca în aşa măsură ca în sânul palpitând al acestei arzătoare şi uriaşe femei, în acest nerăbdător oraş, ce radia atâta putere în juru-i!

M'am aruncat în braţele acestui Berlin, coborând până în cea din urmă din arterele sale; curiozitatea mea, înconjură grabnic trupul său de piatră şi totuşi cald. De dimineaţă şi până târziu în noapte hoinăream pe străzi, cercetam lacurile din jurul oraşului, scotoceam toate ascunzişurile lui. Intr'adevăr era un fel de obsesie care, împiedicându-mi studiile, mă arunca în aventura acestor explorări. Prin această exagerare mă supuneam unei particularităţi inerente firei mele. De mic copil, incapabil de acţiuni simultane, din clipa când mă interesa ceva, deveneam inaccesibil oricărei alte ocupaţiuni. Întotdeauna şi pretutindeni, eram călăuzit de această unilaterală şi preponderentă impetuozitate; şi astăzi încă, la lucru, adesea o problemă mă poate stăpâni fanatic şi n'o las fără să nu-i descopăr până şi cea din urmă fibră, până şi cea din urmă taină. In epoca aceia la Berlin, sentimentul libertăţii mă ameţise într'atâta, încât nu puteam suporta nici întemniţarea trecătoare a cursului, mă supăra până şi îngrădirea propriei mele odăi. Tot ce nu era aventură, însemna pentru mine pierdere de vreme. Abia scăpat din căpăstru, tânărul provincial încerca să se desbare în silă de vechile înfrânări, dornic să pară cât mai bărbat. Luând parte la vreo asociaţie studenţească, deşi eram timid din fire, căutam să-mi dau un aer obrasnic şi desfrânat. Numai de opt zile la Berlin, făceam pe crăşeanul, mare pangermanist, prinzând cu o repeziciune

uimitoare, ca un adevărat „Miles gloriosus", vocabularul cafenelei. Din acest capitol de bărbăţie făceau parte şi femeile, „muierile" cum le spuneam în îngâmfarea noastră de studenţi şi în această împrejurare, fui favorizat de fizicul meu neobişnuit de frumos. Inalt, svelt, mlădios în toate mişcările, obrajii păstrând încă suflul proaspăt al mării, aveam toate şansele de izbândă, faţă de băeţandrii palizi de aerul birourilor şi al magazinelor, băeţandrii cari porniau că şi noi în fiece Duminecă după cuceriri la „dancinguri-le" din Halensee şi Hundekehle. Odată în tâlnii o servitoare blondă din Meklenburg, cu pielea albă ca laptele, şi înfierbântat de dans, reuşii s'o ademenesc. Altădată fu rândul unei evreice din Posen, — mică, nervoasă şi neastâmpărată, vânzătoare la ciorăpăria Tietz, — pradă ieftină în genere, lesne de cucerit şi tot atât de repede trecută camarazilor. Aceste izbânzi uşoare, constituiau pentru liceanul sfios de ieri, o surpriză ameţitoare. Succesele ieftine îmi sporiau îndrăzneala şi treptat ajunsei să consider strada, drept câmpul de vânătoare al acestor aventuri amuzante şi efemere. Apoi, urmărind o fată frumoasă şi ajungând în faţa Universităţii, începui să râd amintindu-mi cât timp a trecut decând nu i-am mai călcat respectabilu-i prag. Voios, intrai în tovărăşia unui prieten însufleţit de aceleaşi sentimente; am deschis uşa doar atât cât ne trebuia ca să aruncăm o privire în sala de cursuri şi văzurăm o sută cincizeci de spinări încovoiate în bănci, ascultând cu extaz litania psalmodiată de-o respectabilă Barbă-albă. Inchisei uşa repede lăsând să lunece pe umerii înclinaţi şuvoiul acelei anoste elocvenţe.

şi împreună cu tovarăşul meu ieşirăm sburdând în aleea însorită.

Mi se pare că niciodată un om tânăr, nu şi-a risipit mai prosteşte vremea, decât o făcusem eu în acele câteva luni. Nu citeam nici o carte şi, sunt sigur, n'am rostit nici un cuvânt logic şi n'am fost preocupat de nici o problemă serioasă. Instinctiv evitam orice tovărăşie intelectuală, pentru ca trupul meu, trezit, să poată simţi mai intens corozivul unei vieţi noi, interzisă până atunci. E posibil ca această îmbătare de propria-ţi vlagă, această obositoare autodistrugere, să fie inerentă oricărei tinereţi puternice, descătuşată brusc — totuşi poftele mele diabolice făceau din acest vagabondaj un adevărat pericol. Probabil că m'aş fi ratat complect sau cel puţin aş fi căzut într'o totală apatie sufletească dacă o întâmplare ciudată n'ar fi înfrânat brusc prăvălirea mea lăuntrică.

Această întâmplare pe care azi — recunoscător, — o numesc fericită, consta într'aceea că tatăl meu fu convocat pe neaşteptate într'un congres al rectorilor universitari, la Ministerul Instrucţiunii din Berlin. Pedagog desăvârşit el s'a folosit de acest prilej ca să încerce o verificare a purtării mele şi fără ca eu să bănuiesc sosirea sa, să fiu lesne surprins .Acest atac inopinat, îi reuşi pe deplin. Era pe înserate. Pe când mă aflam cu o fată în cea mai strânsă intimitate, auzii deodată că cineva bate la uşa modestei mele odăiţe, cu intrarea prin bucătăria gazdei. Presupunând că e un coleg, am bombănit supărat: „Nu primesc pe nimeni".

După o scurtă pauză însă, bătăile în uşe se repetară odată, de două ori şi apoi, cu o accentuată nerăbdare, a treia oară. Furios, mi-am tras

pantalonii ca să expediez repede pe musafirul neplăcut. Astfel, cu cămaşa descheiată, cu bretelele atârnând, în picioarele goale, deschisei brusc uşa, pentru ca imediat, lovit parcă de-un pumn în frunte, să recunosc în întunericul sălii silueta tatălui meu. In penumbra aceia, n'am putut distinge pe obrazul său decât ochelarii; dar mi-a fost de ajuns să-i văd silueta, pentru ca obrăznicia pe care am pregătit-o colegului să mi-se oprească în gâtlej, ca un os: rămăsei o clipă ametit. Imi amintesc cu groază momentul acela când, umil, fui nevoit să-l rog să aştepte câteva minute în bucătărie, până ce voiu face puţină ordine în cameră.

După cum spuneam, nu-i vedeam faţa. Simţeam însă că înţelesese. O simţeam din tăcerea lui, din faptul că nu-mi întinse mâna, din felul rezervat prin care se întoarse desgustat în bucătărie. Acolo, în mirosul de cafea caldă şi morcovi fierţi, venerabilul bătrân trebui să aştepte zece minute în picioare, zece minute deopotrivă de înjositoare, atât pentru mine cât şi pentru dânsul, până ce fata gonită din pat, îşi putu trage rochia şi ieşi din casă trecând pe lângă tata care ascultase totul fără să vrea. Şi nici atunci nu-l putui libera din ascunzişul umilitor, căci trebuia mai întâi să 'ndrept neorânduiala prea vădită a patului. Abia în urmă m'am putut înfăţişa tatei. Niciodată în viaţa mea n'am fost atât de ruşinat.

In această împrejurare stingheritoare, tata păstrase o ţinută demnă, pentru care îi sunt recunoscător şi azi. Oridecâteori vreau să-mi amintesc de bietul tata, mă feresc să-l privesc din punctul de vedere al elevului care dispreţuia într'însul, pe criticul sever cârcotaş şi pe-

dagogul pedant; întotdeauna caut să-mi reamintesc clipa aceia, cea mai omenească clipă a sa, când bătrânul, profund desgustat și totuși stăpânit, intră mut în aerul înnăbușitor al camerei mele. Avea pălăria și mânușile în mână; instinctiv vru să le pună jos, dar făcu un gest de desgust, căci o repulsiune firească îl oprea să atingă de această murdărie, cel mai neînsemnat obiect al său. Ii oferi un scaun. Fără să-mi răspundă, avu un gest dispreţuitor de refuz.

Rămase câteva clipe rece, cu faţa întoarsă. Apoi, scoase ochelarii de pe şnur și începu să-i frece, ceiace la dânsul, însemna întotdeauna jenă. Tot astfel nu-mi scăpă faptul că, înainte de a și-i pune la loc, bătrânul își trecu mâna pe ochi. Ii era rușine de mine și mie mi-era rușine de el, dar niciunul dintre noi nu sufla un cuvânt. Mă temeam de o predică, de un discurs retoric pe tonul său gutural, pentru care îl uram și-l batjocoream încă din școală. Dar bătrânul persistă în tăcerea-i grea, ceiace mă făcu să-i rămân recunoscător până azi. Intr'un sfârșit, se îndreptă spre etajera stricată, pe care se aflau cărţile mele de studiu. Le răsfoi, și dintr'o privire se putu convvinge că cele mai multe erau neatinse și netăiate.

— „Dă-mi caetul de cursuri!“ — Această poruncă, fu primul său cuvânt. Il înmânai tremurând, știind că nu luasem note stenografice decât la o singură prelegere. Citi la repezeală cele două pagini și apoi, fără cel mai mic semn de enervare, puse caetul pe masă. Işi luă un scaun, se așeză, mă privi serios și mă întrebă fără nicio intenţie de dojană: „Ei bine, ce crezi? Tot așa vei proceda și'n viitor?“

Calmul acestei întrebări mă copleși. Eram

peste fire de încordat; de m'ar fi certat aș fi răspuns obraznic, de m'ar fi sfătuit cu vocea-i plângătoare, l-aș fi batjocorit. Această întrebare obiectivă însă, îmi curmă îndârjirea. Seriozitatea ei cerea un răspuns tot atât de serios, iar liniștea-i voită, impunea respect și reculegere. Nu îndrăznesc să-mi aduc aminte răspunsul pe care i l-am dat, după cum nu sunt în stare să redau întreaga convorbire care urmă. Sunt sguduiri subite, un fel de sbuciumări interioare care, repovestite, ar părea cu siguranţă sentimentale. Sunt anume cuvinte cari izbucnind, între patru ochi, dintr'o nebănuită și haotică turburare sufletească, pot fi adevărate numai odată. Era singura convorbire adevărată, pe care o avui vreodată cu tatăl meu și n'am șovăit o clipă, să mă umilesc de bunăvoe: l-am lăsat să hotărască singur asupra soartei mele. Tata însă, mă sfătui numai să părăsesc Berlinul și să-mi urmez cursurile la o altă Universitate mai mică, sigur fiind că de acum încolo, voiu recâștiga cu râvnă, timpul pierdut. Increderea sa mă copleși. Am simţit în acea clipă unică, toată nedreptatea de care tinereţea mea se făcuse vinovată, faţă de bătrânul acesta închis într'un formalism glacial. Trebui să-mi mușc buzele, spre a nu izbucni într'un hohot de plâns. Va fi simţit și el acest lucru, căci îmi întinse brusc mâna, o ţinu o clipă într'a sa și apoi plecă grăbit. N'am îndrăznit să-l urmez. Rămăsei neliniștit, zăpăcit, ștergându-mi cu batista sângele de pe buze: atât de violent le mușcasem, voind să-mi înnăbuș simţimintele.

Aveam nouăsprezece ani, și aceasta fu prima lovitură simţită. Fără pic de violenţă, lovitura aceasta prăbuși la pământ întregul meu castel

de cărţi de joc, înălţat din cuvinte umflate despre bărbăţie, studenţie, auto-glorificare, etc. Cu voinţa astfel stimulată, începeam să mă simt destul de puternic spre a înfrunta, de aci încolo, ispita tuturor plăcerilor josnice. Nerăbdător să-mi încerc posibilităţile intelectuale, duceam dorul unei vieţi de cumpătată şi severă discipină. In vremea aceia mă dedicai cu totul studiilor, ca unei slujbe divine, nebănuindu-le încă vraja, după cum nu bănuiam că şi în lumea superioară a spiritului, primejdia şi aventura, pândesc mereu firile impetuoase şi pătimaşe.

* * *

Micul orăşel de provincie pe care — de acord cu tata — îl alesesem pentru studiile mele universitare, se afla situat în centrul Germaniei. Faima sa universitară, contrasta izbitor cu grămejoara de case modeste, ce înconjurau clădirea universităţii. Dela gară unde îmi lăsasem bagajele, am nimerit-o cu uşurinţă; şi mai ales în interiorul acestei mari instituţii bătrâneşti simţii cum sfera lăuntrică se confundă aci mai uşor şi mai puternic decât în imensitatea universităţii burgheze.

In două ore am terminat înscrierea şi am vizitat cea mai mare parte dintre profesori. Numai pe titularul catedrei de filologie engleză, specialitatea mea, nu-l putui afla nicăeri. Informându-mă mi se spusese că la orele patru după amiază îl voi întâlni sigur la seminar.

Mânat de nerăbdarea de a nu pierde nici o oră, tot atât de pătimaş astăzi în avântul meu spre ştiinţă, pe cât de mult o evitam odinioară, mă înfiinţai la ora patru precis, la locul indicat. Vizitasem numai în fugă orăşelul, dar era

destul, ca să-mi dau seama de ritmu-i calm, somnolent, atât de diferit de haosul Berlinului.

Bătui în uşe. Avui impresia că cineva mi-a răspuns şi am intrat. Mă înşelasem. Nimeni nu-mi spusese să intru. Ce auzisem eu, nu era decât glasul ridicat, energic şi plin de vervă al profesorului care probabil improvizase o alocuţiune în faţa a două duzini de studenţi, ce se înghesuiau, cerc, în jurul său. Stingherit de faptul că intrasem fără voe, voiam să mă retrag încetişor. Mi-era însă teamă că tocmai printr'aceasta voiu atrage atenţia supră-mi, căci până atunci, nu mă zărise niciunul dintre studenţi. Rămăsei deci în apropierea uşii, audiând fără voe, întregul curs.

După toate probabilităţile, prelegerea aceasta luase naştere dintr'o discuţie, sau dintr'un colocvium, căci atât profesorul cât şi elevii săi se grupaseră în mod nesilit şi cu totul întâmplător. El nu şedea pe un scaun perorând la distanţă, ci se aşezase pe una din mese, într'o poziţie aproape ştrengărească. Băeţii grupaţi în jurul său, păstrau atitudini nesilite, pe cari numai încordarea îi fixase într'o imobilitate plastică. Se vedea că stătuseră de vorbă laolaltă, când deodată profesorul sări pe masă şi atrăgându-i cu vorba spre sine, îi ţinu nemişcaţi prin vraja graiului său. Uitând eu însumi prezenţa-mi nechemată, am resimţit, după câteva clipe numai, efectul magnetic al fascinantei şi puternicei sale cuvântări. Involuntar, mă apropiai, dornic nu numai să-i ascult verbul, ci să-i şi pot vedea mânile cari aveau gesturi ciudate de cuprindere. După izbucniri adesea poruncitoare, mânile acestea se desfăceau ca nişte aripi, ridicându-se brusc, pentru ca apoi să plu-

țească armonios, cu gestul domol al unui dirijor. Și tot mai năprasnică devenea vorba, pe când avântatul dascăl sări de pe masă, ca depe șeaua unui cal, gonind fără suflare în acest furtunos și fulgerător zbor spiritual. Nu mai auzisem niciodată o lecție atât de entuziastă, atât de inspirată; — pentru prima oară trăiam ceiace Latinii numeau un „raptus“, transportarea, înălțarea unui om dincolo de sine însuși. Nu pentru sine și nici pentru ceilalți nu vorbeau buzele acestea pătimașe, ci resfrângeau numai focul unui suflet arzător.

Niciodată nu mai trăisem asemenea clipe: graiul ca extaz, patima expunerii ca fenomen elementar și tot acest neprevăzut mă zgudui și mă atrase aproape inconștient. Fără să-mi dau seama că înaintez, atras hipnotic de o putere mai tare decât curiozitatea, cu pasul automat al unui somnambul, fui împins în mijlocul cercului îngust. Inconștient, astfel m'am pomenit deodată la zece pași aproape de el și în mijlocul celorlalți, atât de vrăjiți, încât nici nu mă luară în seamă.

Am fost și eu dus de torent, mânat de curentul frazei sale, deși nu-i cunoșteam punctul de plecare. Pare-se că unul dintre studenți, caracterizase pe Shakespeare, ca apariție meteorică, fapt care îl îmboldise pe dascăl să arate că Shakespeare, nu era decât expresia cea mai puternică, spovedania sufletească a unei întregi generațiuni, simbol material al unei epoci de patimă năprasnică. Printr'o singură schițare ne înfățișă ceasul acela mare al Angliei, clipa de extaz unic care izbucnește, pe neașteptate, în viața fiecărui popor ca și a fiecărui individ, concentrându-i toate puterile într'un singur gest

care-i va săpa numele în infinit. Globul pământesc se lărgise dintr'odată, prin descoperirea unui continent nou, iar cea mai bătrână putere a vechiului continent, Papalitatea, sta gata să se prăbușească. Dincolo de mări și oceane, ai căror stăpânitori au devenit de când armata Spaniei fusese înghițită de valuri, se nasc pentru englezi posibilități noi. Lumea s'a mărit, și, involuntar, sufletul se încordează pentru a i se asemui. Vrea și el să-și lărgească posibilitățile, să pătrundă cea din urmă taină a Binelui și a Răului. Asemănător conquistadorilor, vrea și bietul suflet omenesc să descopere, să cucerească; îi trebue un grai și o putere nouă. Și peste noapte apar făuritorii acestui grai nou, poeții, cincizeci, o sută, într'un singur deceniu. Sunt toți sălbatici, neînfrânați, departe de poeții curtenitori dinaintea lor, cari cultivau grădinile Arcadiei, versificând o mitologie aleasă. Ei iau cu asalt teatrul și își stabilesc reședința în incinta unde mai eri se desfășurau curse de animale și jocuri sângeroase, iar setea fierbinte de sânge mai dăinuește încă în opera lor.. Insăși drama lor este un astfel de „Circus Maximus“ unde fiarele sălbatice ale simțirilor umane tabără flămânde una peste alta. Neînfrânarea acestor suflete pătimașe, are o expresie vijelioasă; unul vrea să întreacă pe celălalt în sălbăticie și exaltare; totul e îngăduit; orice poate fi relevat; incest, crimă, nelegiuire, haosul imens, excesiv, a tot ce e omenesc, sărbătorește orgii nesățioase. Intocmai ca odinioară, asemenea fiarelor flămânde din cuști, patimile înfierbântate năvălesc mugind, amenințătoare, în arena îngrădită. Este o erupție vulcanică, ce durează cincizeci de ani, torent și puhoi nestăvilit, nimicind

totul în calea sa. Arareori se poate distinge glasul individului, personalitatea individuală în această orgie a puterii. Unul e stimulat de celălalt, fiecare învaţă şi fură dela altul şi toţi luptă să se întreacă, să se birue reciproc.

Toţi laolaltă nu sunt decât gladiatori spirituali ai unei singure serbări, sclavi descătuşaţi, biciuiţi de geniul momentului. Şi geniul acesta îi scoate din palate şi din cămăruţe întunecoase de periferie: Ben Johnson nepot de zidar, Marlowe fiu de cismar, Massinger, pui de valet, Philipp Sydney, savant şi avut om de stat. Vârtejul clocotitor îi agită pe toţi laolaltă; astăzi sunt sărbătoriţi, mâine crapă în cea mai cumplită mizerie asemenea lui Kyd, Heywoods sau ca Spencer, doborît de foame în stradă. Existenţe desordonate, beţivi, proxeneţi, cabotini, excroci, dar poeţi cu toţii, poeţi mari, inspiraţi, geniali. Shakespeare este numai centrul lor, *„the very age and body of the time"*, însă nimeni nu-i poate deosebi personalitatea, atât de abundent răsare operă după operă, patimă după patimă. Apoi brusc, ca tot ce s'a înălţat convulsiv, se stinge şi această scânteiere — poate cea mai minunată a omenirii. Drama s'a sfârşit, Anglia e extenuată, şi de aci încolo, ceaţa umedă a Tamisei va înnăbuşi secole dearândul spiritul englez. Dintr'un singur salt o întreagă generaţie s'a avântat pe culmile şi abisurile patimei; şi-a desfănţuit sufletul supra încărcat, nebun... Acum ţara este obosită, istovită şi neputincioasă. Un puritanism pedant închide toate teatrele, oprind astfel graiul pătimaş al poeţilor. Biblia are iar cuvântul în ţara unde geniul cel mai profund uman, rostise cea mai înflăcărată spovedanie a

tuturor vremurilor, şi unde o generaţie arzătoare trăise mai intens decât toate celelalte.

Printr'o întorsătură bruscă, flacăra verbului se îndreaptă spre noi: „Înţelegeţi acum de ce nu-mi încep prelegerea în ordinea istorică, cu regele Arthur şi Geoffrey Chaucer ci, în ciuda tuturor regulilor, tocmai cu epoca Elizabeteană? Şi mai înţelegeţi, că înainte de toate cer să cunoaşteţi, să trăiţi această supremă însufleţire? Ori ce înţelegere filologică presupune cunoaştere; nu există cuvânt gramatical fără noţiune de valori. Voi, tinerii, trebue să cercetaţi ţara şi limba pe care vreţi să v'o cuceriţi în expresia supremei sale frumuseţi, prin înfăţişarea puternică a tinereţii, a patimei sale năvalnice. Limba unei ţări o veţi afla întâi la poeţii săi, căci numai ei o creiază şi o desăvârşesc. Trebue să-i simţiţi poezia vie şi înflăcărată înainte de a-i începe anatomia. Iată de ce încep întotdeauna cu zeii, căci Anglia e Elizabeta, e Shakespeare şi Shakespearianii. Tot ce precede nu-i decât pregătire şi tot ce urmează după acest ciudat şi îndrăzneţ avânt spre infinit, nu-i decât o simplă şchiopătare. Aci însă, — simţiţi-o, trebue s'o simţiţi mai ales, voi oamenii tineri — numai aci avem cea mai vie tinereţe a lumii noastre. Orice personalitate umană se destăinueşte doar prin revărsări dureroase şi sbuciumate, căci tot ce e spirit izvorăşte din sânge, tot ce e gândire din patimă, tot ce e patimă din entuziasm. De aceia trec înaintea tuturor Shakespeare şi ai săi cari, şi pe voi oameni tineri vă vor intineri cu adevărat! Intâi entuziasmul şi apoi sârguinţa, întâi el, Shakespeare, întruchipare supremă, cel mai măreţ învăţământ al lumei, înainte de studierea cuvântului!"

„Și-acum, destul pentru astăzi, rămâneți cu bine!“

Un gest brusc al mânii, dădu semnalul de încheere, iar profesorul sări jos de pe masă.

Grupul strâns al studenților se împrăștie; scaunele scârțâiau, mesele cădeau cu zgomot la pământ, douăzeci de guri începură să vorbească dintr'odată, să tușească și să respire în voie. Abia acum vedeau cât de magnetică era vraja ce încleștase atâtea buze vii. Cu atât mai înflăcărat și mai neînfrânt se dezlănțui tumultul în spațiul restrâns al sălii. Unii se apropiau de profesor spre a-i mulțumi sau vorbi, în timp ce alții cu fața îmbujorată schimbau impresii. Nici unul însă nu sta liniștit, nici unul nu scăpase neatins de tensiunea electrică al cărui contact fusese brusc întrerupt; și acum încă, suflarea și locu-i parcă mai pâlpâiau în atmosfera încărcată.

Stam nemișcat, lovit în inimă. Pătimaș eu însumi și capabil să pătrund totul numai prin pasiune, printr'o avalanșă a tuturor simțurilor, mă văzui pentru prima oară prins, încătușat de un profesor, de un om.

Copleșit, îi recunoscui superioritatea. Să mă închin acestei superiorități era pentru mine o datorie și o voluptate supremă. Vinele îmi zvâcneau, respiram mai iute, resimțind în tot trupul ritmul acela precipitat și furtunos. In cele din urmă cedai dorinței arzătoare de a vedea fața acestui om, căci — lucru curios — nu-i deosebisem încă trăsăturile descompuse, indentificate cu graiul său. Imi făcui loc până în rândurile din față. La început n'am putut distinge decât umbra unui profil neprecis. Era în amurg și el sta întors, cu mâna prietenos răzimată pe umărul unui student. Dar și această mișcare fugară, era de o grație și de-o duioșie pe care niciodată n'aș fi crezut-o posibilă la un profesor.

Intre timp, prezența mea atrase atenția câtorva studenți. Spre a nu trece drept intrus, mai făcui câțiva pași în spre profesor, așteptând să-și termine convorbirea. Insfârșit reușii să-i deslușesc obrazul: cap roman, frunte boltită ca marmura și acoperită în părți de un smoc de păr alb. Partea superioară de o îndrăzneală impunătoare, avea un caracter spiritual. De aci încolo însă sub ochi, fața aceasta devenea duioasă, aproape feminină prin rotunjeala netedă a bărbiei, buza nervoasă, cu vibrațiuni când zâmbitoare, când neliniștite. Ceiace constituia frumusețea virilă a frunții, se pierdea prin plastica obrajilor molateci și a gurii mobile. De departe impozant și dominator, obrazul privit deaproape avea expresia unei tensiuni silite. Și atitudinea trupului exprima aceiaș dualitate. Mâna stângă se odihnea, sau părea că se odihnește nepăsătoare pe masă, căci încheeturile-i tremurânde, îi zvâcneau nervos, fără încetare. Degetele prea înguste pentru o mână bărbătească, prea delicate și moi, desemnau nervos chipuri invizibile pe masă în timp ce ochii acoperiți de gene grele urmăreau cu interes șirul conversației. Neliniște sau excitare nervoasă, emoția încercată părea să dăinuiască încă. In orice caz, agitarea convulsivă a mânii contrasta cu liniștea și răbdarea zugrăvită pe fața sa obosită.

Insfârșit veni și rândul meu: M'am apropiat spunându-mi numele și mărturisind intenția; de îndată sclipirea ochilor săi mă stăpâni cu albastrul pupilelor și strălucirea lor îmi scrută fața câteva minute. Trebue să fi roșit sub această

privire blândă, dar iscoditoare, căci se grăbi să pună capăt încurcăturii mele printr'un zâmbet binevoitor.

„Vasăzică vrei să te înscrii la cursul meu: atunci va trebui să discutăm chestiunea mai cu deamănuntul. Iartă-mă că nu-ți pot fi la dispoziție imediat, acuma mai am ceva de terminat; dacă vrei, așteaptă-mă jos în fața porții și mă vei însoți până acasă".

Zicând acestea îmi întinse mâna-i delicată și subțire, care îmi cuprinse degetele mai ușor decât o mănușă, și-și îndreptă imediat privirea către un altul care aștepta să-i vorbească.

Cu inima strânsă am rămas vreo zece minute în fața porții. Ce să-i spun dacă se va informa de studiile mele, cum să-i mărturisesc că nici în orele de muncă și nici în cele libere nu m'am ocupat vreodată de poezie și poeți? Nu mă va disprețui oare și nu mă va exclude dela început din atmosfera aceia înflăcărată care mă înlănțuise astăzi ca o vrajă? Din clipa când apropiindu-se grăbit îmi zâmbi afabil, prezența sa spulberă orice sfială și fără să mi-o fi cerut i-am mărturisit (incapabil de a-i tăinui ceva) pierderea primului trimestru.

Acea privire caldă mă învălui din nou, plină de interes. Nu uita că „și pauza face parte din muzică", mă îmbărbătă el. Apoi, nevrând să mă simt umilit de ignoranța mea, se informă de chestiuni strict personale, despre orașul meu natal și de noua locuință. Mărturisindu-i că până în prezent nu găsisem încă nimic, îmi oferi ajutorul său. Mă sfătui să mă informez chiar la locuința lui, unde o bătrână surdă avea de închiriat o cămăruță simpatică ce fusese până acuma pe placul elevilor săi, perindați

în această încăpere. In ceea ce privește restul, va purta el singur de grije. Dacă într'adevăr voiu începe să studiez serios, atunci el se va simți dator, oricând, să mă ajute.

Ajunși în fața casei îmi întinse iar mâna, invitându-mă pentru seara următoare la el, pentru ca împreună să întocmim un plan de studii. Atât de mare îmi era recunoștința pentru neașteptata bunătate a acestui om, încât i-am atins mâna respectuos și salutându-l năuc uitai să-i spun un cuvânt de mulțumire.

* * *

Bine înțeles am închiriat imediat odăița de care fusese vorba. Aș fi luat-o chiar dacă mi-ar fi plăcut mai puțin, și aceasta numai din sentimentul de recunoștință naivă, de a fi până și'n spațiu, cât mai aproape de acest dascăl fermecător care într'un ceas îmi dăruise mai mult decât toți ceilalți într'un an de zile. Odăița era încântătoare. Apartamentul din mansardă, deasupra locuinței profesorului meu, puțin întunecat de acoperișul de lemn, îngăduia o largă perspectivă spre acoperișurile învecinate și spre turla bisericei. Ghiceam, departe în zare, pătratele verzi ale câmpiei și deasupra nouri mult iubiți. O bătrânioară surdă, îngrijia cu un emoționant simțimânt matern de tinerii ei locatari. Ne-am învoit în două clipe și după un ceas numai, auzii scârțâitul cufărului meu pe scara veche de lemn.

N'am mai ieșit în seara aceia, uitai chiar să mănânc și să fumez. Nerăbdător, primul gest fu să scot din cufăr un volum de Shakespeare, împachetat printr'o întâmplare. Acea prelegere îmi ațâțase într'atâta curiozitatea, încât după ani de

zile, citii poeticul grai, aşa cum n'o mai făcusem niciodată. Cum se poate oare explica o astfel de metamorfoză? O lume nouă îmi deschise larg porţile, cuvintele năvăleau în mine, de parcă m'ar fi căutat de secole. Versul luneca uşor, ca un val fierbinte, târîndu-mă cu sine până la cele mai ascunse taine ale sale; şi la un moment dat, începui să simt acea destindere în tâmple, resimţită altădată numai în vis.

Palpitam, tremuram, sângele îmi curgea mai fierbinte în vine, eram parcă cuprins de friguri. Niciodată nu mi se mai întâmplase ceva asemănător şi doar nu fusei frământat decât de patima unei expuneri. Trăiam mereu sub vraja acestei expuneri pătimaşe şi repetând un vers cu glas tare, mi-am dat seama că, involuntar, vocea mea o imita pe a sa şi că frazele se succedau cu acelaş ritm năvalnic; până şi mânile repetau toate gesturile sale. Ca prin farmec dărâmasem într'un ceas zidul care până atunci stătuse între mine şi lumea spirituală. Astfel mi-am descoperit o nouă patimă care mi-a rămas credincioasă până în ziua de azi: voluptatea de-a gusta tot ce e pământesc, graţie cuvântului înaripat. Din întâmplare, deschisesem volumul la „Coriolan" şi ameţit am descoperit în mine toate elementele celui mai ciudat dintre romani: mândrie, trufie, batjocură, mânie, sarcasm, toată sarea, tot plumbul, tot aurul, toate metalele simţimintelor omeneşti. Câtă voluptate nouă era pentru mine să dibuesc, să înţeleg toate acestea dintr'odată! Citii şi recitii, până ce ochii începură să-mi ardă.

Ceasul bătea orele 3 după miezul nopţii. Inspăimântat aproape de noua forţă care timp de 6 ceasuri agitase şi narcotizase toate simţurile

mele, am stins lampa. Dar în subconştient, imaginile continuau să trăiască şi abia putui adormi de dorul zilei următoare care trebuia să-mi lărgească această lume fermecătoare, dăruindu-mi-o întreagă.

* * *

In dimineaţa următoare mă aştepta o mare deziluzie. Nerăbdător, fusei printre primii la facultate, unde profesorul meu (aşa-l voiu numi de aci încolo) trebuia să ţină cursul de fonetică engleză. De cum intră m'am speriat. Acesta era oare omul de eri, sau numai din pricina excitării mintea mea creiase dintr'însul un Coriolan, ce mânuia din înălţimea forului cuvântul fulgerător, de-o îndrăzneală eroică, trufaş şi cuceritor? Cel care intra acum, cu pas uşor, era un om bătrân şi obosit. Părea că şi-ar fi desprins de pe obraz masca-i strălucitoare, din ajun; aceasta era impresia pe care mi-o făceau trăsăturile sale bolnăvicioase, şterse, brăzdate de zbârcituri şi săpături adânci. Pe obrajii săi supţi se vedeau, săpate adânc, umbre vineţii. Ochii întunecaţi de pleoape grele, gura cu buze subţiri şi palide, răpeau cuvântului sonoritatea-i metalică. Unde-i era voioşia, impetuoasa-i autoexaltare? Până şi glasu-i îmi părea străin; sub înrâurirea cursului citit, glasul se auzea ca un pas monoton şi obosit ce trece scârţâind pe nisip.

Neliniştea mă cuprinse. Nu acesta putea fi omul pe care îl aşteptam din zori de zi: Unde era chipul de ieri ce-mi păruse strălucitor ca un astru? N'aveam în faţa mea decât un biet dascăl sleit care-şi depăna o temă uzată. Ascultam cu teamă mereu crescândă fiecare din cuvintele

sale, nădăjduind că totuși voiu regăsi glasul acela de ieri, vibrațiunea caldă ce pusese stăpânire pe simțurile mele, armonizându-le cu înflăcărarea sa. Privirile mele cercetătoare se îndreptau desamăgite spre fața lui de nerecunoscut. Fără îndoială era acelaș obraz, lipsit însă de ori ce putere creatoare, bătrân, obosit, masca de pergament a unui om sfârșit. Să fie oare cu putință? Putea fi cineva atât de tânăr adineaori și atât de îmbătrânit după un ceas? Există oare asemenea clocotiri spirituale, cari odată cu graiul să transforme și fizionomia, întinerind-o cu decenii?

Intrebarea aceasta mă chinuia mereu. O sete arzătoare mă îndemna să cunosc mai adânc cele două aspecte ale acestui om.

Intre timp profesorul terminase cursul, și fără să ne arunce o privire, părăsi catedra. Impins de-o inspirație spontană, am alergat îndată la bibliotecă și cerui toate operile sale. Poate că numai astăzi era istovit, că elanul său fusese stăvilit de o indispoziție fizică. Aci însă, în aceste plăsmuiri eterne, trebuia să aflu cheia personalității care mă robise atât de ciudat. Servitorul îmi aduse volumele. Cu mirare am constatat că's puține. Insemna deci, că în 20 de ani, omul acesta îmbătrânit, nu publicase mai mult decât această serie de broșuri subțirele. Erau introduceri, prologuri, o discuție asupra autenticității lui Pericles în Shakespeare, o comparație între Hölderlin și Shelley, (asta bineînțeles într'o vreme când nici unul și nici celălalt nu era socotit drept geniu de către poporul său) apoi alte câteva mărunțișuri filologice. E drept că în fiecare volum era anunțat „In pregătire“ o lucrare în două volume: „Teatrul Globe” — istoria, in-

terpretarea și poeții săi. Deși acel anunț dată de două decenii, bibliotecarul îmi confirmă că nu apăruse niciodată. Cam sfios și cu oarecare neîncredere, am răsfoit scrierile, dornic să aflu într'însele glasul vrăjitor, și să-mi reînoiesc acel ritm torențial. Dar tonul acestor scrieri stăruia într'o seriozitate concentrată; nicăeri nu tremura ritmul zvâcnitor, cald și zbuciumat ca lovirea dintre val și val, al acelei prelegeri minunate. Ce păcat, suspinai îndurerat! De necaz îmi venì să mă pălmuesc eu singur pentru afecțiunea pe care i-o acordasem, credul, cu atâta ușurință.

După masă, la seminar, îl întâlni din nou. La început, el nu luă cuvântul. După uzul „college“-ului englez, două duzini de studenți împărțiți în două tabere, discutau în contradictoriu. Subiectul ales era tot din poetul său preferat, Shakespeare și puse întrebarea dacă „Troilus și Cressida“, (opera sa favorită) aveau să treacă drept figuri de parodie, iar lucrarea în genere ca satiră sau ca tragedie, învăluită într'un sarcasm amar? Stimulată de mâna sa abilă, dintr'o discuție literară se încinse o adevărată exaltare. Argumente puternice nimiciau dintr'odată afirmațiunile asvârlite la întâmplare, întrepruperi mișcătoare ațâțau discuția până la violență,—și la un moment dat, tinerii începură să se atace reciproc, în chip aproape dușmănos. Numai atunci când scânteia era gata să țâșnească, profesorul interveni și el, atenuând violența atacului și readucând discuția la tema inițială, pentru ca în acelaș timp, printr'o tainică transpunere în eternitate, să-i dea un și mai puternic avânt spiritual. Sta astfel în mijlocul acestei discuțiuni înflăcărate, interesat și el, aprinzând sau înfrânând mereu înverșunata luptă de opinii, stă-

pânitor al acestui aprig val de entuziasm tineresc, inundat totuş de vâltoarea sa. Răzimat de masă, cu mânile încrucişate pe piept, privea când spre unul, când spre altul, zâmbind unuia, imboldind pe furiş replica celuilalt, iar ochii îi străluceau tot atât de viu ca şi eri.

Il vedeam că se stăpâneşte să nu ia tuturor cuvântul din gură printr'un singur gest. Se reţinea cu greu, o ghicii după mânile crispate pe piept, după colţurile palpitânde ale gurii, ce striviau cuvântul gata să prindă glas. La un moment dat însă manevra nu-i mai reuşi, şi asemenea unui înnotător se aruncă în discuţia furtunoasă. Printr'un singur dar energic gest al mânii, risipi toată zarva, mânuind parcă bagheta unui dirijor. Toată lumea amuţi, în timp ce el rezumă pe scurt toate argumentele aduse de studenţi. Pe când vorbea, îmi apăru iar faţa aceia transfigurată de eri, sbârciturile pieriră sub jocul febril al nervilor, gâtul şi statura se încordară într'o atitudine dominatoare. Improvizaţia îl răpi cu totul. Acum începui să bănuesc că, singuratic, mereu izolat în cabinetul de lucru, searbăda platitudine a cursului îl lipsea de acel material inflamabil, care în atmosfera noastră captivantă, îi deschidea toate zăgazurile lăuntrice. Avea nevoe — cât de bine simţiam eu lucrul acesta — de entuziasmul nostru ca stimulent pentru entuziasmul său, de impresionabilitatea receptivă a tinereţii pentru risipa elocvenţei sale; avea nevoe de noi pentru a-şi păstra însufleţirea. Ca un ţimbalist ce se îmbată de ritmul tot mai sălbatec al propriilor lui degete, tot aşa şi cuvântarea sa devenea din ce în ce mai înflăcărată şi mai colorată. Cu cât tăcerea noastră era mai adâncă şi mai intensă, cu atât

mai încordată şi mai apologetică se avânta expunerea sa. In clipele acelea ne stăpânea pe toţi, muţi, vrăjiţi de această exaltare. Atunci însă când, printr'un citat din prelegerea lui Goethe, asupra lui Shakespeare, încheie brusc conferinţa, excitarea noastră fu întreruptă în chip violent. Tot ca eri, se rezimă istovit de masă. Faţa palidă, dar încă agitată de trăsături nervoase avea în ochi licărirea stranie a efuziunei voluptoase, asemenea unei femei care se deslănţue chiar în acea clipă dintr'o îmbrăţişare pătimaşă. Mă sfiam să-i vorbesc acum; întâmplarea însă făcu să-i întâlnesc privirea. Simţea şi el probabil recunoştinţa mea entuziastă, căci îmi zâmbi prietenos şi aplecându-se uşor spre mine, îmi puse mâna pe umăr, amintindu-mi că diseară trebuia să viu la dânsul, aşa cum convenisem în ajun.

La ora şapte precis fui la el acasă. Cu câtă emoţie, copilandrul de atunci trecu pentru prima oară pragul acela! Nimic nu cere atâta pasiune decât o asemenea veneraţie, nimic nu-i mai timid, mai delicat, decât pudoarea celor 18 ani. Condus de semi-obscuritatea cabinetului său de lucru, la început n'am putut distinge altceva, decât legătura multicoloră a vrafurilor de cărţi. Deasupra mesei atârna „Şcoala din Athena" a lui Raffael, pânză pe care o îndrăgea în chip special, după cum îmi explică mai târziu, pentrucă toate doctrinele, toate creaţiunile spiritului se uniau într'însa simbolic, ca într'o sinteză desăvârşită. O vedeam pentru prima dată, descoperind în trăsăturile voluntare ale lui Socrate o asemănare cu fruntea dascălului meu. Din spate strălucea, alb, frumosul bust parizian al lui Ganymed, în proporţie redusă şi foarte reuşită, a-

lăturea de Sf. Sebastian al unui vechi maestru german: frumuseţea tragică sta alături de frumuseţea liniştită. Desigur, împreunarea aceasta nu era întâmplătoare.

Inima-mi bătea aşteptând, nu îndrăzneam să răsuflu, întocmai ca chipurile nobile şi taciturne, cari mă înconjurau. Toate aceste lucruri îmi revelau simbolic, o nouă expresie a frumosului etern, nebănuit şi încă nelămurit pentru mine, deşi sufleteşte mă simţeam pregătit să le fiu frate. N'avui însă răgaz să cuget, căci cel aşteptat îşi făcu intrarea şi se apropie de mine. Iar mă cuprinse privirea aceia duioasă, mocnind ca jăratecul sub cenuşe şi — spre uimirea mea — avui senzaţia că nu trebue să-i tăinuiesc nimic. I-am vorbit imediat în toată sinceritatea, ca unui bun amic. Intrebându-mă de studiile făcute la Berlin, i-am povestit amănunţit — aproape inconştient — vizita tatălui meu, întărind cu jurământ, tainica şi solemna mea făgăduinţă de-a mă închina studiului cu toată seriozitatea cuvenită. Mă privi mişcat: „Nu numai cu seriozitate, băiatule", spuse apoi, „ci mai ales cu pasiune. Cel ce nu e pasionat, devine în cel mai bun caz un pendant — apropierea de aceste lucruri trebue să fie lăuntrică, izvorând numai şi numai din pasiune".

Tot mai cald îi devenea glasul, tot mai întunecată odaia. Imi istorisi multe din tinereţea lui, cum îşi făcuse şi el începutul ca un smintit, descoperind într'un târziu, adevărata-i înclinaţiune. Apoi, mă sfătui să am curaj, căci în ceiace îl priveşte, va căuta să-mi fie de folos: fără nici o grije, mă voiu putea adresa lui în orice împrejurare. Niciodată în viaţă nu-mi mai vorbise cineva cu atâta interes şi cu o atât de

adâncă înţelegere. Tremuram de recunoştinţă, bucuros de întunerecul care-mi ascundea ochii înlăcrimaţi. De n'ar fi trebuit să ţin seamă de timp, aş fi putut rămâne cu dânsul, ceasuri întregi, dar o uşoară bătae în uşe, ne întrerupse. O siluetă înaltă şi subţire ca o umbră, se profilă în odaie. Profesorul se ridică şi-mi prezintă: „Soţia mea". Umbra sveltă se apropie şovăitoare, îmi întinse o mână delicată, apoi glăsui: „Cina e pregătită". — Da... bine... ştiu... răspunse el grăbit şi oarecum contrariat, (aşa cel puţin mi se păru).—Dintr'odată glasul său sună rece şi dupăce învârti butonul electric, avui din nou în faţă, pe dascălul prozaic de şcoală, care mă concedie printr'un gest indiferent.

* * *

Cele două săptămâni cari urmară, le-am petrecut într'o continuă patimă a cetitului şi aînvăţăturii. Aproape nici nu părăseam odaia, mâncam în picioare, ca să nu pierd vremea, studiam fără încetare, fără pauză, aproape fără somn. Am păţit ca prinţul din povestea orientală care, rupând un sigiliu după altul de pe uşile încuiate, găseşte tot mai multe bijuterii şi nestemate, grămădite în fiece încăpere, şi tot mai lacom, le ia la rând, nerăbdător de a ajunge la cea din urmă. Tot aşa sorbeam o carte după alta, fermecat de fiecare, nesăturat de niciuna; excesele mele erau acum de natură spirituală. Eram subjugat de cea dintâi dibuire în infinitul lumii spirituale, tot atât de ispititor pentru mine ca şi infinitul aventuros al oraşelor, sentiment la care se adăoga frica copilărească de a nu putea răzbi până la capăt.

Deaceia mă lipseam, pe cât mi-era posibil, de somn, de plăceri, de conversaţii; evitam orice diversiune, numai să mă folosesc cât mai bine de timp, pe care începeam să-l preţuesc. Dar ceiace îmi stimula mai mult sârguinţa, era vanitatea de a mă afirma faţă de profesorul meu, de a nu-i înşela încrederea. Voiam să-mi cuceresc un zâmbet de aprobare, doriam să mă simtă, aşa cum îl simţiam eu. Orice prilej, cât de neînsemnat, îmi slujea drept încercare. Mânat de dorinţa de a-i impune, de a-l uimi, îmi încordam simţurile, nepregătite odinioară, dar ciudat înaripate acum. Dacă întâmplător în cursul unei prelegeri, pomenia numele unui poet, a cărui operă mi-era necunoscută, în aceiaşi zi, mă documentam grăbit, pentru ca în ziua următoare, vanitos, să-mi evidenţiez cunoştinţele. Orice dorinţă pe care profesorul o exprima în treacăt, şi pe care studenţii n'o luau în seamă, se transformă pentru mine în poruncă. Astfel o observaţie oarecare, împotriva veşnicului fumat al studenţilor, fu deajuns ca să mă facă să-mi arunc ţigara aprinsă, lepădându-mă pentru totdeauna de acest obiceiu care provocase dojana sa. Cuvântul său era pentru mine literă de Evanghelie.

Atenţia mea încordată, vecinic la pândă, prindea lacom oricare din observaţiile aruncate la întâmplare. Sorbeam cu nesaţ fiecare cuvânt, fiecare gest, iar ajuns acasă, păstram şi cercetam cu înfrigurare, bunurile dobândite. Privindu-l ca singură călăuză, intoleranţa mea invidioasă mă făcea să consider pe toţi camarazii mei duşmani; să-i depăşesc şi să-i birui, iată jurământul meu de fiecare zi.

Fie că-şi dădea seama cât însemna aceasta pentru mine, fie că îndrăgise spontaneitatea mea

firească, în orice caz profesorul începu să mă onoreze cu o atenţie vădită. Imi da sfaturi în privinţa lecturei şi deşi novice, aproape pe nedrept mă sprijinea în discuţiile comune, şi-mi îngăduia adesea să-l vizitez seara ca să stăm de vorbă între patru ochi. Atunci scotea deobiceiu o carte din rafturile bibliotecii şi începea să citească cu glas sonor.

In timpul acestor două săptămâni, am aflat mult mai mult din tainele artei, decât ştiam în cei nouăsprezece ani trecuţi. Ceasul acesta de intimitate, în cari eram totdeauna singuri, mi se părea foarte scurt. Pe la orele opt, auziam o uşoară bătae în uşe: soţia sa îi amintea că se făcuse ora cinci. Nu mai intra însă niciodată în odae, conformându-se probabil instrucţiunii de a nu întrerupe convorbirea.

* * *

Trecuseră astfel paisprezece zile, intens trăite, zile ale unui călduros început de vară, când într'o dimineaţă, simţii cum puterea de muncă, prea încordată, începu să cedeze. Dinainte încă profesorul mă sfătuise, să nu exagerez zelul, ci să întrerup ici colo studiile, pentru a petrece o zi întreagă la aer liber. Iată că acum prevestirea sa se împlinise. M'am trezit moleşit dintr'un somn greu, toate literele îmi jucau ca nişte capete de ace în faţa ochilor, de îndată ce încercam să citesc. Credincios ca un sclav, până şi celui mai neînsemnat cuvânt al dascălului meu, m'am hotărît imediat să mă supun, alternând zilele sârguitoare de studii cu o zi liberă, de jocuri voioase.

Am pornit de dimineaţă să vizitez pentru

prima dată vechiul oraș. Apoi în nevoia unei tensiuni fizice, urcai cele câteva sute de trepte, până la turnul clopotniței bisericii. De pe platformă, descoperii în zare întinderea verde a unui lac. Fiu al Nordului, crescut la țărmul mării, iubeam cu pasiune înnotul, iar de aci de sus, până și verdele livezilor îmi evoca culoarea apei.

Impins parcă de vântul țărmurilor natale, mă cuprinse deodată o neînfrântă dorință de-a mă arunca în apa mult iubită. După amiază descoperii bazinul, și dupăce zburdai câtva timp în apă, simțiam cum trupul mi se oțelește iar și după săptămâni de zile aveam din nou senzația că tensiunea puternică și mlădioasă a mușchilor, crescuse. In răstimpul unei jumătăți de oră numai, soarele și vântul mă transformară în flăcăul exuberant de altădată, care se încăera sălbatec cu camarazii de joc, și-și risca viața pentru o nebunie. Tot bălăcindu-mă și întinzându-mă sălbatec în apă, uitai cu totul cărțile și știința. Senzual din fire, m'am dedat iar pasiunei de care atâta vreme fusesem lipsit, agitându-mă două ore în elementul regăsit. De treizeci de ori poate, sărisem de pe trambulină, pentruca astfel prin cădere, să-mi descarc prisosul de puteri; de două ori trecusem lacul înnot de-a curmezișul și totuși neînfrânarea mea nu slăbise încă. Tot suflând și strănutând, eram în căutarea unei vitejii noi, nerăbdător să săvârșesc o ispravă îndrăzneață, puternică, primejdioasă. Tocmai atunci auzii de alăturea, unde se afla basinul doamnelor, scârțâitul trambulinei și un trup svelt de femee, sării în sus, apoi se dădu peste cap în apă, curba trupului descriind un semicerc asemenea unei săbii turcești. O clipă

săritura produse un vârtej spumos, apoi silueta încordată apăru iar, înotând cu mișcări vânjoase spre insula lacului.

— „După ea! Trebue s'o ajung!" — Voluptatea sportului îmi stimulă puterea mușchilor. Dintr'o dată sării în apă și cu umerii înaintați, începui s'o urmăresc cu îndârjire. Observând urmărirea și antrenată de acest joc, ea se folosi vitejește de distanța câștigată, trecu de-a curmezișul pe lângă insulă și cârmii repede înapoi. Ghicindu-i iute intenția, o luai și eu la dreapta, înaintând atât de repede, încât mâna-mi dreaptă ajunse de-acum în vârtejul din urma ei. Nu ne mai despărțea decât un pas. Iată însă că vicleana înnotătoare intră la fund, pentru ca după câteva clipe, să iasă afară aproape de basinul rezervat doamnelor, împiedicând astfel orice urmărire.

Udă leoarcă, învingătoarea urcă scara; o clipă fu nevoită să-și apese cu o mână pe piept, deoarece probabil i se oprise răsuflarea. Apoi întorcându-se și văzându-mă poticnit de barieră îmi râse triumfător în nas. Puterea razelor de soare, mă împiedică să-i deslușesc bine fața, umbrită de boneta de bae, vedeam numai că râsul clar și batjocoritor, sfida pe cel învins.

Mă necăjiam și mă bucuram totodată. Pentru prima oară de când părăsisem Berlinul, simțisem iar o privire de îmbărbătare din partea unei femei. — Poate îmi surâdea vreo aventură! Cu trei mișcări înnotai până la bazinul bărbaților, trăgându-mi repede hainele peste pielea udă încă, numai ca s'o pot pândi la ieșire. După vreo zece minute de așteptare, semeața mea adversară se apropie; formele-i subțiri, aproape băețești, excludeau orice confuzie. Văzându-mă că aștept, femeia grăbi pasul, cu intenția vădită

să-mi taie orice posibilitate de-a o acosta. Mersul ei era tot atât de sprinten, cum înnotase adineauri; toate încheieturile acestui trup subțire de efeb, poate chiar prea subțire, șerpuiau mlădioase. Mai mult zbura decât umbla, iar eu suflam din greu ca s'o pot ajunge, fără să atrag asupră-mi atenția trecătorilor. In sfârșit reușii. La o răspântie a drumurilor îi trecui repede înainte, salutând studențește și întrebând-o, fără s'o privesc măcar în ochi, dacă îmi îngădue s'o însoțesc. Imi aruncă o privire batjocoritoare și fără să-și încetinească pasul vertiginos, îmi răspunse biciuitor: „Dece nu, dacă pasul meu nu e prea repede pentru dumneata? Sunt foarte grăbită! Incurajat de această sinceritate, am devenit mai îndrăzneț, strecurând o serie de întrebări indiscrete, neroade în majoritate, la care ea răspunse fără șovăială și cu o atât de uimitoare libertate, încât mai mult îmi turbură, decât îmi încurajă intențiile.

Potrivit conversațiilor obicinuite, în asemenea împrejurări, vocabularul meu berlinez prevedea rezistență și ironie și nicidecum o atât de francă explicație, în timpul acestui marș grăbit. Pentru a doua oară avui sentimentul că mă izbisem și încă în chip nedibaciu, de o adversară superioară. O surpriză și mai neplăcută mă aștepta. Continuând insistențele indiscrete, am întrebat-o unde locuește. In clipa aceia doi ochi căprii mă fulgerară sfidător, neputându-și ascunde râsul.—„In imediata dumitale vecinătate". Uimit, o privii țintă. Mă privii și ea încă odată pe furiș, vrând să vază dacă săgeata își nimerise ținta. Intr'adevăr eram gata să scap o necuviință pe tonul meu obraznic de haimana berlineză. Șovăitor, ba chiar umil, o întrebai dacă în acest

caz însoțirea mea n'o supără. — „Dece să mă supere?" zâmbi ea din nou, „nu mai avem decât două străzi, și le putem parcurge împreună". In clipa aceia, sângele îmi zvâcni în vine, cu greu mai puteam înainta. N'aveam însă ce face, s'o părăsesc acum ar fi fost și mai ofensător; fui deci nevoit s'o însoțesc până la casa unde locuiam. Aci se opri brusc, îmi întinse mâna zicându-mi: „Iți mulțumesc pentru însoțire! Știu că deseară la șase vii la soțul meu".

De rușine trebue să fi roșit până în creștet. Dar înainte de a mă fi putut scuza, ea urcă repede scara, iar eu rămăsei țintuit pe loc, gândindu-mă cu groază la neghiobiile debitate cu atâta îndrăzneală. Palavragiu nerod!

Reamintindu-mi că o invitasem pentru Duminecă la excursie, ca pe o fată de croitorie, lăudându-i liniile trupului și că apoi bătusem în struna sentimentală a studentului singuratec, îmi venea rău de rușine, atât de mult mă înneca desgustul de mine însumi. Desigur, se va duce glonț la soțul ei ca să-i raporteze neghiobiile mele, tocmai lui, a cărui părere cântărea atât de greu pentru mine; să apar ridicul în ochii lui, îmi părea mai chinuitor decât să fiu biciuit pe trupul gol în piața publică.

Până seara târziu petrecui câteva ceasuri îngrozitoare. De mii de ori încercam să-mi închipui zâmbetul de ironie fină, cu care mă va primi. O, știam prea bine că femeea asta era o meșteră a sarcasmului și știa să ascuțească ironia ca să usture până la sânge. Un osândit nu poate fi mai subcat, urcând treptele eșafodului, decât eram eu pe când urcam treptele casei. Stăpânindu-mi cu greu un sughiț nervos, am intrat în camera profesorului meu. Aci buimăceala mea

spori, — mi se păru că din odaia învecinată se aude foşnetul unei rochi de femeie. Desigur sta să asculte la uşe, trufaşă, vrând parcă să se desfete de nedumerirea mea, să se bucure că un fanfaron ca mine suferia o dojană aspră.

In cele din urmă profesorul îşi făcu apariţia. „Dar ce-i cu dumneata?“ întrebă el îngrijorat: „eşti atât de palid astăzi“. N'am încercat să mă apăr şi aşteptam lovitura ce trebuia să vină. Dar execuţia de care mă temeam zăbovia. Imi vorbi ca de obiceiu de chestiuni ştiinţifice şi oricât de înfrigurat pândeam, mi-am dat seama că nici un cuvânt nu ascundea vreo aluzie sau ironie. Mirat, apoi fericit, am recunoscut că soţia sa păstrase tăcerea asupra aventurii mele.

La ora opt se auzi obişnuita bătae în uşe. Mi-am luat rămas bun: inima mi se oprise în piept. Ieşind pe uşe, ea trecu pe lângă mine. Am salutat şi privirea ei îmi zâmbi uşor.

Sângele îmi svâcnea şi plin de bucurie, am tălmăcit această iertare, ca o făgăduială de tăcere viitoare.

* * *

Din ceasul acela începeam să fac un nou fel de observaţii. Până atunci, adorarea mea tinerească îl privise pe profesorul divinizat ca spirit al unei alte lumi, aşa încât uitai cu totul să iau în seamă viaţa-i particulară, pământească. In exaltarea inerentă oricărui entuziasm, mi se părea că în traiul lui nu existau toate acele acţiuni zilnice ale vieţii noastre metodic rânduite. După cum acela care iubeşte pentru prima oară, nu îndrăzneşte să desbrace nici în gând faţa adorată şi s'o considere la fel cu celelalte femei,

tot astfel nu îndrăzneam să-mi furişez privirea în viaţa particulară a profesorului meu. Il simţeam sublim, lipsit de orice josnicie şi materialism: era pentru mine trimisul cuvântului, însăşi întruchiparea Spiritului creator.

Acum când aventura aceia tragi-comică, îmi adusese pe soţia sa în cale, nu mai încetam de-a privi mai deaproape viaţa sa casnică, familiară; ba chiar împotriva voinţei mele, o curiozitate pânditoare îmi deschise ochii. Abia născută, privirea aceasta mi se şi turbură, căci existenţa omului acesta înăuntrul propriului său cămin, era ciudată şi enigmatică. Când, scurt timp după acea întâlnire, fui pentru prima oară poftit la masă şi îi văzui împreună, se născu în mine bănuiala stranie că cei doui soţi duc o viaţă ciudată şi neobicinuită. Cu cât pătrundeam mai mult în cercul intim al acestei case, cu atât eram mai nedumerit. Nicio vorbă şi niciun gest nu trăda vreo tensiune sau discordie între soţi. Dimpotrivă, mă izbise lipsa oricărei legături dintre ei, golul care atât de ciudat îi învăluia, făcându-i de nepătruns. Era un calm vijelios, care făcea atmosfera mai apăsătoare decât furtuna certei sau fulgerul mâniei tăinuite. In aparenţă nimic nu trăda pizmă sau încordare; numai înstrăinarea lăuntrică devenea din ce în ce mai vădită.

In rarele lor convorbiri, întrebarea şi răspunsul se atingeau numai în treacăt, cu vârful degetelor parcă. Niciodată nu se contopeau afectuos şi chiar faţă de mine, conversaţia lor la masă lâncezia sugrumată. Ba se întâmpla câteodată ca discuţia să înghețe într'un imens bloc de tăcere, pe care nimeni dintre noi nu mai îndrăznea să-l spargă, şi-a cărui povară rece con-

tinua, ceasuri dearândul, să-mi împovăreze sufletul.

Mai mult ca orice mă înfricoșa absoluta lui singurătate. Omul acesta, impresionabil și expansiv, nu avea nici un fel de prieteni; elevii erau unica sa relațiune și consolare. Cu colegii de universitate nu întreținea alte legături, decât ale unei corecte politeți, și nimic mai mult. Nu frecventa nici un fel de societate și adesea nu părăsea zile întregi casa, decât ca să străbată cei douăzeci de pași cari îl despărțeau de facultate. Mut, îngropa totul în sine, fără a se destăinui vreodată oamenilor sau hârtiei.

Ințelegem acum explozia fanatică și exaltată a comuniunei sale cu studenții. După o stăpânire de zile întregi simția nevoia unei descărcări; toate gândurile pe care atât de tainic le purta în sine, țâșneau impetuos din țarcul tăcerii, în goana zănatecă a cuvintelor. Acasă nu vorbia cu soția sa decât rar, foarte rar. Și cu mirare înfricoșată, aproape rușinată — lipsit de orice experiență, cum eram — mi-am dat seama că între acești doi oameni plutea o umbră nevăzută, dar veșnic prezentă, izolând cu totul pe unul de celălalt. Pentru prima oară am început să bănuesc cât mister tăinuiește orice căsnicie. Soția lui, nu îndrăznia niciodată să pătrundă, — fără poftire specială — în cabinetul său de lucru, parcă o pentagramă era imprimată în prag. In felul acesta soția era cu desăvârșire izolată de lumea lui spirituală.

Niciodată dascălul meu nu îngăduia nimănui să pomenească de planurile și lucrările sale, în prezența ei. Mă impresiona penibil felul său de a întrerupe fățiș cursul pasionat al frazei, îndată ce soția își făcea apariția. Era ceva jignitor și

vădit disprețuitor în gestul acesta lipsit de cea mai elementară politeță. Cu repeziciune și ostentație, el respingea orice încercare a ei de-a lua parte la viața-i spirituală. Ea însă, părea că nu simte ofensa, sau poate se obicinuise cu ea. Cu figura de ștrengar zburdalnic, sprintenă și ușoară, musculoasă și sveltă, alerga mereu în sus și în jos pe scară, activă întotdeauna și totuși dispunând de timp. Mergea foarte mult, des, la teatru și nu scăpa nicio manifestare sportivă. In schimb cărțile, gospodăria, tot ce însemna liniște, cumpătare, era cu totul lipsit de interes pentru această femeie de treizeci de ani. Mereu fredonând, râzând cu poftă, și veșnic dispusă să glumească, nu se simția bine decât atunci când își putea mișca trupul în mlădieri puternice, fie dans, înnot sau alergare. Cu mine nu discuta niciodată serios, întotdeauna mă tachina ca pe un băețandru oarecare, în cel mai bun caz mă admitea ca partener la vreun îndrăzneț record sportiv. Era un atât de izbitor contrast între firea ei deschisă, de-o robustă și voioasă sănătate fizică — și existența retrasă a profesorului meu pe care numai spiritul o putea înaripa — încât mă întrebam cu o mirare mereu crescândă, ce putuse să unească aceste firi atât de străine și opuse. Desigur pentru mine acest contrast era plăcut; când dupe-o muncă istovitoare intram în conversație cu dânsa, aveam senzația că-mi lepăd un coif de oțel pe care l-aș fi purtat mult pe frunte. După atâtea și atâtea înflăcărări extatice îi făceam câte-o vizită și în tovărășia ei lucrurile îmbrăcau culoarea cotidianului, a realității pământești. Veselia comunicativă a vieții își cerea drepturile și ceiace aproape uitasem în prezența lui covârșitoare — râsul —

mă despovăra binefăcător de presiunea puternică a frământărilor intelectuale. Un fel de camaraderie frăţească se legă între noi. Ne duceam adesea împreună la teatru şi convorbirile noastre se învârteau totdeauna în jurul unor chestiuni fără importanţă. Astfel raporturile noastre erau lipsite de orice tensiune. Un singur lucru întrerupea penibil firescul acestor convorbiri, buimăcindu-mă necontenit: era pomenirea numelui soţului său. Intrebărilor şi aluziilor mele curioase, ea răspundea totdeauna cu o tăcere iritată, iar entuziasta mea înflăcărare, se izbea de zâmbetul ei misterios şi straniu. Buzele însă îi rămâneau încleştate; şi ea, sub o altă formă dar cu aceiaşi pornire violentă, îl înlătura din viaţa ei, aşa cum dânsul o izgonise dintr'a sa. Şi totuşi acelaş tăcut acoperiş îi adăpostea de cincisprezece ani pe amândoi.

Cu cât misterul era mai de nepătruns cu atât mă simţeam mai ispitit, mai nerăbdător să înlătur umbra, vălul a cărui fluturare revelatoare, o vedeam şovăind la fiece adiere a cuvintelor. Adesea aveam iluzia că i-am descoperit secretul, dar ţesătura confuză şi ameţitoare îmi scăpa iar pentruca în clipa următoare să mă înlănţuiască din nou. Niciodată însă, misterul acesta nu lua cuvânt sau formă palpabilă. Şi nimic nu-i mai iritant, mai turburător pentru un om tânăr, decât jocul enervant al presupunerilor vagi. Rătăcind adesea liberă, imaginaţia mereu trează a tinereţii îşi găseşte dintr'odată o ţintă şi înfrigurată, începe să vâneze, mânată de voluptatea urmăririi. Parcă simţuri noi mi se trezeau în zilele acelea, auzul mi se ascuţia, iscoditor prindeam orice nuanţă a vocii, privirea-mi ageră şi neîn-

crezătoare scormonea mereu prin întuneric. Vecinic iritată de o bănuială şi nici o clipă liniştită de o certitudine, tensiunea elastică a nervilor, devenea dureroasă în cele din urmă.

Totuşi această curiozitate iscoditoare era curată şi nevinovată, şi n'am pentruce s'o detest.

Ceiace îmi turbura astfel simţurile nu era plăcerea lacomă şi răutăcioasă a spectatorului, care caută să surprindă în gesturile superiorului său ceva josnic, omenesc. Dimpotrivă, o spaimă ascunsă îmi încolţise în suflet: era bănuiala îngrijorată şi compătimitoare a suferinţii ce chinuia pe cei doi izolaţi, închişi într'o tăcere cumplită. Cu cât mă apropiam mai mult de viaţa lui, cu atât mă copleşea mai mult umbra ce brăzda plastic, chipul drag al dascălului meu, acea melancolie nobilă vecinic resemnată, ce nu se lăsa niciodată târîtă de izbucniri violente sau mânie ursuză. Dacă, aşa străin cum eram, fusesem atras din primul ceas de ţâşnirea vulcanică a cuvântului său, prietenul intim era zdrobit de tăcerea lui continuă, de norii trişti cari îi întunecau fruntea. Nimic nu zgudue atât de puternic un suflet tânăr ca melancolia sumbră şi austeră a unui bărbat. Gânditorul lui Michelangelo încremenit în contemplarea propriului său abis, gura amar încleştată a lui Beethoven, — aceste măşti tragice ale suferinţii cosmice, impresionează şi emoţionează sufletul naiv mai puternic decât melodica argintie a lui Mozart sau viziunile luminoase ale lui Leonardo da Vinci. Frumuseţea, tinereţea nu mai au nevoe de transfiguraţie. In prisosul puterilor sale vii, e atrasă de Tragicul viu şi cu uşurinţă îngădue melancoliei să-i soarbă din sângele pe care nu l-a vărsat încă. De aci, veşnica înclinare a tine-

reţii spre primejdie şi fraţeasca-i îmbrăţişare a oricărei pricini înălţătoare.

* * *

Intr'adevăr chipul unui astfel de suferind mi se înfăţişa înaintea ochilor pentru prima oară. Copilul unor mici provinciali, răsărit dintr'o linişte burgheză, nu cunoşteam grija decât în expresia ei cea mai ridicolă: a preocupărilor mărunte, de fiecare zi, purtând haina uricioasă a invidiei. Turburarea acestei înfăţişări pornea însă, şi asta am simţit-o numai decât, dintr'un izvor mai sfânt. Din adâncuri negre venea întunerecul, dinlăuntru fusese smulsă pana barbară care zugrăvise cute şi zbârcituri în lumina obrajilor ofiliţi prea de timpuriu. Intram în odaie cu sfiala unui copil, ce se apropie de o casă stăpânită de demoni. Stam ruşinat şi uluit în faţa celui dus pe gânduri, mi se părea că-l am în faţă pe Wagner, lavra trupească a lui Faust, în timp ce spiritul sălăşluia în misterioase crăpături de munţi şi înfiorătoare nopţi Walpurgice. In astfel de clipe, simţurile îi erau oarbe, nu percepeau nici pasul ce se apropia cu sfială, şi nici salutul meu. Apoi trezindu-se brusc, căuta printr'un cuvânt grăbit sau plimbându-se dealungul odăii, să-mi înlăture privirea stăruitoare. Totuşi întunerecul urma să-i învăluie fruntea şi numai căldura convorbirei izbutea să-i risipească norii adunaţi în suflet. Va fi simţit el cât mă mişca această înfăţişare? Sau mă trădase expresia ochilor, nelinişte nervoasă a mânilor? Bănuia pe semne, tainica şi arzătoarea mea dorinţă de a-i cuceri încrederea, de a-mi însuşi

chinuitoarea-i durere. Bine înţeles, trebuia s'o simtă, căci întrerupea în dese rânduri convorbirea călăuzită de însufleţire, ca să-mi arunce o privire caldă, oarecum turburată. Atunci îmi lua mâna, ţinând-o într'a lui neliniştitor de mult — şi mereu îmi ziceam: chiar acum va începe să mi se destăinuiască. Dimpotrivă, nu aflam decât un gest brusc uneori; altă dată un cuvânt rece, ironic, mă readucea la realitate. El care trezise şi hrănise în mine înflăcărarea, mi-o risipea dintr'o dată ca pe-o greşală dintr'o temă rău scrisă. Cu cât mă vedea mai înclinat, mai doritor de încredere, cu atât mai înverşunat mă biciuia prin cuvinte ca acestea: „Dumneata nu poţi înţelege cutare lucru...“ sau „lasă-te de astfel de exagerări...“ Această purtare mă îngheţa şi mă svârlea în disperare. Mult am mai avut de suferit de pe urma omului acestuia aprins ca fulgerul! Mă chinuia, când cu răceala, când cu bunăvoinţa, înflăcărându-mă fără să-şi dea seama, pentruca apoi să mă desnădăjduiască cu cea mai aspră nepăsare. Prin însăşi pornirea lui neastâmpărată îmi stârnea această înflăcărare şi, în urmă, tot el mă biciuia c'o observaţie ironică. — Aveam adesea senzaţia crudă că, din ce stăruiam mai mult ca să mă apropii de dânsul, pe atât de aspru şi de neîncrezător căuta să mă îndepărteze. Nimic şi nimeni n'avea dreptul să se apropie de taina lui. Căci o taină mare — din ce în ce mai mult mă încredinţam de asta — o taină adâncă, sălăşluia străină şi sinistră în adâncul sufletului său, atrăgătoare ca o minune. Bănuiam un mister în privirea-i stranie şi fugară ce se insinua arzătoare şi apoi se întorcea sfioasă, atunci când plecat, căutam să fiu supus. Simţeam mis-

terul după chipul îngrijorat al nevestii, din cuta amară a buzelor ei, din răceala ciudată a orășenilor ce mă priveau aproape indignați când îndrăzneam să-l laud, — și izbuteam să-l înțeleg dintr'o sută de particularități și turburări neașteptate. Ce chin, de-a se fi crezut în cercul intim al unei astfel de vieți, rătăcind totuși acolo ca într'un labirint, neștiutor de izvorul acelei dureri și de calea prin care i se putea apropia de inimă!

Mult mai de neînțeles și mai supărătoare erau pentru mine escapadele lui. Venind într'o zi la curs, un afiș anunța că prelegerile Prof. X au fost întrerupte pentru vreo două zile. Studenții nu păreau uimiți, eu însă care-l văzusem cu o zi înainte, am alergat acasă, mânat de grija că poate i se întâmplase ceva. Văzându-mi turburarea, nevasta sa mă primi cu un zâmbet șters. „Se întâmplă adesea“, zise ea cu o răceală ciudată, „numai dumneata nu-i cunoșteai încă acest obiceiu“. Intr'adevăr, aflai dela colegi că asemenea dispariții nocturne, — pentru care se scuza telegrafic, — se iveau deseori în timpul anului. Intr'un rând un student îl întâlnise la orele patru dimineața, într'o stradă dosnică a Berlinului; un altul îl văzuse în cârciuma unui orășel de provincie. Dispărea brusc, se înapoia iar, fără ca nimeni să fi aflat unde a fost.

Această dispariție subită mă chinuia ca o boală. Două zile umblai neliniștit, zăpăcit, năuc. Lipsit de obișnuita prezență a dascălului meu, studiul îmi păru dintr'odată absurd. Mă mistuiam în presupuneri nelămurite și greoaie, ba se născu în mine și un fel de ciudă, de ură, împotriva apucăturilor lui de om retras care nu ținea seama de apropierea mea înfrigurată; îmi

încuia ușa adevăratei sale vieți, și mă lăsa ca pe-un cerșetor, afară, în ger. Zadarnic îmi tot repetam că, elev și copil aproape, nu aveam dreptul să-i cer socoteală și nici vre-o lămurire, căci bunătatea lui îmi dăruia de o sută de ori mai multă încredere decât aceia la care îl silea datoria sa de profesor. Dar judecata nu mai avea nicio putere asupra patimei mele arzătoare. Nătâng copilandru care de zece ori pe zi venise să întrebe de nu cumva s'a întors! In cele din urmă negările tot mai violente ale soției sale, îmi trădau o oarecare amărăciune. Am stat de veghe o jumătate din noapte cu urechea ațintită după pasul lui; neîndrăznind să mai întreb, mă apropiai dimineața pe furiș de ușa odăii lui. A treia zi intră pe neașteptate în odaia mea. Am sărit în sus. Spaima trebue să-mi fi fost de neînchipuit, cel puțin așa mi se păru când băgai de seamă uimirea, sfiiciunea lui, simțindu-se încurcat după cele câteva întrebări convenționale. Privirea lui se ferea de mine. Pentru prima oară convorbirea noastră lâncezea, un cuvânt se poticnea de celălalt. Ne feream amândoi de orice aluzie cu privire la absența lui și tocmai această tăinuire împiedica orice fel de lămurire. Când mă părăsi, curiozitatea mă cuprinse ca o văpaie, mistuindu-mi somnul și veghea.

* * *

Această luptă pentru lămurirea și cunoașterea mai adâncă a lucrurilor a durat săptămâni de zile. Incăpățânat, mă răzvrăteam împotriva inimii pe care o simțeam totuși vulcanică sub tăcerea-i de granit. In sfârșit veni ceasul fericit care-mi îngădui să pătrund în lumea sa lăun-

trică. Era în amurg, mă aflam în odaia lui de câteva ore, când deodată profesorul scoase dintr'un sertar încuiat niște sonete de Shakespeare. Citii mai întâi, tălmăcindu-mi singur aceste plăsmuiri concise, turnate parcă în bronz. Apoi îmi explică și-mi lumină în chip magic, versurile scurte și atât de enigmatice — în aparență. Fericit, mă chinuia totuș părerea de rău că aceste comori de frumuseți, dăruite sufletului lui torențial, se pierdeau în cuvântul trecător și fugar.

Nu știu nici astăzi cum am îndrăznit să-l întreb dece nu-și termină marea sa lucrare „Istoria Teatrului Globe". Abia rostisem cuvântul și-mi dădui seama speriat că, fără voie, atinsesem în chip stângaciu o rană dureroasă, necicatrizată încă. Se ridică în picioare, întorcându-și privirea. Urmă o tăcere lungă. Camera îmi păru încărcată de întuneric și tăcere. Intr'un târziu, se apropie de mine, mă privi grav și tremurându-și buzele nervos mi se spovedi îndurerat: „Nu mai pot lucra nimic însemnat. S'a mântuit, numai tinerețea poate să fie îndrăzneață. Apoi îmi lipsește stăruința necesară. Am devenit — dece aș ascunde-o! — omul clipelor scurte, nu pot rezista până la sfârșit. Inainte aveam mai multă putere, acum mi-a pierit! Nu pot face altceva decât să vorbesc: în vorbire mă simt furat și purtat deasupra mea însămi. Dar să lucrez liniștit, vecinic singur, îmi este peste putință".

Gestul său resemnat mă zgudui profund. Cu puterea unei convingeri adânci, încercai să stăruiesc să păstreze ceiace risipia zilnic cu atâta ușurință, prin graiu, și să dea formă precisă și creatoare inspirațiilor sale. „Nu pot scrie, răs-

punse el ostenit, nu mă pot concentra îndeajuns". „Atunci ar trebui să dictezi!" Entuziasmat de această idee, l-am implorat aproape: „Dictează-mi mie. Incearcă. Poate că va fi nevoe să-mi dictezi numai începutul; cine știe, poate că în urmă nu te vei mai putea opri. Incearcă dictarea, te rog, fă-o pentru mine!" El își ridică privirea mirat la început și apoi gânditor. Părea că ideea mea îl pusese pe gânduri. „De dragul Dumitale?" repetă el, „crezi într'adevăr că lucrările mele de om bătrân ar mai putea pricinui cuiva bucurie?"

Șovăia, deci era pe cale să cedeze. O simțiam din privirea care mai adineauri era atât de întunecată și care acum începea să se lumineze la căldura nădejdii. „Ești convins de asta, cu adevărat?" repetă el. Vedeam că o dorință aprigă îi ațâța voința. Părea să prinză puteri noui. „Hai să încercăm. Tinerețea are întotdeauna dreptate. Cine se supune tinereții, e înțelept". Bucuria, triumful meu sălbatec parcă îl învioră. Pășia nervos dealungul odăii, într'un entuziasm aproape tineresc. De comun acord hotărîrăm să lucrăm câte un ceas în fiece seară, imediat după masă. In seara următoare, începu să-mi dicteze. A, cum să zugrăvesc acele ceasuri! Ziua întreagă n'o trăiam decât în așteptarea lor. De după masă, simțurile mele nerăbdătoare, copleșite de-o neliniște grea, socoteau ceasurile până la venirea serii. Indată după cină, îmi făceam intrarea în cabinetul său de lucru. Luam loc, așteptând la masa de scris, întors cu spatele spre el. Intre timp, dascălul măsura odaia în lung și în lat, până ce zvâcnirile-i lăuntrice se domoliau și da semnalul de începere. Tot ceiace înfăptuia omul acesta ciudat, izvora dintr'o muzicalitate

înnăscută; numai avântul îi putea pune ideile în mișcare. Se întâmpla adesea că stimulat de ritmul pașilor grăbiți, o imagine, o metaforă îndrăzneață, sau o trăsătură plastică să ia proporțiile unei scene dramatice.

Ceva din firescul măreț al creației fulgera atunci din năvalnica scânteere a acestor improvizațiuni. Imi amintesc de unele rânduri ce păreau versurile unui poem iambic, altele ce se revărsau potop în mărețe și concise enumerări, asemenea catalogului homeric și imnelor barbare ale lui Walt Whitman. Tânăr, în plină desvoltare, îmi fu dat să pătrund pentru prima oară taina creațiunii. Vedeam cum gândul la început neprecis, o simplă înflăcărare desfășurată rudimentar, izbucnea apoi din torentul exaltării impulsive cu șuvoiul fierbinte al bronzului din care se toarnă clopotul. Apoi răcindu-se treptat, gândul acesta își găsia formă și se contura puternic, până ce da răsunet clar și graiu omenesc inspirației poetice. Născută din ritm și viziune plastică, întreaga operă se înălța într'un imn închinat mării ca expresie vizibilă și sensibilă a Infinitului. Nepotolită în goana-i spre depărtări, spumegând spre culmi și tăinuind adâncimile, ea se juca absurdă și totuși plină de tâlc, cu bărcile șovăitoare ale vremelnicelor destine omenești. Printr'o comparație grandios concepută, imaginea mării îi inspiră o înfățișare a Tragicului, ca putere elementară ce ne cârmuește viața în chip sgomotos și nimicitor. Apoi valul de inspirație se îndreaptă către o singură țară, evocând Anglia, insulă vecină izbită de vijelia apelor ce încercuesc amenințătoare toate țărmurile pământului, toate latitudinele și zonele globului nostru. Acolo, în Anglia, marea e temelia

statului. Până și în ochiul cenușiu sau albastru, pătrunde și se oglindește privirea rece și clară a mării. Fiecare englez e marinar și dacă voiți, insulă asemenea țării sale. Furtuna și primejdia au semănat vijelioase patimi în sufletul acestui neam care și-a încercat fără încetare puterile în sute și mii de isprăvi războinice. Acum, deasupra țării, pacea își flutură năframa. Locuitorii ei însă obișnuiți cu furtuna, doresc mereu marea, aventurile trufașe cu primejdiile-i de fiecare zi și biciuitoarea încordare a simțurilor. Astfel, ei pun la cale lupte sângeroase. La început, arenele de lemn sunt ridicate numai pentru lupta dintre fiare. Urșii sângerează, cocoșii se încaeră stârnind, în chip bestial, voluptatea groazei în sufletul spectatorilor. Curând însă, imaginația lor din ce în ce mai ațâțată, cere o încordare mereu mai vie, o excitare iscată din spectacolul unei războiri eroice a oamenilor. Și atunci, din spectacole pioase, din mistere bisericești, e zămislită cealaltă luptă,—a oamenilor—reînvierea aventurilor furtunoase, dar de data asta pe marea interioară a inimii. Un nou infinit, un alt ocean, puhoi de patimi și avânt spiritual, se arată la orizont. Să-l străbați biciuit de frământarea-i zbuciumată, — iată noua plăcere a acestei târzii și totuși puternice rase anglo-saxonă. Astfel ia naștere drama poporului englez, drama Elizabetană.

Fanatic în zugrăvirea acestui început barbar și primitiv, vibrațiunea cuvântului creator avea rezonanța metalică, sonoră. Glasul său, șoaptă ușoară la început, își încorda puternic strunele, înălțându-se în zbor strălucitor, tot mai liber și tot mai sus. Camera devenise neîncăpătoare, ne înnăbușiau pereții ei înghesuiți resfrângându-i glasul ce avea nevoe de spațiu.

Simțeam bătaia vântului deasupra creștetului meu, urletul spumegând al mării își striga puternic șuerul asurzitor. Inghemuit la masa de scris, mă credeam iar la mine acasă, în dună, și îmi făcea impresia că acest zgomot măreț a mii de valuri și acest fâlfâit de vânt s'ar apropia prietenos de mine.

Când dascălul meu își termină dictarea inspirată, transformând cugetarea științifică și rece în poezie pură, m'am desmeticit brusc. O arzătoare istovire îmi străbătea tot trupul, o asemenea revărsare de idei și de imagini mă covârșea, mă făcea să tremur, iar dascălul meu purta chipul unui om sfârșit, sleit de puteri. Apoi simțiam amândoi nevoia unei diversiuni, ca să ne putem regăsi liniștea sau somnul. De obiceiu, reciteam stenograma și din clipa când semnele se transformau în cuvinte, glasul meu nu mai era decât ecoul celuilalt, de parcă cineva mi-ar fi schimbat limba în gură. In această repetare îmi dedeam seama că scandam ca el și-i imitam intonația. Eram atât de mult înrâurit de el, încât părea că el vorbește și nu eu, atât de completă era despersonalizarea mea. Nu mai eram decât oglinda făptuirii sale, răsunetul cuvântului său.

Sunt patruzeci de ani de atunci și, astăzi încă în mijlocul unei prelegeri, când graiul meu ia avânt și aripi, mă simt adesea stingherit la ideea că nu eu vorbesc, ci un altul grăește prin gura mea. Recunosc atunci glasul unui mort drag, unui mort pomenit numai prin suflarea buzelor mele; de câte ori entuziasmul mă poartă pe aripile lui, am impresia că sunt profesorul meu de altădată. O știu bine: ceasurile acelea m'au făurit, mi-au pecetluit personalitatea.

* * *

Lucrul sporia din zi în zi și se strângea tot mai mult în preajma mea ca o pădure, umbrindu-mi orice perspectivă în lumea exterioară. Mă interiorizasem cu totul, în întunerecul acelei case, în freamătul tot mai puternic al operei ce creștea mereu, în calda și cuprinzătoarea tovărășie a acestui om.

In afară de puținele ore de cursuri la Universitate, ziua mea întreagă îi aparținea lui. Mâncam la masa lor, zi și noapte schimbam bilețele de la un etaj la celălalt. Aveam o cheie la ușa lor și el la a mea, așa că mă putea găsi la orice oră, fără să fie silit s'o strige pe bătrâna mea gazdă. Pe măsură ce mă dedam mai mult acestei legături, pe atât mă înstrăinam mai mult de lumea din afară. Odată cu căldura atmosferei interioare, împărtășiam și glaciala singurătate a existenței lor izolate. Toți colegii aveau față de mine o atitudine de răceală și dispreț. Fie că mă defăimau pe ascuns sau numai mă invidiau, toate acestea stârnite de întâietatea pe care mi-o acorda profesorul, în orice caz sfârșiră prin a mă exclude din cercul lor. Până și în discuțiile de seminar ezitau toți, — printr'o înțelegere fățișă, — să-mi adreseze un singur cuvânt, sau să mă salute. Dar nici profesorii nu-și ascundeau antipatia oarecum dușmănoasă. Odată, cerând docentului de filologie romantică o informație fără însemnătate, mă repezi ironic: „Dumneata ca intim prieten al profesorului X.... ai trebui să cunoști chestiunea..." Zadarnic căutam să-mi explic această nemeritată proscriere. Dar atât cuvintele cât și privirile lor ocoleau orice explicație. Tot trăind vecinic pe lângă cei doi singuratici, ajunsesem și eu să fiu singur.

Această excomunicare socială nu m'ar fi preo-

cupat de fel, atenţia mea fiind absorbită cu desăvârşire de probleme spirituale. Cu timpul însă, nervii n'au mai putut rezista acestei încordări continue. Nu se poate trăi săptămâni dearândul într'un neîncetat exces spiritual; prea schimbasem brusc felul meu de trai, trecând sălbatec dela o extremă la cealaltă, pentru a nu periclita echilibrul tacit al naturii, atât de binevoitor. In timp ce la Berlin, hoinăreala desfrânată îmi destindea plăcut muşchii şi aventurile galante mă uşurau de toată neliniştea îngrămădită, aci, dimpotrivă, o atmosferă apăsătoare îmi copleşia vecinic simţurile supraexcitate, cari îmi dădeau înţepături electrice asemenea unor ace. Mă desobişnuisem de somnul adânc şi sănătos de altădată, deşi, sau pentrucă, până în zori copiam stenograma ticluită de cu seară. O făceam din plăcere, mânat poate şi de nerăbdarea vanitoasă de a putea înmâna cât mai curând manuscrisul profesorului meu iubit. La toate acestea se mai adăogau şi cursurile universitare, efortul de asimilare în grabă a prelegerilor cari reclamau o sforţare excesivă a creerului.

Mai mult însă ca orice, mă oboseau convorbirile cu profesorul meu, pentrucă atunci fiecare nerv se încorda într'un efort spartan, aşa că niciodată să nu-i apar indiferent. Din pricina acestor excese, trupul nedreptăţit nu întârzie să se răzbune. De mai multe ori fui cuprins de leşin; era alarma sănătăţii periclitate, pe care eu o nesocoteam ca un nebun. Dar obosesile fizice se înmulţeau, fiecare exteriorizare de sentimente devenea vehementă şi nervii se ascuţiau, distrugându-mi somnul şi stârnindu-mi gânduri confuze, înnăbuşite până atunci. Prima care îşi dădu seama de starea mea fu soţia das-

călului meu. Băgasem de seamă că adesea privirea ei îngrijorată se opria asupră-mi. Intenţionat arunca convorbirei noastre câte o observaţie, câte un sfat; printre altele îmi repeta că nu trebue să râvnesc la cucerirea lumii într'un singur semestru. In cele din urmă, deveni mai precisă. „Ajunge pentru azi“, îmi spuse ea într'o Duminică plină de cel mai frumos soare, pe când toceam cu furie la gramatică, şi-mi zmulse cartea din mână. „Cum se poate ca un om tânăr şi plin de viaţă să devie astfel sclavul vanităţii sale? Nu trebue să-l iei totdeauna pe soţul meu drept pildă; el e bătrân. Dumneata eşti tânăr şi trebue să trăeşti altfel“. Oridecâteori vorbea de el, vocea ei nuanţa un uşor dispreţ împotriva căruia mă revoltam cu indignare. Simţeam că intenţionat, poate dintr'un fel de gelozie deplasată, căuta să mă îndepărteze tot mai mult de dânsul, curmând exagerările mele printr'o sfidare ironică. Seara când întârziam prea mult la dictat, bătea energic în uşe, silindu-mă — nepăsătoare faţă de mânia lui — să întrerup lucrul. „Iţi va zdruncina nervii, te va distruge cu totul“, îmi spuse amărîtă, când mă găsi odată istovit de muncă. „Iată ce a făcut din Dumneata în aceste câteva săptămâni! Nu vreau să mai fiu martora acestei auto-distrugeri. Şi afară de asta...“ Se opri fără să-şi termine fraza. Dar buza îi tremura, palidă, de mânie înăbuşită.

Intr'adevăr dascălul meu nu căuta să-mi uşureze viaţa. Pe cât eram mai pătimaş în lucrul meu, pe atât de puţin îmi aprecia el respectul pe care i-l purtam. Nu-mi mulţumea de cât foarte rar; adesea, când îi aduceam dimineaţa lucrul făcut în timpul nopţii, el îmi spunea evaziv: „Ar fi putut rămâne şi pe mâine“.

Dacă în mijlocul convorbirilor noastre zelul și vanitatea mea se întreceau în servicii necerute, văzându-mă umilit și zăpăcit, o privire caldă încerca să-mi mângâe disperarea. Dar atât de rar se întâmplă asta, atât de rar! Această apropiere și respingere dureroasă și răscolitoare, turbura cu totul afecțiunea mea neînfrântă, care dorea — nu, niciodată, n'aș putea preciza ce doream, la ce ținteam în realitate! Ce dovadă nădăjduia să cucerească devotamentul meu din atențiunile sale? Nu știam. Fie cât de curată, adorațiunea pătimașă pentru o femee, țintește totdeauna, în chip inconștient, la o împlinire trupească. Natura a dăruit, acestei patimi, în chip plastic, contopirea supremă prin posesiune fizică. Dar patima spirituală, dintre bărbat și bărbat, cum poate ea afla împlinire? Neliniștită, ea înconjoară imaginea adorată, extatică, nepotolită nici de cel mai puternic devotament. Se revarsă neîncetat, fără a putea vreodată seca inteligența, vecinic nemulțumită. Astfel apropierea sa, nu-mi era niciodată îndeajuns de apropiată, destăinuirile și conversațiile lungi tot nu reușeau să mă satisfacă. Chiar atunci când, plin de încredere, nu punea în față nicio rezervă, știam totuși că în clipa următoare, un gest brutal va nimici această intimitate.

Schimbăcios ca vremea, mă buimăcia mereu și nu exagerez spunând că în supra-excitarea mea, eram gata să fac o nebunie, numai pentrucă îndepărtase cu indiferență o carte asupra căreia îi atrăsesem atenția. Altădată, după ce legase o conversație adâncită și eu mă identificasem cu gândirile sale, se scula brusc zicându-mi — după ce o clipă mai înainte îmi pu-

sese duios mâna pe umăr —: „Du-te, acum! E târziu... noapte bună!“ Astfel de nimicuri mă puteau chinui ceasuri și zile întregi. Se prea poate că, mereu întărâtată, susceptibilitatea mea să fi avut impresia unor jigniri, când nici măcar nu exista intenția. Dar la ce poate folosi orice explicație sau mângâere ulterioară împotriva unei rătăciri lăuntrice? Un singur lucru mă copleșia mereu: sufeream în apropierea lui și departe de el, nu puteam trăi. Vecinic dezamăgit de distanța pe care o păstra, nimic nu mă putea liniști și orice întâmplare cât de neînsemnată mă putea turbura.

Ceiace e însă mai ciudat, e că oridecâteori sensibilitatea mea se simțea jignită de purtările lui, eu dădeam fuga la soția sa. Nu știu precis, era impulsiunea inconștientă, care-mi spunea că aci voiu regăsi durerea pricinuită de aceiaș respingere tacită, sau era nevoia de-a putea vorbi cuiva, de-a afla — dacă nu un ajutor, — cel puțin înțelegere. In orice caz recurgeam la tovărășia ei ca la un aliat ascuns. De obiceiu mă batjocorea pentru această susceptibilitate copilărească, sau declara, ridicând nepăsător din umeri, că aș trebui să fiu obicinuit cu aceste dureroase ciudățenii ale soțului ei. Câte odată însă mă privea cu o seriozitate bizară, aproape mirată, când izbucneam în lacrimi și reproșuri disperate. Nu răspundea nimic, numai buzele aveau fulgerări înăbușite și simțeam că-și adună toate puterile spre a nu rosti vreun cuvânt violent sau nechibzuit. Fără îndoială, avea și ea să-mi spue ceva, ascundea și ea o taină, poate că una și aceiaș taină cu a lui. Pe când el mă respingea brutal de câte ori încercam vag o indiscreție, soția lui dimpotrivă ocolea, printr'o

glumă sau zburdălnicie improvizată, orice explicaţie.

Odată însă, eram gata să-i smulg secretul. Intr'o dimineaţă, aducându-i ca deobiceiu profesorului, textul transcris, nu m'am putut împiedeca să nu-i povestesc emoţionat, cât de mult mă zguduise această descriere (era portretul lui Marlowe). Vibrând încă de admiraţie, adăogai că nimeni altul n'ar fi fost în stare să scrie un asemenea portret cu aceiaş măestrie. Işi muşcă buza şi întorcându-se brusc aruncă fila, zicând dispreţuitor: „Nu mai spune asemenea prostii. Ce poţi Dumneata să ştii ce înseamnă măestrie?" Cuvântul acesta brusc şi masca unei pudori enervate, fură deajuns ca să-mi distrugă liniştea zilei întregi.

* * *

După masă, vreme de-o oră, fiind singur cu nevastă-sa, am asaltat-o cu întrebări, parcă explodând isteric: — „Spune-mi dece mă urăşte atâta? Dece mă dispreţuieşte? Dece fiecare cuvânt al meu îl irită? Ce să fac, ajută-mă! Dece nu mă poate suferi, — spune-mi-o, te implor!" Copleşită de această explozie sălbatică, ea mă ţintui cu ochii ei pătrunzători. — „Nu te poate suferi?" — Un râs şueră printre dinţi, un râs atât de strident şi răutăcios, încât involuntar m'am dat un pas înapoi. — „Nu te poate suferi?" — repetă ea, privindu-mă mânioasă în ochii mei buimăciţi. Dar pe urmă se plecă spre mine, privirile ei devenira mai duioase, aproape compătimitoare şi pentru prima oară, mă mângâe pe păr. — „Eşti într'adevăr un copil, un copil nerod, care nu observă, nu vede şi nu ştie

nimic. Dar e mai bine aşa, — altfel ai fi cu atât mai neliniştit". Printr'o mişcare neaşteptată se întoarse brusc. Zadarnic căutai să mă liniştesc. Sufocat parcă în mrejele întunecoase ale unui vis înspăimântător, din care nu mă puteam desmetici, mă străduiam să-i aflu tâlcul, să mă trezesc din această misterioasă şi înlănţuitoare confuzie.

* * *

Trecură astfel patru luni de nebănuită intensificare şi transformare a eului meu. Semestrul era pe sfârşite. Mă gândeam cu groază la vacanţa apropiată, căci îmi iubiam purgatoriul, iar atmosfera searbădă şi prozaică de-acasă mă ameninţa ca un exil. Făuream în taină planul de a-i amăgi pe părinţi, pretinzând că treburi foarte importante mă reţin aci. Imbinam în gând minciuna şi pretextul care mi-ar putea prelungi această chinuitoare întovărăşire. Dar soarta hotărîse altfel: de mult ceasul şi timpul îmi erau săpate în altă sferă, superioară. Şi acest ceas plana deasupra mea invizibil, ca bătaia clopotului de amiază în învelişu-i de bronz, care vesteşte pretutindeni începutul muncii sau o curmă pe neaşteptate.

Ce frumos fu începutul acelei seri fatale! Stăteam toţi trei la masă — ferestrele erau larg deschise şi prin pervazul lor întunecat, amurgul cu nouri albi pătrundea pe îndelete. Un aer domol şi limpede aducea de-afară adierea ce plutea majestuoasă, revărsându-se deasupra creştetului nostru. Conversaţia dintre mine şi soţia profesorului fusese mai liniştită şi mai paşnică decât altădată. Profesorul trecu cu tăcere asupra discuţiei noastre, dar tăcerea

sa fâlfâia cu aripi încordate asupra convorbirei noastre. L-am privit pe furiş. O lumină ciudată strălucea pe chipul său, o nelinişte continută, asemenea plămădelii de nouri prevestitori de vreme frumoasă. Din când în când ridica paharul cu vin şi-l ţinea în dreptul luminii bucurându-se la vederea culorii sale cristaline; prinzându-mă că-i privesc înveselit gestul acesta, el zâmbii uşor şi-mi închină paharul. Arareori îl văzusem atât de senin, cu mişcări atât de blânde şi cumpătate. O solemnitate vie i se întipărise pe faţă parcă l-ar fi mângâiat vreo muzică îndepărtată sau duioşia unui glas uşor. Buzele sale, de obiceiu mişcate de mici tremurări nervoase, erau liniştite şi moi ca un fruct copt. Indreptată uşor spre fereastră, fruntea prinse, ca apoi s'o oglindească, binefăcătoarea limpezime a atmosferii, şi fruntea îmi păru mai frumoasă ca oricând. Era minunat să-l vezi atât de potolit. Oare reflexul liniştitei seri de vară şi parfumul aerului îl pătrundeau binefăcătoare, sau îl lumina o linişte proprie, lăuntrică? — Nu puteam s'o ştiu. Deprins să-i citesc în ochi ca într'o carte deschisă, vedeam doar atât: că un zeu binevoitor îi netezise cutele şi zbârciturile inimii.

Până şi gestul cu care mă invită să-l urmez în studio-ul său era foarte solemn. Atât de grăbit altădată, el păşia acum cu o seriozitate bizară. Apoi se mai întoarse odată şi scoase — gest tot atât de neobişnuit — o sticlă de vin din dulap, ducând-o încet în camera de-alături. Ca şi mine, soţia lui observase ceva straniu în felul său de a fi; ridică ochii miraţi de pe lucrul de mână, urmărind cu o tăcere curioasă atitudinea-i neobişnuit de gravă şi cumpănită.

Camera, întunecată ca totdeauna, ne aştepta în amurgu-i familiar. Numai lampa arunca un cerc aurit pe albul imaculat al foilor ce aşteptau grămadă. M'am aşezat la locul obişnuit, repetând ultimele fraze din manuscris. Pentru armonizarea ritmului său interior şi pentru ca să dea curs liber şuvoiului de cuvinte, el avea nevoe de un stimulent ca muzicantul de diapazon. De obiceiu îşi continua ideea exact de acolo unde se oprise. De astădată însă, rezonanţa întârzia. Treptat, tăcerea se lăsa greoaie în odaie, resfrângându-se asupra noastră într'un fel de tensiune apăsătoare. Totuşi îi fu cu neputinţă să se reculeagă, căci auzeam în spatele meu pasul lui nervos, umblând dealungul odăii. — „Mai citeşte odată". — Ciudat, câtă nelinişte îi vibra în glas! I-am repetat ultimele aliniate. Se opri la cuvântul din urmă, dictând mult mai repede şi mai concis decât altădată. Prin cinci fraze construi întreaga scenă. Ceiace înfăţişase până acum erau condiţiunile culturale preliminare dramei, o frescă a epocii, un fragment de istorie. Fără legătură strânsă trecu deadreptul la teatrul care, vagabond şi pribeag, devine în cele din urmă statornic şi-şi clădeşte un cămin, confirmat în drept şi privilegii. E vorba la început de „teatrul Rose" apoi, „Fortuna" — barace de lemn potrivit pieselor jucate. Mai târziu, în pas cu vigoarea crescândă a poeziei, zidarii îi croesc un nou vestmânt din scânduri. Pe malul Tamizei, în pământul umed şi mocirlos, clădirea schematică îşi înalţă turnul necioplit cu şase colţuri. Este teatrul „Globe" pe a cărui scenă apare Shakespeare, maestrul! Ca o navă stranie, asvârlită de valurile mării, cu steaguri roşii înăl-

ţate pe catargul înalt, stă ancorată, neclintit, în pământul noroios. La parter, plebea se îngheşue zgomotos ca într'un port; din lojile superioare zâmbeşte şi cochetează cu actorii, aristocraţia.

Nerăbdători şi curioşi, cer cu toţii începerea spectacolului. Tropăe şi bat din picioare, zăngăne cu sabia în podea, şi în cele din urmă, scena joasă se luminează de pâlpâirea câtorva făclii aduse. Diferite figuri, în costume neîngrijite, înaintează gata să înceapă un joc improvizat, în aparenţă, Imi amintesc şi azi cuvintele sale: „— astfel, izbucneşte din nou furtuna de cuvinte, marea infinită a patimilor ce de pe ţărmul acesta de scânduri îşi aruncă valurile năprasnice în toate ţinuturile sufletului omenesc. E nesecat, de nepătruns, vesel şi tragic, multiplu şi divers, înfăţişarea cea mai veridică a tainelor omeneşti, — teatrul englezesc; drama lui Shakespeare".

După aceste cuvinte înaripate, curmă brusc fraza. Urmă o tăcere lungă şi înăbuşitoare. Neliniştit, mi-am întors faţa către faţa lui. Sta cu mâna încleştată de masă, în acea atitudine de istovire pe care i-o cunoşteam atât de bine. De astădată însă, avea ceva înspăimântător. Am sărit în sus, îngrijat să nu i se fi întâmplat ceva, şi întrebam dacă trebue să încetez. Mă privi fix, fără suflare. Apoi steaua ochiului său se lumină iar albastră, şi cu gura deschisă se apropie de mine: — „Ei n'ai observat încă? — mă privi pătrunzător. — „Ce?" — mormăii eu nesigur. Respiră adânc şi zâmbi. După luni de zile mă inundă iar privirea aceea cuprinzătoare, duioasă, afectuoasă: „Prima parte e gata!"

Cu greu mi-am putut stăpâni strigătul de bucurie, atât de mult mă emoţionă surpriza. Cum de-mi scăpase? Aceasta era doar întreaga construcţie minunat înălţată, treaptă cu treaptă, din prima temelie a trecutului, până în pragul formaţiunii; puteau să vină la rând Marlowe, Ben Johnson, Shakespeare, ca apoi să trecem şi acest prag biruitor!

Lucrarea îşi serbă prima onomastică. Alergai pripit să-i număr foile. O sută şaptezeci de pagini înguste cuprindea această primă parte, cea mai grea dintre toate. Ceiace trebuia să urmeze era creaţiune liberă, imitatoare, pe când prima expunere era strâns legată de adevărul istoric. Fără nicio îndoială, această operă va fi dusă la capăt.

Nu ştiu dacă am strigat sau dacă am săltat de bucurie, mândrie şi fericire. — Nu-mi mai pot aminti. Dar entuziasmul meu trebue să fi fost nebănuit frenetic, căci privirea lui mă urmărea zâmbitoare, în vreme ce eu recitam ultimele cuvinte sau număram grăbit paginile, cântărindu-le şi pipăindu-le îndrăgostit. Aiurit, făceam socoteala să văd când vom putea mântui întreaga lucrare. Mândria sa adâncă tăinuită, stăpânită, era exprimată de bucuria mea nebună. El zâmbia mereu emoţionat şi mă urmărea cu privirea. Se apropie încet, încet de tot, cu mânile întinse spre mine, privindu-mă ţintă în ochi. Pupila lui, care deobiceiu abia scânteia uşor, se umplu deodată cu acel albastru clar, însufleţit, cum întâlneşti numai în adâncurile apelor şi în profunzimea simţimintelor umane. Şi acest albastru strălucitor, se revărsa din pupilele ochiului, înainta şi stăruia asupră-mi. Valul cald mă pătrundea, duios, până în cele mai tainice adân-

cimi într'o voluptate ciudată. Pieptul meu se umplu pe nevisate de această forţă ce ţâşnea năvalnic şi mă simţii scăldat în lumina unui cer aprins.

— „Ştiu" începu el şi glasu-i dedea aripi acestei străluciri, ştiu că n'aş fi început niciodată această lucrare fără dumneata şi niciodată nu voiu uita acest lucru. Istovirii mele, dumneata i-ai insuflat avântul izbăvitor şi dacă va rămâne ceva din viaţa mea risipită şi pierdută, dumneata eşti acela care mi-ai adus mântuirea, numai dumneata! Nimeni n'a făcut mai mult pentru mine, nimeni nu m'a ajutat cu atâta credinţă. Şi iată dece nu voi spune: „dumitale" îţi datorez, ci „ţie" îţi datorez totul. Vino să petrecem un ceas de adevărată înfrăţire!"

Mă duse blând spre masă şi luă sticla pregătită: era un semn obicinuit de mulţumire, pe care mi-o arăta prin această simbolică ciocnire de pahare. Tremuram de bucurie. Nimic nu produce atâta frământare confuză înlăuntrul nostru, ca realizarea nevisată a unei arzătoare dorinţi. Dovada cea mai vădită de încredere, acea dovadă pe care o dorim aprig fără să ne dăm seama, recunoştinţa lui îşi găsise exteriorizarea cea mai frumoasă: tutuiala frăţească, trecută peste abisul vârstei şi făcută de o mie de ori mai preţioasă printr'această distanţă covârşitoare. Sticla aştepta mută să oficieze, să statornicească pentru totdeauna într'o credinţă puternică, sentimentul meu sfios. Tremurul lăuntric era tot atât de limpede ca sunetul clar al paharelor ce va să se ciocnească, — dar o mică piedică zăbovi clipa de sărbătoare: sticla era înfundată şi n'aveam tirbuşon la îndemână. Profesorul vru să-l aducă, dar preîntâmpinând gestul, m'am năpustit nerăbdător spre sufragerie — mistuit de fericirea clipei care trebuia să-mi potolească neliniştea sufletului, să-mi dăruiască credinţa în afecţiunea sa. Dând buzna prin uşe, în sala întunecoasă, mă împiedecai în întunerec de ceva moale, care cedă repede: era soţia profesorului meu ce ascultase probabil la uşe. Ciudat, deşi o izbisem puternic, ea nu scoase niciun strigăt, se dădu numai tăcut înapoi şi eu însumi, incapabil să fac o singură mişcare, am tăcut înspăimântat. Astfel, trecu o clipă, în care am stat amândoi ruşinaţi faţă 'n faţă, ea surprinsă la pândă, eu încremenit de descoperirea mea neaşteptată. Pe urmă, un pas uşor îşi făcu drum prin întunerec, lumina năvăli şi o văzui rezemată de dulap, palidă şi provocătoare. O privire gravă mă săgetă şi ceva sumbru, ameninţător şi sfătuitor era în atitudinea ei nemişcată. Dar nu rosti nici un cuvânt.

Mânile îmi tremurau, şi după o dibuire nervoasă, oarbă, găsii, în sfârşit, tirbuşonul.

De două ori fui nevoit să trec prin faţa ei şi de fiece dată, ridicând ochii, mă izbeam de această privire neînduplecată, ce strălucea întunecată şi rigidă, ca lemnul lustruit. Nimic în înfăţişarea ei nu trăda jena de-a fi fost surprinsă pândind la uşe. Dimpotrivă, severă şi ameninţătoare, îşi arăta hotărîrea neclintită de-a nu părăsi postul, veghiând mai departe. Această superioritate a voinţii mă turbură; inconştient, m'am supus acestei căutături ce mă fixa stăruitoare şi prevenitoare. Iar când cu pas şovăitor, m'am strecurat înapoi în odaie, unde profesorul nerăbdător aştepta cu sticla în mână, nemărginita mea bucurie de adineauri îngheţase într'un straniu sentiment de spaimă. Ce liniştit şi ce ve-

sel mă întâmpină! Visasem totdeauna să-l pot vedea aşa, cu fruntea-i melancolică, limpezită de nori! Acum însă, când pentru prima dată liniştea îi strălucea în priviri, într'o duioasă pornire de intimitate, fiecare cuvânt mi se oprea în gâtlej şi tainica mea bucurie pieri de par'că s'ar fi evaporat prin porii ascunşi. Buimăcit, ba chiar ruşinat, auzii cum îmi mulţumeşte din nou, tutuindu-mă cu intimitate, ciocnind paharele ce sclipeau argintiu. Luându-mă prieteneşte de braţ, mă duse spre fotoliu, şi ne aşezarăm faţă în faţă, iar el îşi puse mâna uşurel într'a mea; simţeam că pentru prima oară dedea curs liber şi sincer sentimentelor sale. Eu nu eram în stare să suflu un cuvânt; involuntar, căutam spre uşe, plin de teama că soţia lui sta acolo şi ne spiona. „Stă şi ascultă", mă gândeam neîncetat, pândeşte fiece cuvânt pe care mi-l mărturiseşte şi ceiace-i răspund eu. „Dar dece trebuia s'o facă astăzi, tocmai astăzi?" In clipa aceia, profesorul cuprinzându-mă cu privirea sa caldă, îmi zise deodată: „Aş vrea să-ţi vorbesc astăzi despre mine, să-ţi povestesc tinereţea mea". M'am sculat atât de speriat şi mâna ce întindeam spre el era atât de rugătoare încât mă privi mirat. — „Astăzi, nu" mormăi eu... „astăzi nu... iartă-mă". Prea mă îngrozea gândul că s'ar fi putut trăda acelui nechemat a cărui prezenţă trebuia să i-o ascund.

Mă privi şovăitor: „Dar ce-i cu tine?" întrebă indispus. — „Sunt obosit... iertaţi-mă... poate... m'a biruit emoţia..." şi zicând aceasta mă ridicai tremurând — „cred că e mai bine să plec". Privirea mea căuta involuntar spre uşe, unde presupuneam că stă ascunsă în crăpătura uşei, curiozitatea aceia duşmănoasă, pândind geloasă.

Profesorul se ridică şi el cu greutate din fotoliu. O umbră trecu pe chipul său, care păru din nou obosit. „Vrei să pleci într'adevăr, astăzi, tocmai astăzi: „Păcat, şopti el dezamăgit, mă bucurasem mult că-ţi voiu putea vorbi odată în toată sinceritatea! Păcat!" O clipă un oftat se auzi, în odaie, asemenea fâlfâirii unui fluture negru. Ruşinat şi nedumerit, mă simţeam cuprins de o inexplicabilă spaimă. M'am retras cu pas şovăitor, trăgând binişor uşa în urma mea.

* * *

Cu greu am dibuit până sus în odaia mea. M'am trântit pe pat fără să pot adormi. Niciodată nu simţisem atât de tare că numai un zid subţire mă desparte de casa lor. Instinctele, magic ascuţite, simţeau veghea celor doui străini; vedeam şi auzeam dincolo de zid, cum profesorul meu se frământa singur în cabinetul său, în timp ce nevastă-sa sta mută într'alt colţ, sau umbla ca o stafie, mereu la pândă. Simţeam precis că amândoi ţin ochii deschişi şi veghea lor mă îngrozia. Casa întreagă, tăcută şi grea, învăluită în umbră şi întunerec, mă apăsa ca un coşmar.

Am dat la oparte plapuma de pe mine. Mânile îmi ardeau. Unde ajunsesem? Simţisem secretul aproape de tot, suflul său cald mă izbise în obraz şi acum se depărta iar, profilându-şi în încăpere umbra deasă şi mută. Şi umbra aceasta îmi şoptea din toate colţurile, îi simţeam primejdia furişându-se tiptil ca o pisică pe labe moi, atingându-mă în treacăt — fantomă turburătoare şi vecinic prezentă. Din întunerec mă obseda privirea lui caldă, ca şi mâna ce-mi în-

tindea, alături de căutătura severă a soţiei sale, ameninţătoare şi înspăimântată. Ce căutam eu în taina lor, dece mă ţineau cu ochii legaţi în mijlocul acestei dezlănţuiri de patimi? Dece mă lăsau să fiu martorul vrajbei lor neînţelese, chinuindu-mă fiecare cu ura şi mânia sa?

Fruntea îmi ardea mereu. Sării în sus, deschizând fereastra larg. Afară, oraşul dormea liniştit sub norii cenuşii de vară. Ici-colo pe la ferestre, se mai zărea sclipirea unei lămpi, ocrotind pe cei adunaţi sub lumina ei în convorbiri plăcute, încălziţi de o carte frumoasă sau pătrunşi de muzică. Iar acolo unde în geamurile albastre, domnia întunerecul, acolo desigur respira odihna binefăcătoare. O tăcere şi o pace blândă, adâncă, plutea asemenea aburului argintiu al lunei, deasupra tuturor acoperişurilor acestea, iar cele unsprezece bătăi ale orologiului din turn, cădeau domoale în urechile cari din întâmplare ascultau sau visau. Numai eu, aci în casă, simţeam veghera celor de jos, împresurare violentă de gânduri străine. Infrigurat mă străduiam să înţeleg unele şoapte confuze.

Deodată, tresării speriat. Oare nu umbla cineva pe scară? Intr'adevăr cineva dibuia prin întuneric ca un orb, urcând treptele cu pas şovăitor. Cunoşteam acest scârţâit, geamătul lemnului învechit şi uzat. Pasul acesta nu putea veni decât spre mine, numai spre mine, căci nimeni altul nu locuia aici sus în mansardă, afară de bătrâna care dormea de mult şi nu primea niciodată pe nimeni. Să fie oare dascălul meu? Nu, nu era mersul lui, totdeauna grăbit, pentrucă pasul acesta şovăia laş la fiecare treaptă. Numai cineva care se strecoară pe furiş, hoţ sau criminal, se apropie astfel; nicidecum însă un

prieten. Ascultam atât de încordat, încât urechile îmi vâjâiau. Am îngheţat auzind o cheie în broască; desigur, misteriosul musafir se afla la uşe. Aerul rece care-mi suflă pe picioarele goale, mă făcu să ştiu că uşa fusese deschisă, dar cheia o avea numai el, profesorul meu. Dacă el era într'adevăr, dece umbla atât de sfios, atât de străin? Era oare îngrijat, voia să vadă cum mă simt? Şi dece oare zăbovea în vestibul, musafirul acesta sinistru, căci pasul ce se furişa hoţeşte încremenise dintr'odată. Inmărmurii de groază. Mi se părea că trebue să ţip, dar strigătul mi se oprise în gâtlej. Voiam să descui, picioarele însă îmi amorţiseră. Un părete subţire mă despărţea acum de musafirul misterios, dar niciunul dintre noi nu făcea un pas către celălalt.

In clipa aceia auzii ceasul din turn; o singură bătaie numai: unsprezece şi un sfert. Dar această bătaie mă desmorţi. Am deschis uşa cu forţa. Intr'adevăr era profesorul cu lumânarea în mână. Curentul provocat de violenta deschidere a uşii, făcu ca flacăra lumânării să se ridice albastră. In spate se proecta, gigantic conturată de atitudinea-i rigidă, umbra sa jucăuşe, oscilând şovăitoare pe părete. Când mă văzu, făcu o mişcare silită; se ghemui ca un om ce-şi trage plapuma peste cap, trezit din somn de un curent brusc. Numai atunci se dădu în lături, când flacăra lumânării pâlpâi picurând în mâna sa.

Tremuram, speriat de moarte. Nu putui să murmur decât atât: „Ce-i cu Dumneata?" Mă privi fără să sufle un cuvânt, par'că ceva îi sugrumase glasul. In sfârşit, puse lumânarea pe scrin şi imediat, jocul de umbre ce dănţuiau prin odaie ca nişte lilieci, se linişti dintr'odată. In

cele din urmă bâlbâi: „Am vrut... am vrut...“ Iar glasul i se stinse. Sta cu ochii pironiți în pământ ca un hoț surprins asupra faptului. Era insuportabilă această spaimă, această nemișcare în cămașe, tremurând de frig, încolăcit în sine însuși, năucit și umilit.

Deodată trupul acesta slab se zmuci din atitudinea sa amorțită și se apropie de mine. Un zâmbet de faun, un zâmbet cu primejdioase sclipiri din ochi îmi rânji hidos în față.

Apoi, masca stranie rămase o clipă nemișcată cu buzele strânse și izbucni cu glas ascuțit de șarpe: „Voiam să-ți spun... că e mai bine... să... lăsăm tutuiala... Nu se potrivește între un profesor și emulul său... înțelegi?... Trebue să păstrăm distanța...“

Grăind acestea mă privi cu atâta ură, pălmuindu-mă cu atâta răutate ofensătoare, încât și mâna lui își încleșta ghiarele. M'am dat înapoi speriat. Inebunise oare? Era beat? Sta în fața mea cu pumnii strânși ca și când ar fi vrut să tabere asupră-mi sau să mă lovească în față.

Dar groaza aceasta nu dăinui decât o clipă, privirea străpungătoare se stinse în urmă. Mormăi ceva care suna a scuză și apucă lumânarea. Asemenea unui diavol negru, umbra dispărută adineauri în întunerec, se profila acum iar pe părete, însoțindu-l până la ușe. Plecă, iar eu rămăsei țintuit, fără să-mi fi putut regăsi cugetul sau graiul. Ușa se închise cu violență, iar scara scârțâi greu sub pașii săi, ce coborau în întunerec.

* * *

Nu voi uita nici odată această noapte. Treceam de la mânie, la o disperare arzătoare și

pizmuiești

nedumerită și gândurile-mi țâșneau amețitoare ca niște rachete. De ce mă tortureazā, mă întrebam chinuit de mii de ori, de ce mă pizmuește atât de puternic încât se furișează noaptea pe scară cu intenția fățișă de a mă ofensa și umili? Cu ce îi greșisem, cum să-l împac necunoscându-mi vina? Infrigurat m'am trântit în pat, apoi, m'am sculat, pentruca după o clipă să mă înfund iar sub plapomă. Obsedat de chipul lui, îl vedeam mereu furișându-se tiptil ca o fantomă, urmat de umbra misterioasă și streină ce se proiecta imensă pe păretele alb.

Dimineața, trezindu-mă după o scurtă și obositoare toropeală, am căutat mai întâiu să mă conving că toate acestea le trăisem în vis, numai în vis. Deodată însă, am zărit pe scrin două pete de stearină, rotunde și galbene și în mijlocul odăii scăldate în lumina strălucitoare a dimineții, imaginea mea își înfățișa din nou cu plasticitate musafirul furișat hoțește în noaptea din ajun.

Toată dimineața n'am ieșit din casă. Gândul că l'aș putea întâlni îmi nimicia puterile. Incercam să scriu, să citesc, dar fără nici un rezultat. Nervii mei erau subminați, puteau să izbucnească oricând într'un spasm convulsiv, în suspin sau urlet. Mânile îmi tremurau ca frunzișul la bătaia vântului; le priveam incapabil să le stăpânesc, iar genunchii mi se împleticiau ca și când tendoanele le-ar fi fost tăiate. Ce să fac? Mă istoviam în fel de fel de presupuneri. Tâmplele îmi svâcneau și sângele se învinețise sub ochi. Orice s'ar fi întâmplat, nu puteam coborî, nu puteam să dau ochii cu dânsul, fără să nu pierd stăpânirea asupra nervilor mei. M'am trântit din nou pe pat, flămând, buimăcit, nespălat, încercând iar să pătrund dincolo de

misterul zidului ce ne despărţea. Unde se afla el acum? Ce făcea? Veghea? Poate era tot atât de disperat ca mine. Prânzul era aproape şi pe mine tot mă mai tortura confuzia. Intr'un târziu, auzii paşi pe scară. Nervii îmi dădură alarma, clocotind; totuşi paşii aceştia umblau uşor, fără grije, sărind câte două trepte în zbor — şi o mână atinse, uşa, bătând. Am sărit în sus, fără să deschid. „Cine e?" întrebai. „Dece nu vii la masă?" răspunse oareşicum supărată vocea soţiei sale „Eşti bolnav?" — „Nu, nu" am bâlbâit zăpăcit „viu, viu îndată". Acum nu-mi mai rămânea nimic de făcut decât să-mi arunc hainele pe mine şi să cobor.

Ieşind fui nevoit să mă ţin de rampa scării căci picioarele îmi tremurau.

Am intrat în sufragerie. Stăpâna casei stătea la masă şi mă salută cu o uşoară mustrare în priviri, pentrucă aşteptasem să fiu poftit. Dar locul unde şedea deobiceiu profesorul, era gol. Ce însemna această neaşteptată absenţă? Se temea oare de-o întâlnire mai mult decât mă temeam eu? Ii era ruşine, sau de aici încolo nu mai doria această tovărăşie? In cele din urmă, m'am hotărât să întreb:

Ea mă privi mirată: „Cum, nu ştii că a plecat azi de dimineaţă?" — „A plecat", gângăvi eu, „unde?" Imediat faţa ei se posomorî: „Asta n'a binevoit să-mi comunice soţul meu, — va fi probabil — iar una din obişnuitele sale excursii". Apoi se întoarse sever şi întrebător spre mine: „Cum, tocmai d-ta n'o ştiai? Doar a urcat aseară special la Dumneata — credeam că vrea să-şi iar rămas bun... Ciudat într'adevăr... că nici Dumitale nu ţi-a spus nimic". — „Mie" — n'am putut articula decât un strigăt. Spre ruşinea mea,

strigătul acesta zădărnici toate eforturile dela început. Am izbucnit deodată într'un plâns convulsiv, turbat, mi-am vărsat furia într'un potop de cuvinte şi strigăte încâlcite şi disperate. Tot chinul stăvilit se revărsă într'o zguduire şi suspinare isterică. Ca un copil furios, iritabil, băteam cu pumnii în masă, cu faţa scăldată în lacrimi. Mi-am descărcat sufletul de ceiace săptămâni de zile mocnia ca o furtună în adâncul lui. Apoi, potolit de această izbucnire nebună, simţii o nemărginită ruşine de-a mă fi trădat astfel în ochii ei. — „Dar ce ai? Pentru Dumnezeu!" Se ridicase, speriată. Se apropiase repede şi trăgându-mă dela masă, mă duse spre sofa. „Intinde-te puţin şi linişteşte-te?"

Imi mângâie mânile, îmi trecu mâna prin păr, pe când trupul mi-era zguduit de suspine. „Nu te mai chinui, Roland, nu te mai lăsa chinuit. Cunosc turburarea şi necazul tău, le-am văzut crescând". Glăsuind acestea îmi tot mângâia părul. Deodată însă, vocea ei deveni severă. „Ştiu singură cum poate el turbura pe cineva, nimeni n'o ştie mai bine ca mine. Dar te rog, crede-mă, de mult am vrut să te previn, văzând că te sprijini tocmai în persoana lui, el care-i cu totul lipsit de reazim. Nu-l cunoşti, eşti orb, eşti copil... nu bănuieşti nimic, nici astăzi. Sau poate ai început astăzi, pentru prima dată să înţelegi ceva... Cu atât mai bine şi pentru dânsul şi pentru dumneata".

Ea se înclină călduros asupra-mi şi simţii ca dintr'un adânc, cuvintele şi mângâerea liniştitoare a mânilor ei. Ce bine îmi făcea că, în sfârşit, simţiam iar un suflu de compătimire şi respiram iar de-aproape parfumul unei mâni duioase, aproape materne de femee. Poate fu-

sesem lipsit de aceasta prea multă vreme. Acum, când prin valul tristeţii, primeam simpatia înduioşată a unei femei ce se interesa afectuos de mine, resimţeam un fel de voluptate a durerii, totuşi, eram nespus de umilit şi ruşinat de această explozie trădătoare, de faptul că mă lăsasem în voia acestei disperări. Pierdusem cu desăvârşire spiritul de auto-supraveghere şi astfel, ridicându-mă greoi de pe canapea, izbucnii din nou într'un torent de învinuiri, strigând tot ceiace îmi făcuse: cum m'a respins şi cum m'a urmărit, atrăgându-mă din nou spre sine, cum devenea sever fără nici un motiv, — tartor, de care mă simţeam strâns legat, pe care-l iubeam urându-l şi-l uram iubindu-l. Incepui din nou să mă chinuesc atât de mult, încât cu greu mă putu linişti. Mă duse cu blândeţe spre canapeaua de unde mă sculasem mânios. In cele din urmă fui nevoit să mă liniştesc. Tovarăşa mea păru foarte gânditoare; simţiam că înţelesese totul şi poate mai mult decât înţelesesem eu însumi....

Câteva clipe tăcerea aceasta ne uni. Ea fu aceia care îşi reveni mai întâi. „Aşa... destul ai fost copil, acum fii iar bărbat. Aşează-te iar la masă şi mănâncă. Nu s'a întâmplat nimic tragic —o neînţelegere, care se va lămuri, şi atâta tot. Vrând să protestez, ea adăogă violent: „Se va lămuri, pentrucă nu voi mai tolera această situaţie. Te buimăceşte. Trebue să-i punem capăt. In definitiv n'are decât să înveţe să se stăpânească, dumneata îi pari nimerit pentru jocurile sale aventuroase. Voiu vorbi eu cu dânsul, nu te îngriji. Acum însă trebue să vii la masă“..

Umilit, lipsit de orice voinţă, m'am lăsat condus la masă. Imi vorbea cu oarecare grabă despre lucruri indiferente şi îi eram recunoscător că se prefăcea a fi uitat explozia mea necumpătată. „Mâine e Duminică, insistă ea. Am proectat, împreună cu docentul W. şi logodnica lui, o excursie la un lac din apropiere, excursie la care trebue neapărat să iei parte, spre a te înveseli şi scutura de jugul cărţilor. Toată această indispoziţie nu trădează decât o supra-încordare şi supra-excitare a nervilor. Odată la drum, sau în apă îţi vei recăpăta imediat echilibrul pierdut“.

Am făgăduit să viu. Orice s'ar întâmpla mă voiu duce, numai să nu fiu iar singur în odaia mea, numai să scap de obsesia gândurilor acestea apăsătoare, dibuind în întunerec. Dar nici azi după masă să nu rămâi acasă! Du-te la plimbare, aleargă, amuză-te!“ insistă ea. Ce ciudat, mă gândii eu, cum îmi ghiceşte cele mai ascunse nevoi, cum ştie în totdeauna ea, care mi-e străină, ceiace mă doare şi ceiace-mi face bine, în timp ce dânsul care mă ştie, mă striveşte şi mă nesocoteşte. I-am făgăduit să mă port întocmai. Ridicând ochii recunoscători, aflai un obraz nou; zburdălnicia şi zeflemeaua care altădată îi dădeau un aer de ştrengar, se transformase într'o privire blândă şi compătimitoare. Niciodată n'o văzusem atât de gravă! De ce nu mă priveşte şi el tot atât de binevoitor, mă întrebam mereu, de ce nu-şi dă seama niciodată când mă loveşte? De ce niciodată nu m'a mângâiat cu mâni atât de miloase şi duioase? Recunoscător, am sărutat mâna femeii de lângă mine, care mi-o retrase neliniştit, aproape violent. „Nu te chinui, mai repetă ea odată“, şi glasul ei se îndreptă uşor asupră-mi.

Apoi, chipul ei se întunecă din nou şi scu-

lându-se brusc, adăogă: „Crede-mă, nu merită".

Cuvântul acesta, şoptit în taină, îmi îndurera şi mai puternic sufletul care fusese gata să se potolească.

* * *

Primul lucru ce l'am întreprins în după amiaza şi în seara aceia, pare atât de ridicol şi copilăros, încât ani dearândul mi-a fost ruşine să mi-l amintesc. O cenzură interioară îmi îndepărta grabnic orice reînviere a faptului. Astăzi însă, nu-mi mai este ruşine de acele neîndemânatece stângăcii; dimpotrivă, acum înţeleg prea bine, pe neînfrânatul şi pătimaşul băetandru care cu sila voia să învingă nesiguranţa simţimintelor sale!

Ca printr'un telescop, ca din capătul unui drum nesfârşit de lung, mă văd pe mine însumi; revăd băeţandrul buimac, disperat, care urcă în odaie neştiind ce va să facă aici, ce va să facă din el însuşi, şi care deodată îşi aruncă hainele pe spinare, îşi potriveşte un alt mers şi cu o atitudine sălbatică şi hotărâtă porneşte cu paşi energici pe stradă. Da, eu sunt acela, mă recunosc şi cunosc fiece gând al acestui nerod şi chinuit copil. Imi amintesc că odată m'am îndreptat brusc în faţa oglinzii şi mi-am spus: „Nu-mi pasă de el! Să-l ia dracu! De ce m'aş chinui din pricina acestui zevzec bătrân! Are dreptate: să fim veseli, să petrecem! Haidem!"

In asemenea dispoziţie sufletească am eşit atunci în stradă. Era un gest de eliberare—ş'apoi goană laşe şi nebună în faţa adevărului. Imi dam seama că această hotărîre sfidătoare era prefăcută, falşă, şi blocul de ghiaţă îmi apăsa tot atât de greu inima. Imi mai amintesc

mersul meu cu bastonul greu în mână, fixând obraznic pe fiecare trecător. O periculoasă dorinţă de ceartă se deslănţui în mine, simţiam nevoia să-mi vărs furia nepotolită pe primul venit, pe care l-aş fi întâlnit în drum. Din fericire însă, nimeni nu mă socotea demn de atenţie. Astfel, m'am îndreptat spre cafeneaua unde se adunau deobiceiu camarazii mei de curs, gata să mă aşez nepoftit la masa lor, servindu-mă de cea mai mică ironie pentru a provoca scandal. Dar dorinţa mea de încăerare fu zadarnică.... Frumuseţea zilei îi atrăsese aproape pe toţi spre excursii, iar cei doi sau trei colegi cari stăteau împreună la cafenea salutară politicos neoferind enervării mele înfrigurate nici cel mai mic motiv de vrajbă. Necăjit, m'am sculat vrând să iau drumul în spre un local dubios de periferie unde, într'o promiscuitate respingătoare, drojdia chefliilor de provincie se înghesuia între bere şi fum de ţigare. Am turnat repede două sau trei pahare pe gât, poftind la masa mea o femeie de stradă împreună cu prietena ei, o demi-mondenă uscăţivă şi vopsită. Simţiam o plăcere bolnavă să mă port cât mai extravagant. In micul oraş de provincie, mă cunoştea toată lumea; fiecare ştia că sunt elevul profesorului X. Cu îmbrăcămintea lor îndrăsneaţă şi purtarea lor dezmăţată, tovarăşele mele nu puteau fi luate drept altceva decât ceiace erau în realitate. Astfel, sorbeam plăcerea nătângă şi mincinoasă de-a mă compromite şi — cum credeam în nerozia mea—de a-l compromite şi pe el odată cu mine. Să vadă toţi, mă gândeam, că nu-mi pasă de el, că-i nesocotesc părerile! In faţa tuturor, cu o lipsă de tact făţişe, făceam o curte nebună acelei femei dolofane şi vulgare. Beat de mânie

şi turmentat de alcool (amestecasem laolaltă vin, bere, ţuică) făceam atâta tărăboi, încât scaunele cădeau jos, iar vecinii se dădeau prevăzători laoparte. Dar eu nu mă jenam. Ţineam să afle cât îmi era de indiferent; în furia mea oarbă mă gândeam: „Ah, nu sunt trist şi nici jicnit — dimpotrivă. Aduceţi băutură, să vie vinul!" Bătui cu pumnul în masă atât de puternic încât toate paharele se ciocniră sgomotos. In cele din urmă m'am cărat cu amândouă femeile, una la braţul stâng, cealaltă la braţul drept, dealungul străzii principale, unde obişnuita oră de plimbare adunase laolaltă studenţi şi fete, cetăţeni şi militari, într'o hoinăreală plăcută şi tihnită. Trio murdar şi ameţit, treceam tustrei atât de gălăgioşi, încât în cele din urmă un sergent de stradă se apropie supărat, poruncindu-ne să ne liniştim. Nu pot zugrăvi precis ce mi s'a întâmplat mai departe, parcă un fel de aburi groşi îmi întunecă memoria. Ştiu numai că, desgustat de cele două femei bete, ameţit eu însumi şi abea stăpân pe simţurile mele, m'am desbărat de tovărăşia lor, apoi am intrat undeva să iau o cafea şi un cognac. Ajuns în faţa universităţii, m'am oprit, rostind spre hazul ştrengarilor adunaţi un logos împotriva dascălilor mei. Apoi, mânat de instinctul nelămurit de a mă murdări şi mai mult, în furia-mi oarbă socoteam că astfel pedepsesc profesorul — voiam să intru într'o casă publică, dar n'am nimerit drumul. Tot împleticindu-mă am ajuns, însfârşit, acasă. Mâna-mi şovăia descuind poarta şi cu mare chin m'am târît pe primele trepte.

Ajuns în faţa uşii sale, parcă cineva mi-ar fi vârît capul în apă rece, aşa m'am desmeticit de repede din beţia grea. Odată treaz, am rămas

înmărmurit de propria-mi nerozie neputincioasă şi furioasă. Ruşinea mă copleşi. Incet, tiptil ca un câine bătut, ca să nu m'audă nimeni, m'am strecurat sus înspre odaia mea.

* * *

Am adormit ca un mort. Când m'am deşteptat, soarele inundase podeaua şi se urca încet spre marginea patului. Am sărit jos. In capul năucit şi suferind, licări deodată amintirea serii trecute. Dar mi-am înfrânat ruşinea; nu mai voiam să mă simt ruşinat. A lui era vina, numai a lui, dacă m'am ticăloşit astfel. Căutam să mă liniştesc, zicându-mi că întâmplările de eri nu erau altceva decât o năzdrăvănie adevărat studenţească, desigur îngăduită cuiva care de săptămâni şi luni de zile n'a cunoscut decât muncă şi numai muncă. Totuşi, propria-mi justificare nu mă putea satisface. Oarecum neliniştit şi fără curaj am coborît la soţia profesorului meu, amintindu-mi făgăduiala dată de-a o însoţi în excursie.

Dar ciudat; fu deajuns să ating clanţa uşii sale şi iar îmi apăru în faţă chipul lui şi odată cu dânsul acea disperare şi durere răscolitoare, lipsită de orice judecată. Bătui uşor. Soţia sa îmi deschise cu o privire neobişnuit de afectuoasă. „Ce nebunii mai sunt şi astea, Roland?" Era mai multă compătimire decât dojană în glasul ei. „De ce te chinui atât? Eram consternat; auzise deci şi dânsa de purtarea mea nebună. Imediat însă, căută să mă scape din încurcătură, îmbărbătându-mă: „Astăzi însă vom fi cuminţi. La ceasurile 10 vine doctorul W. şi logodnica lui. Vom porni spre lac şi vâslind

vom înneca definitiv toate prostiile. Intimidat, am îndrăznit totuși să formulez inutila întrebare dacă profesorul s'a reîntors. Mă privi fără să răspundă. Parcă nu știam că întrebarea era zadarnică?...

La orele zece precis docentul își făcu apariția. Era un tânăr fizician evreu care, întrucâtva izolat de cercul universitar, era singurul care menținea relațiuni cu noi proscrișii. Era însoțit de logodnică, mai bine zis amanta sa, o fată tânără care râdea neîncetat. Părea cam naivă și prostuță și tocmai de aceea era tovarășa potrivită pentru asemenea escapade improvizate. Vorbind, mâncând și râzând mereu, am plecat cu trenul spre un mic lac din apropiere. Săptămânile de obositoare tensiune cerebrală, mă desobișnuiseră într'atât de orice veselă flecăreală, în cât acest prim ceas mă îmbătă ca un vin spumos și ușor. Intr'adevăr, gluma lor copilărească și zburdalnică, reuși să-mi abată cu desăvârșire gândurile, dela frământarea întunecată ce-mi încercuia fruntea. In câmpie, jucându-ne, am fugit după această tânără fată, și cum mi-am pus astfel mușchii în mișcare, am redevenit iar flăcăul voinic și fără griji de altădată.

Ajunși la lac, ne-am urcat în două bărci. Soția profesorului meu o conducea pe-a noastră. Dincolo, docentul și cu prietena sa vâsliau împreună. Abia porniți, furăm imediat cuprinși de mania tuturor „sportsmenilor" de a se lua la întrecere, concurs la care eram dezavantajat de faptul că ceilalți doi vâsliau împreună, iar eu trebuiam să lupt singur. Aruncându-mi însă haina de pe mine, mi-am adunat într'atât puterile, în cât, iscusit atlet al acestui sport, reușii să întrec prin puternice lovituri de lopată barca de

lângă noi. Cuvinte de ațâțătoare batjocură, zburau neîncetat dintr'o parte într'alta și unul îl ațâța pe celălalt. Era o zi fierbinte de Iulie. Nepăsători de sudoarea ce curgea șiroi de pe fețele noastre, am luptat, neînfrânați roboți ai patimei noastre sportive, îndârjiți unul împotriva celuilalt. In cele din urmă eram aproape de țintă, o îngustă și împădurită limbă de pământ la marginea lacului. Mai înverșunați pornirăm acum lupta, și spre triumful însoțitoarei mele, carena noastră scârțâi cea dintâi în nisipul de pe mal.

Am coborît înfierbântat, amețit de soare, de sângele ce țiuia, excitat de bucuria victoriei; inima-mi ciocănea în piept, iar hainele asudate erau strâns lipite de trup. Docentul o pățise și el la fel și în loc să fim lăudați de tovarășele noastre, ca falnici și vânjoși atleți, dimpotrivă ele ne batjocoreau din plin pentru gâfâiala și halul de murdărie în care ne aflam. In cele din urmă, ne-au acordat un răgaz să ne răcorim. Mereu în glumă, am improvizat două secțiuni, o bae pentru domni și una pentru doamne, la dreapta și la stânga tufișului. Repede ne-am îmbrăcat costumele de înnot; în dosul tufișului se întrezăreau rufe albe și brațe goale și pe când noi încă ne mai pregăteam, femeile se și bălăceau în apă. Docentul mai puțin obosit decât mine (avusesem de luptat cu doi) sări imediat în urma lor. Eu însă care vâslisem cu mișcări forțate, simțiam încă inima zvâcnindu-mi în piept. Deaceia m'am culcat mai întâiu tihnit la umbră, lăsând norii să se fugărească deasupra capului meu și gustând cu voluptate vâjâitul dulce al oboselii în sângele clocotitor.

După câteva clipe numai, strigăte imperioase

se auzeau mereu din apă: „Roland, haide! Concurs de înnot! Cu premiu! Vino!"

Nu mă mişcam, mi se părea c'aş putea sta culcat aşa o mie de ani, cu pielea înfierbântată de razele soarelui şi totodată răcorită de adierea lină a vântului. Auzii iar râsul lor voios şi vocea stăruitoare a docentului: „Face grevă! Pe ăsta l-am dat gata! Haide adu pe leneş încoa!" Intr'adevăr, cineva se apropia plescăind în apă şi o voce mă îndemna: „Roland, înainte! Concurs de înnot! Trebue să le arătăm noi ce ştim!"

N'am răspuns nimic. Imi făcea plăcere să-i las să mă caute. „Dar unde eşti?" Alerga dealungul ţărmului şi nisipul scârţâia sub picioarele ei goale. Deodată se opri în faţa mea, cu costumul lipit de trupu-i subţire şi băeţesc. „Iată-te!" Inainte, leneşule! Ceilalţi aproape au ajuns dincolo, la insulă!" Mă simţeam atât de bine, culcat pe spate, întinzându-mă leneş: „E mult mai frumos aci, vă voiu urma mai târziu, mă rugam eu.

„Nu vreau! trâmbiţă ea, haide dincolo, spre ceilalţi". „Vâră-l cu sila în apă pe lăudărosul acela!" răsună de departe glasul docentului. „Haide vino!" insistă ea nerăbdător. „Nu mă compromite!"

Drept orice răspuns, am căscat leneş. Glumind şi totodată supărată, rupse o nuia din copăcelul alăturat. „Inainte!" repetă energic, îmboldindu-mă cu o lovitură peste braţ. „Abia acum nu mă mişc", i-am răspuns încăpăţânat. Ea deveni mânioasă şi porunci: „Vino! Dar imediat!"

Incăpăţânat, stam nemişcat locului. Văzându-mă că stau astfel, mă lovi încă odată, dar şi mai violent acum. Am sărit furios în sus, ca să-i smulg nuiaua. Vru să se apere dar eu i-am

apucat braţul. Involuntar, încăierându-ne pentru nuia, trupurile noastre pe jumătate goale se apropiară unul de altul. I-am înhăţat braţul, răsucindu-i încheietura ca s'o silesc să dea drumul nuielii... Voind să se ferească, făcu o mişcare violentă şi deodată auzii ceva troznind... se rupsese încheietoarea ce reţinea umărul tricoului de bae, descoperindu-i sânul stâng, roşu şi tare ca un rod pârguit de razele soarelui. Fără voe am privit-o ţintă, o clipă numai, dar destul ca să mă zăpăcesc. Tremurând şi ruşinat dădui drumul mânilor ei încleştate. Ea se întoarse roşind, căutând să prindă cu un ac de cap încheietoarea ruptă. Priviam, fără să fiu în stare să articulez un cuvânt. Tăcea şi dânsa. Din clipa aceia o nelinişte surdă, înăbuşitoare se ridicase între noi.

* * *

...Alo... Alo... Unde sunteţi oare? — Vocile ce răsunau astfel până la noi, ajunseseră de-acum pe insulă. „Da, viu numai decât" răspunsei eu grăbit, aruncându-mă cu avânt în apă, bucuros să evit o nouă încurcătură. După câteva tumbe, m'am trântit alene, gustând din plin voluptatea de a mă lăsa târît de curent. Limpezimea şi răceala apei potoliră îndată primejdioasa clocotire a sângelui, înlocuind-o cu-o plăcere mai puternică şi mai curată.

I-am ajuns imediat pe amândoi, şi-l provocai pe docentul care era debil, la o serie de concursuri, din cari tot eu am ieşit învingător. Ne-am înapoiat la ţărm, unde doamnele ne aşteptau gata îmbrăcate. Apoi, cu proviziile aduse, organizarăm un vesel pick-nick în iarbă. Dar oricât de voioase erau glumele ce zburau dela

unul la altul, inconştient noi evitam să ne vorbim prea intim. Vorbeam şi râdeam oareşicum indiferenţi. Privirile noastre se ocoleau mereu, printr'o tacită comunitate de simţiminte. Penibila jenă iscată din acel mic incident, nu fusese încă netezită şi fiecare simţea amintirea celuilalt cu o nelinişte ruşinată.

După amiaza trecu repede cu o nouă partidă de vâslit, dar înfierbântarea patimei sportive trebui să cedeze mereu în faţa unei oboseli plăcute şi dulci. Treptat, vinul, căldura, soarele se strecurau mai adânc în sânge, răscolindu-i vibrarea. Docentul şi prietena sa începură să-şi permită mici intimităţi, destul de penibile pentru noi, dar pe cari trebuia să le răbdăm. Se apropiau mereu mai mult unul de celălalt, în timp ce noi păstram o distanţă cu atât mai vădită. Dar împerecherea se stabilea printr'aceia că cei doi sburdalnici rămâneau bucuros în urmă pe poteca din pădure, evident spre a se putea îmbrăţişa în voe. Eram singuri şi conversaţia noastră lâncezia, sfioasă. In cele din urmă furăm toţi patru mulţumiţi că ne văzurăm iar în tren; logodnicii, cu sentimentul anticipat al plăcerii nupţiale, noi bucuroşi că vom scăpa de asemenea situaţii penibile.

Docentul şi prietena lui ne-au însoţit până acasă. Scara am urcat-o singuri. Abia intrat, încăperea îmi stârni iar în suflet dorul prezenţei sale chinuitoare. „De s'ar înapoia odată!" mă gândii eu nerăbdător. Tovarăşa mea, ca şi cum mi-ar fi simţit oftatul înnăbuşit în mine, îmi spuse: „Ia să vedem dacă s'a înapoiat". Am intrat. Pretutindeni linişte. In camera sa totul zăcea părăsit: inconştient simţirea mea excitată îşi înfăţişa figura lui deprimată şi tragică, în

jilţul gol. Dar foile zăceau neatinse, în aşteptare, ca şi mine. Iar mă cuprinse amărăciunea: dece fugise, dece mă lăsase singur? Tot mai înverşunată se urca în gâtlej, mânia mea geloasă. Iar se agita în mine acea neroadă şi confuză râvnă de a comite o faptă rea, pizmuitoare, împotriva lui.

Soţia lui se afla în urma mea. „Rămâi aci la masă, nu-i aşa? In astă seară nu trebue să fii singur". De unde ştia dânsa că mă temeam de odaia goală, de scârţâitul scării, de amintirea scormonitoare? Mă ghicia în totul, în fiece gând exprimat, ca şi în fiece pornire josnică.

Simţeam un fel de frică de mine însumi şi de ura nelămurită ce mă copleşise. Aş fi vrut să refuz invitaţia. Dar eram laş şi n'am îndrăznit s'o fac.

* * *

Adulterul m'a desgustat totdeauna, nu dintr'o dulceagă pornire morală, nu din prudenţă şi decenţă, şi nici atât pentru faptul că înseamnă hoţie pe întuneric, ci pentrucă în asemenea clipe, aproape toate femeile divulgă cea mai intimă taină a soţului lor. Fiecare dintre ele devine o Dalila care răpeşte celui înşelat secretul său cel mai omenesc, zvârlindu-i unui strein secretul puterii sau slăbiciunii sale. Nu faptul că o femee se dă, îmi pare trădare, ci că mai totdeauna, în asemenea împrejurări, vrând să se justifice, ridică vălul ruşinii ce acoperă intimitatea soţului ei şi astfel acela care deobiceiu nu bănuie nimic, este oferit în neştire unei curiozităţi străine, unei batjocuri crunte. Buimăcit de o disperare oarbă, m'am refugiat în braţele com-

pătimitoare, la început, și apoi drăgăstoase ale nevestii sale. Nu faptul acesta îl resimt și astăzi drept cea mai mizerabilă acțiune a vieții mele. Asta s'a întâmplat fără voia noastră, neștiutori și inconștienți am alunecat amândoi în această prăpastie, — cu grabă fatală un sentiment s'a contopit în celălalt. Ceiace mă indignează mult este faptul că în pernele calde încă, o lăsai să-mi povestească din intimitățile sale, că îngăduii femeii excitate să-mi trădeze cele mai profunde taine ale vieții lor conjugale. Dece am răbdat să-mi comunice că de ani de zile soțul ei o evită fiziceşte, dece am tolerat aluziile vagi, confuze? Dece nu i-am poruncit să păstreze tăcerea asupra acestor mistere ale sexului său. Atât ardeam de nerăbdare să-i aflu secretul, eram atât de setos să-l aflu vinovat împotriva mea, a ei, a tuturor, că primii îmbătat această mânioasă confesiune a declasării ei. Era doar atât de înfrățit cu sentimentul meu de-a fi fost respins! Și astfel se întâmplă că, dintr'un comun și confuz sentiment de ură, am făcut gestul care semăna a dragoste. Dar în timp ce trupurile noastre se căutau și se contopiau, nu gândiam și nu vorbiam între noi decât de el. Câteodată cuvântul ei mă durea și-mi era rușine că rămăsesem încurcat în ceiace nu puteam suferi. Dar trupul nu se mai supunea voinții, ci se agita sălbatec în plăceri sensuale. Astfel am sărutat cu înfrigurare buzele femeii care trăda ființa cea mai dragă mie.

* * *

In dimineața următoare, cu limba amară de scârbă și rușine, m'am furișat sus în odaia mea. In clipa când căldura trupului ei nu-mi mai tur-

bura simțurile, mi-am dat seama de realitatea brutală și de infamia săvârșită. Am știut îndată că nicio clipă nu voiu mai putea să dau ochi cu el, niciodată nu-i voiu mai putea strânge mâna; nu lui, ci mie îmi răpisem tot ce aveam mai scump. Acum nu exista pentru mine, decât o singură salvare: fuga. Ca într'un acces de friguri, mi-am împachetat toate lucrurile, mi-am adunat toate cărțile și am plătit gazdei. El nu trebuia să mă mai găsească, trebuia să dispar și eu, misterios, fără nici un motiv, întocmai ca și el.

Deodată însă, în mijlocul activității mele agitate, mâna îmi încremeni. Auzisem scârțâitul unui pas urcând grăbit pe scara de lemn; era pasul său.

Trebue să fi fost palid ca un mort. Abia intrat, profesorul exclamă speriat: „Dar ce-i cu tine băiete? Ești bolnav?“ M'am dat înapoi. M'am ferit de el chiar și atunci când, apropiindu-se, vru să-mi iee mâna. „Dar ce ai?“, întrebă iar speriat. „Ți s'a întâmplat ceva? Ori ești încă... încă supărat pe mine?“.

M'am îndreptat cu pas energic spre fereastră. Nu-l puteam privi. Glasul lui compătimitor îmi redeschise parcă o rană. Gata să leșin, simțeam o rușine fierbinte, arzătoare, revărsându-se în mine.

Dar și el sta mirat și buimăcit. Deodată — vocea sa se făcuse mică, șovăitoare, — îmi șopti o întrebare stranie: „Oare ți s'a spus ceva... despre mine?“

Fără să mă întorc spre el, am făcut un gest că nu. Totuși părea stăpânit de un gând înspăimântător, căci repeta cu încăpățânare: „Spune-mi... mărturisește-mi ți s'a spus ceva despre mine... oricine ar fi... nu întreb cine“. Am negat

iarăşi. El sta perplex. Pare-se că observase deodată cuferele împachetate, cărţile strânse, şi-şi dădu seama că venirea sa întrerupsese tocmai ultimele preparative de călătorie. Se apropie înspăimântat: „Vrei să pleci, Roland, văd că eşti gata... spune-mi adevărul..."

M'am recules. „Trebue să plec... iartă-mă... dar nu pot vorbi despre asta... vă voi scrie". Mai mult n'am putut rosti. Un nod mi se oprise în gât şi inima-mi zvâcnea puternic. Stătu o clipă încremenit apoi făcu un gest obosit, resemnat. „Poate e mai bine aşa, Roland... desigur e mai bine aşa... pentru tine... şi pentru toţi. Dar înainte de pleci, aş dori să-ţi vorbesc. Vino la ceasurile şapte, la ora obicinuită... atunci ne vom lua rămas bun bărbăteşte.... Dece am fugi de noi înşine? Să ne despărţim prin scris, ar fi o copilărie şi nedemn de noi... şi apoi ceiace vreau să-ţi spun, nu poate fi aşternut pe hârtie... Vrea să zică vii, nu-i aşa?"

Am dat numai din cap. Privirea mea tot nu îndrăznea să se despartă de fereastră. Dar nu mai văzui nimic din lumina dimineţii, un val opac şi sumbru sta între mine şi lumea exterioară.

* * *

La ora şapte, am pătruns pentru cea din urmă dată în camera atât de dragă. Intunerecul amurgului pătrundea prin draperiile ferestrelor, abia mai strălucia din adâncime albeaţa statuilor de marmoră, iar cărţile dormeau toate în dosul sclipirilor de sidef ale vitrinelor. Tainic lăcaş al amintirilor mele, unde cuvântul mă încântase şi unde sorbisem vraja şi farmecul emoţiilor spirituale ca nicăirea — te revăd vecinic, aşa

cum mi-ai apărut în ceasul acela al despărţirii noastre. Revăd chipul venerat, ridicându-se încet, foarte încet din jilţ, apropiindu-se de mine ca o umbră. Numai fruntea străluceşte rotundă ca o lampă de alabastru în întunerec şi deasupra ei adie uşor părul alb al bătrânului dascăl. Ridicându-se greoi, mâna sa o căută pe a mea. Recunosc căutătura gravă ce se îndreaptă asupră-mi şi mă simt luat de braţ şi condus blând spre un scaun.

— „Ia loc, Roland, şi să vorbim limpede. Nu insist — dar n'ar fi oare mai bine ca acest ultim ceas să limpezească pe deplin tot ceiace a fost între noi? Atunci spune-mi dece vrei să pleci? Eşti supărat pe mine, pentru acea nechibzuită jignire?"

Am negat printr'un gest hotărît. Mă îngrozea gândul că, înşelat şi trădat, tot el era acela care se învinuia! — „Ţi-am pricinuit oare vreo altă jignire, conştient sau inconştient? Sunt ciudat câteodată, o ştiu. Şi te-am supărat şi chinuit involuntar. Niciodată nu ţi-am mulţumit îndeajuns pentru tot interesul tău — ştiu prea bine, am ştiut-o întotdeauna, chiar şi în clipele când îţi pricinuiam o durere. Oare asta e motivul — spune-mi Roland — căci aş dori să ne luăm rămas bun ca oameni cinstiţi".

Pentru a doua oară dădui mut din cap. Nu puteam vorbi. Glasul lui care fusese hotărît până acum, începu să şovăe.

— „Spune-mi,... te mai întreb odată... ţi-a raportat cineva ceva despre mine... ceva care ţie îţi pare josnic... respingător... ceva care... care te îndeamnă să mă dispreţuieşti?"...

„Nu! nu!... nu!..." Protestul acesta fu un fel de izbucnire convulsivă. Eu să-l dispreţuiesc!

Acum glasul său deveni nerăbdător. „Atunci ce e?... Ce poate fi altceva?... Eşti obosit de muncă?... Sau te atrage altceva?... O femeie... nu-i aşa?"...

Tăcui. Dar tăcerea asta era atât de diferită de cealaltă, încât el înţelese confirmarea. Se plecă spre mine şi şopti, dar fără nici o enervare sau mânie:

— „E vorba de o femeie?... poate soţia mea?..."

Am continuat să tac. Pricepu. Un fior de groază mă trecu prin tot trupul: acum, chiar acum va izbucni, se va năpusti asupră-mi, mă va lovi, mă va pedepsi... Aproape doriam să fiu schingiuit ca un hot, ca un trădător, să mă izgonească ca pe-un câine râios din casa pe care i-am necinstit-o.

Ciudat însă... el rămase foarte liniştit... şi târziu, ca o uşurare, îl auzii mormăind, gânditor, pentru sine: „Asta, aş fi trebuit să mi-o închipui de mult". Se plimbă de câteva ori în sus şi în jos prin odaie. Apoi se opri în faţa mea şi zise, aproape dispreţuitor: „Şi pentru atâta lucru te amărăşti? Oare nu ţi-a spus că i-am dat toată libertatea să ia, să facă tot ce pofteşte, că eu n'am niciun drept asupra ei?... Că n'am niciun drept să-i interzic ceva, şi nici nu simt nevoia... Şi pentru ce să se stăpânească, în favoarea cui şi tocmai faţă de tine... Eşti tânăr.. eşti strălucitor şi frumos... erai atât de aproape de noi... cum să nu te iubească... frumosule... cum să nu te iubească... Eu..." Deodată glasul începu să-i tremure. Şi se aplecă spre mine aproape de tot, atât de aproape încât îi simţii suflarea. Simţii iar îmbrăţişarea caldă a privirilor sale, licărirea aceia stranie... aşa ca în

clipele acelea rare petrecute împreună. Tot mai mult se apropie de mine.

Apoi şopti încet, cu o imperceptibilă mişcare a buzelor: „Eu,... şi eu te iubesc"...

* * *

Am tresărit? M'am dat înapoi cu groază? Nu ştiu. Trebue să mă fi trădat un gest de uimire, de groază, căci el se retrase clătinându-se de parcă l-aş fi respins cu forţa. O umbră îi întuneca faţa. „Mă dispreţuieşti acum?" întrebă încet de tot. „Iţi inspir desgust?"

Dece n'am găsit atunci niciun răspuns? Dece am rămas rece şi nesimţitor, în loc să mă apropiu de sufletul acesta iubitor, să-l redeştept din rătăcirea sa? Dar în mine se agitau sălbatec toate amintirile — parcă o cheie secretă mi-ar fi dezlegat şi lămurit cifrul tuturor tainelor. Cu o claritate înspăimântătoare, înţelegeam acuma totul. Pricepeam vizita sa duioasă şi apărarea bruscă, înţelegeam emoţionat vizita acelei nopţi şi fuga îndârjită pentruca patima copleşitoare să nu se deslănţuie. Dragostea lui o simţisem totdeauna duioasă şi timidă, câteodată reţinută, alteori revărsându-se şuvoiu. O îndrăgisem şi mă bucurasem de această dragoste în fiece rază fugară ce se resfrângea asupră-mi din ochii lui — şi totuşi cuvântul „dragoste" rostit de o gură bărboasă pe un ton duios-sensual, mă înfioră. Plin de compătimire nu găsii totuşi — biet copil, tremurând, buimac şi surprins — niciun cuvânt de mângâere pentru patima-i nevisată.

Sta nimicit, scrutându-mi tăcerea: „Atât de groaznic ţi se pare, atât de groaznic", mormăi el, „nici tu nu mi-o ierţi, nici tu în faţa căruia

am rămas mut până la înnăbuşire şi faţă de care m'am ascuns ca de nimeni altul... Dar e mai bine acum, că o şti, aşa nu mă mai apasă... Era prea mult pentru mine,... o, prea mult... e mai bine să se isprăvească, decât această tăcere şi tăinuire să dureze în veci"...

Câtă jale, câtă duioşie şi ruşine erau în cuvintele acestea al căror răsunet mă pătrunse dureros. Mi-era ruşine de tăcerea mea glacială şi nesimţitoare faţă de omul care îmi dăruise mai mult decât oricine şi care se înjosea acum atât de absurd în ochii mei. Sufletul îmi ardea de dorinţa să-i adresez un cuvânt de mângâiere, dar buzele tremurânde nu se supuneau. Stingherit, mă mişcam pe scaun, iar el aproape involuntar, mă îmbărbătă. „Nu sta aşa, Roland, în această tăcere înfiorătoare... Reculege-te... Ţi se pare oare atât de înspăimântător? Atât de mult ţi-e ruşine cu mine?... Acum s'a isprăvit, ţi-am spus totul... să ne luăm rămas bun, aşa cum se cuvine între bărbaţi, între prieteni".

Nici în clipa aceia nu putui să mă stăpânesc. Imi atinse braţul: „Vino, Roland, şezi colea, lângă mine!... Mi-e mult mai uşor decând o şti şi tu, decând ne-am explicat... La început mă tot temeam că vei ghici cât de drag îmi eşti... altădată nădăjduiam c'o vei simţi tu însuţi, că voiu fi cruţat de această mărturisire... Acum că s'a întâmplat aşa, sunt liber... şi pot vorbi cu tine deschis. Tu mi-ai fost mai aproape ca oricare în toţi anii aceştia... şi te-am iubit... mult, copile, ce mi-ai deslegat cele mai intime taine ale sufletului meu.

...Deaceia vreau în clipa despărţirii noastre, să afli tot ce se poate despre mine, căci în toate ceasurile acestea am simţit foarte clar întrebă-

rile tale neexprimate... Singur tu trebue să cunoşti toată viaţa mea. Vrei să ţi-o povestesc?"

Din privirea mea confuză şi mişcată, îmi înţelese dorinţa.

— „Atunci, apropie-te... şezi lângă mine... Lucrurile acestea nu le pot spune tare." Mă aşezai lângă el, aşteptând. El se ridică din nou în picioare. „Nu... aşa nu se poate... Nu te uita la mine cât îţi vorbesc căci... atunci nu pot vorbi". Zicând acestea, stinse lumina.

Intunerecul ne învălui. Il simţeam aproape, ghiceam că stă aproape de mine după suflarea-i întretăiată şi grea ce se răspândia invizibilă. Şi deodată un glas se ridică povestind în întunerec întreaga-i viaţă.

* * *

Din seara când profesorul meu drag mi-a deschis viaţa lui ca pe-o scoică de mare, din seara aceia, — era acum 40 de ani, — mi se pare mereu că-i o simplă glumă cu totul lipsită de importanţă, tot ceiace scriitorii şi poeţii descriu în cărţile lor, tot ceiace teatrul ne înfăţişează ca o culminare a tragicului. Să fie oare o indolenţă, laşitate sau miopie, că nimeni nu zugrăveşte altceva decât hotarul superior şi luminat al vieţii, unde simţurile sunt franc şi legitim satisfăcute? Dece se feresc scriitorii de văgăunele şi cloacele inimii, unde se deslănţue fondul bestiilor adevărate şi primejdioase ale patimei, cu licăriri fosforice, împerechindu-se şi sfâşiindu-se în ascuns, cu toată expresia fantastică a înlănţuirii? Se sperie oare de suflarea fierbinte şi mistuitoare a instinctelor demonice, de aburul sângelui fierbinte? Sau se tem că-şi mânjesc mâinile prea

delicate cu puroiul rănilor umane, ori privirea lor nu nimerește pe povârnișul acesta alunecos, ros de putregai? Și totuși nu există voluptate mai mare ca aceia a misterului, niciun fior atât de puternic ca fiorul primejdiei și nicio suferință mai sfântă decât aceia pe care rușinea o împiedecă să-și găsească expresie.

Aci, un om mi se arătă în toată goliciunea lui, cineva își rupse pieptul, gata să-și desvălue cea mai adâncă taină a inimii sale otrăvite și arse. Era o voluptate sălbatecă ce se flagela de bună voe prin această mărturisire înfrânată de ani de zile. Numai acela care s'a rușinat și s'a ascuns o viață întreagă, numai acela putea isbucni atât de sălbatec într'o asemenea spovedanie viforoasă. Incet, un om își destăinuia întreaga viață și în ceasul acela am privit îngrozit, pentru prima oară, în adâncimile inimaginabile ale simțimintelor omenești.

La început, glasul îi tremura șovăelnic în atmosfera încăperii. Era un fel de excitație obscură, șovăitoare, aluzie la unele întâmplări misterioase. Dar tocmai printr'această anevoioasă înfrânare a patimei se putea ghici puterea-i viitoare, întocmai cum la un „riterdando" muzical forțat, nervii noștri presimt tempo-ul „furioso" ce va urma. Imi evocă apoi furtuna de dorinți lăuntrice, mister ce mi se clarifica încetul cu încetul. Avui în fața mea un băiat timid, ascuns, care nu îndrăznește să spue o vorbă camarazilor, pe care însă o nelămurită dorință trupească îl mână pătimaș tocmai înspre cel mai frumos coleg de școală. După o apropiere prea duioasă, unul îl respinge cu ură și violență, un altul îl batjocorește prin cuvinte îngrozitoare și adevăruri brutale. Dar se întâmplă ceva și mai grav: amândoi au dat de veste și celorlalți despre dorințele sale rătăcite. Și o unanimă conspirație de batjocură și înjosire îl exclude curând pe cel rătăcit, ca pe un râios din tovărășia lor voioasă. Drumul la școală este o Golgothă zilnic reînoită, iar nopțile veșnic turburate de scârba de sine însuși. Această rătăcire, lămurită la început numai în vis, îi apare izolatului ca nebunie și ca viciu infamant și jicnitor.

Glasul șovăia: o clipă mi se păru că se va pierde în întunerec. Dar un oftat prelung îi reda puteri și din întunerec se desprind acum imagini noui, tenebros și fantomatic înșirate.

Copilul e acum student la Berlin. In orașul cu subterane misterioase, pornirea de mult înfrânată își găsește din nou satisfacere. Dar câtă murdărie, scârbă și venin ascund aceste întâlniri cu clipiri semnificative din ochi, la colțul străzilor întunecate, în umbra gărilor și a podurilor! Ce săracă e voluptatea lor palpitândă și cât de îngrozitoare prin pericol! Mai toate se termină prin șantaj, lăsând săptămâni de zile o dâră de spaimă în sufletul chinuit; sunt căile iadului, șerpuind între întunerec și lumină. In timp ce munca din timpul zilei cu elementul cristalin al spiritului îl purifică, noaptea îl împinge iar în cloaca periferiilor, în comunitatea unor indivizi dubioși, cari se ascund speriați de chipul primului sergent. Se refugiază și el în aerul înnecat al tavernelor a căror ușe bănuitoare nu se deschide decât în fața unui zâmbet anumit. Își încordează voința ca într'un cerc de fier spre a putea ascunde, cu băgare de seamă, această dualitate a vieții cotidiane, acest secret de meduză. Păstrează în timpul zilei ținuta serioasă și demnă a dascălului fără prihană, pen-

truca apoi noaptea să hoinărească, necunoscut, prin iadul acelor rușinoase aventuri, încheiate la lumina plăpândă a lanternelor din stradă. Chinuit, se străduește din răsputeri să-și înfrâneze instinctul rătăcit dela căile firești. Dar vecinic e împins spre primejdie și mister. Zece, doisprezece, cincisprezece ani de luptă împotriva puterii invizibile și magnetice nu sunt decât încordarea unui singur spasm — voluptate lipsită de orice bucurie, rușine covârșitoare, apărând cu timpul în privirea aceia sfioasă, înspăimântată de propria-i patimă.

In sfârșit, târziu, după treizeci de ani încearcă o nouă sforțare să-și îndrume instinctele pe calea normală. La o rudă a sa, face cunoștința viitoarei sale soții, pe atunci fată tânără care, atrasă inconștient de misterul firii lui, resimte pentru el o simpatie caldă și sinceră. Trupul acesta băiețesc, cu apucături de ștrengar sburdalnic îi amăgi pentru prima oară simțurile. După o scurtă relațiune, avu impresia că și-a învins repulsiunea pentru femei. Atunci, îmboldit de speranța că grație acestei legături legitime, își va putea înfrâna rătăcirea, nerăbdător să se fixeze acolo unde pentru prima oară a aflat un reazim împotriva primejdiei lăuntrice — se căsătorește repede — după o spovedanie sinceră — cu tânăra fată. Astfel, crezu el, va fi definitiv salvat de o nouă alunecare pe panta viciului. Câteva săptămâni trăiește fără grije. In curând însă, noua atracție se dovedește neputincioasă și dorința primitivă îl încleștează din nou cu violență. Pricină a unei decepții și însăși amar decepționată, soția n'are de aci încolo alt rol în viața lui decât acela de-a masca în ochii societății, înclinațiunile lui reînoite. Și

iar începe lunecarea pe marginea legii și a societății, înspre întunerecul groaznicei primejdii. Culmea torturei interioare! — întâmplarea favorizează rătăcirea. Este destinat unei profesiuni unde o asemenea înclinațiune se transformă în blestem. Intâi docent, apoi profesor titular, contactul cu tinerii îi devine o datorie profesională. Ispita apropie mereu de dânsul floarea tinereții, efebii unei înfloritoare culturi clasice, supuși searbădelor paragrafe prusace. Și — nou blestem, nouă primejdie! — toți îl iubesc fără a deosebi chipul lui Eros în dosul măștii profesorale. Sunt fericiți când mâna sa tremurândă îi atinge jovial, își risipesc entuziasmul pentru acela care neîncetat trebue să se stăpânească în fața lor. Chinurile lui Tantal; trebuia să fie aspru față de o afecțiune imploratoare, în neîncetat război cu propria-i slăbiciune! Deaceia când simte că e gata să fie învins de ispită, fuge ca un nebun. Acestea erau escapadele a căror revenire periodică mă buimăcise atât de mult și pe mine. Acum înțelegeam această evadare din sine însuși, fuga înspre groaza abisului și a căilor dosnice. In asemenea împrejurări, pleca vecinic într'un oraș mare, în care găsia confidenți prin locuri lăturalnice, — oameni de jos a căror întâlnire te murdărește, tinerețe prostituată în locul celei însuflețite de un sfânt devotament. Dar scârba și mocirla aceasta, corosivul desamăgirii, îi erau necesare pentruca acasă, în mijlocul studenților cari îl înconjurau încrezători, să-și poată stăpâni și controla instinctele. Ah, întâlnirile acelea — fantomatice și totuși mârșave apariții pământești, pe care mărturisirea sa mi le evoca!

Căci omul acesta de o înaltă spiritualitate, căruia frumusețea formelor îi părea înnăscută și

tot atât de necesară ca şi suflarea, acest desăvârşit maestru al tuturor simţimintelor, trebuia să se izbească de ultima expresie a mizeriei în tavernele acelea obscene, unde numai iniţiaţii au acces. Cunoştea pretenţiile obraznice ale păpuşilor de promenadă, intimitatea dulceagă şi parfumată a calfelor de frizer, râsul înfundat al celor travestiţi în haine de femeie, hrăpăreala nebună a actorilor fără angajament, tandreţea greoaie a marinarilor, cunoştea toate formele sucite şi fantastice prin cari instinctele pervertite se caută şi se recunosc. In lunecarea-i pe această pantă, întâlnise tot ce înseamnă înjosire, ocară şi violenţă. De mai multe ori fusese buzunărit (prea nobil şi prea slab, spre a se încăiera cu un rândaş) şi se întorcea acasă fără ceas, fără palton şi pe deasupra batjocorit de locatarii beţi ai acelui dubios hotel de periferie.

Şantagiştii se ţineau de dânsul. Luni de zile, unul îl urmărise pas cu pas, până şi la Universitate. Se aşezase obraznic în primele bănci printre studenţi, privind cu un zâmbet ticălos pe profesorul cunoscut, care tremurând sub clipirile-i familiare, se îneca rostindu-şi cursul. O clipă, inima încetă să-mi mai zvâcnească la această mărturisire — poliţia îl ridicase dintr'un bar împreună cu o întreagă bandă de netrebnici. Cu zâmbetul batjocoritor al subalternului, mândru că a putut să-şi manifesteze autoritatea faţă de un intelectual, un vagmistru roşu şi gras, notă numele şi profesiunea celui intimidat, explicându-i binevoitor că de astă dată mai scapă nepedepsit, dar că de aci încolo numele său va figura pe o anumită listă. Ca şi mirosul alcoolului prins pe hainele beţivului, tot astfel mirosul

viciului se strecurase cu vremea şi în propriul său oraş. Nu ştia de unde pornise zvonul, dar gura lumii începuse să şoptească. Aceasta se putea observa după felul în care-i vorbeau şi din salutul colegilor, care era de-o răceală ostentativă. Astfel, se făcu un gol tot mai vădit în jurul său, izolând din nou pe cel destinat singurătăţii. Deşi închis în casa-i de şapte ori încuiată, tot se mai simţea spionat şi recunoscut. Niciodată însă, sufletul acesta intimidat şi chinuit nu aflase harul prieteniei curate şi nobile! Vecinic fusese silit să-şi împartă simţimintele între relaţiile duioase cu tinerii camarazi spirituali din universitate, iar pe de altă parte cu tovarăşii găsiţi în întunerec, de cari dimineaţa nu-şi putea aminti fără groază. Imbătrânea, şi totuşi nu aflase încă până acum afecţiunea curată şi însufleţită a unui tânăr. Dezamăgit, resemnat, cu nervii tociţi de această spinoasă goană printre mărăcini, se credea deacum pe jumătate îngropat — când deodată un om tânăr se apropie pătimaş de dânsul oferindu-se ca jertfă, prin însăşi firea şi cuvântul său. Copleşit, fără să-şi dee seama de această minune la care nu mai nădăjduia, nu se mai simţea demn de darul acesta curat, oferit fără voe şi ştiinţă.

Solul tinereţii, i se ivise în cale pentru a doua oară cu trup frumos şi fire pătimaşe, arzând de flăcările focului spiritual, legat de el prin simpatie, însetat de afecţiunea sa şi nebănuindu-i primejdia. Neştiutor, cu făclia lui Eros în sufletu-i trufaş şi fără nicio bănuială, ca şi Parsifal, nătărăul, el se apleca deaproape asupra rănii otrăvite. Nu-i cunoştea farmecul şi nu bănuia că însăşi prezenţa sa aducea un balsam lecuitor.

Aşteptat o viaţă întreagă, venia prea târziu, la apusul vieţii...

Odată cu această înfăţişare se reliefa şi glasul din întunerec. Părea înseninat, purificat, tremurarea-i duioasă îi da o muzicalitate rară, atunci când gura iscusită să mânuiască cuvântul, vorbia de omul acesta tânăr, de dragostea lui târzie. Palpitam împreună cu el; deodată însă, fui lovit ca de trăznet. Căci omul acela tânăr şi pătimaş pe care-l pomenea dascălul meu, tânărul acela... era... eram chiar eu... Mă vedeam oglindit şi învăluit de lumina unei iubiri atât de mari, nebănuită, încât reflexul ei mă incendia. Da, ăsta eram eu, tot mai mult îmi recunoşteam firea entuziastă şi fanatică, dorinţa de apropiere, extazul lacom, căruia spiritul nu-i ajungea. Mă recunoşteam sub chipul băeţandrului sălbatec şi smintit, inconştient de puterea sa, care trezeşte la o viaţă nouă puterile-i creatoare şi aprinde pentru a doua oară făclia lui Eros în sufletul resemnat. Cu uimire, îmi dădeam seama abia acum ce-am însemnat eu în ochii lui, eu cel timid, al cărui extaz îl înflăcăra cu cea mai sfântă aprindere a bătrâneţilor sale. Infiorat, vedeam cu câtă putere de voinţă luptase împotriva afecţiunii sale, căci n'ar fi voit nici în ruptul capului ca eu, care-i eram cea mai curată dragoste, să-l batjocoresc şi să-l resping. Presimţia desgustul trupului meu jignit şi tocmai această ultimă favoare pe care i-o acorda un destin de atâtea ori vitreg, nu putea s'o lase pradă simţurilor rătăcite. Deaceia opusese o rezistenţă atât de îndârjită încercărilor mele de apropiere; iată pricina sarcasmului ce-mi îngheţa elanul, oridecâteori stăruiam să mă apropii de el. Acum, pentru întâia oară a-

flam dece cuvântul duios şi prietenos se schimba adesea în asprime convenţională. Numai în vederea mea îşi impusese toate acele brutalităţi, cari trebuiau să mă dezmeticească pe mine şi să-l apere pe el şi care mi-au turburat sufletul atâtea săptămâni.

Cu o claritate înfiorătoare aveam de-astă dată în faţă pustiul acelei nopţi, când, asemenea unui somnambul, profesorul urcase scara spre odaia mea, pentruca apoi lovindu-mă, să se apere şi să salveze prietenia dintre noi.

Mişcat, tremurând ca de friguri, înţelegeam cât de mult suferise şi cât de eroic se stăpânise pentru mine.

Glasul acela, din întunerec, ce puternic îl aud şi acum pătrunzându-mă până în cel mai tainic ascunziş al sufletului! Avea un răsunet pe care nu-l mai auzisem niciodată, nici înainte şi nici în urmă — era un glas din adâncimile acelea pe care o existenţă mediocră nici nu le bănuieşte! Un om poate vorbi astfel unui semen al său numai odată în viaţă pentru ca apoi să tacă pentru totdeauna, asemenea lebedei din legendă, care numai o singură dată, înainte de moarte, îşi transformă în cântec, asprimea glasului.

Infiorat şi îndurerat, primeam vibrarea acelui glas în adâncul meu, aşa cum femeia iubitoare primeşte îmbrăţişarea bărbatului dorit...

* * *

Deodată tăcu. Numai întunerecul mai dăinuia între noi. Il ştiam aproape, n'aveam decât să ridic mâna şi i-aş fi atins mâna lui. Ceva mă în-

demna cu putere să mângâi mâna celui chinuit.

Dar în clipa aceia el făcu o mişcare. Lumina inundă odaia. Un trup istovit şi frământat se ridică anevoios din scaun—un om bătrân, sfârşit, se apropie încet de mine; „Acum, Roland, rămâi cu bine... între noi nici un cuvânt mai mult!... E bine c'ai venit... şi e bine pentru noi amândoi că pleci... Rămâi cu bine... şi lasă-mă să te îmbrăţişez la despărţire!"...

M'am apropiat de el, ca atras de o putere magică. Lumina aceia orbitoare, aburită parcă altă dată, strălucea acum limpede în ochii săi. Mă atrase cu violenţă, buzele sale sărutară însetate pe ale mele şi printr'o convulsiune nervoasă îmi înlănţui trupul.

Era o sărutare cum n'am primit-o niciodată dela o femeie, o sărutare sălbatecă şi disperată, ca un strigăt de moarte. Un simţimânt straniu, înspăimântător, mă înfioră. Mă dăduse'm îmbrăţişării sale cu tot sufletul, şi totuşi trupul meu se apăra cu îndărătnicie, — neliniştitoare confuzie a instinctelor, perpetuând secundele acelea la infinit.

Imi dădu drumul — era o zmucitură bruscă, parcă un singur trup ar fi fost rupt în două. Se întoarse şi se trânti în scaun cu spatele la mine. Incremenit, privii câteva clipe în van. Treptat însă, trupul îi deveni greu, greu de tot, se aplecă din ce în ce mai obosit şi istovit, până ce cu un sunet înăbuşit, fruntea sa căzu greoaie pe masă.

O milă nesfârşită mă cuprinse. Involuntar, m'am apropiat. Atunci spatele încovoiat se mai ridică odată şi întorcându-se, un geamăt surd, înăbuşit, mă ameninţă; „La o parte!... Nu, nu te apropia!... Pentru numele lui Dumnezeu... pentru noi doi... pleacă acum, pleacă..."

Am înţeles. Ingrozit, — ca un fugar — am părăsit odaia aceia dragă.

* * *

Nu l-am mai văzut niciodată, şi niciodată nu mi-a ajuns vreo veste sau vreo scrisoare. Lucrarea lui n'a apărut niciodată, numele îi e învăluit în uitare. Nimeni, afară de mine, nu ştie nimic despre el.

Dar azi încă, întocmai ca altădată, în vremea copilăriei, simt că tatălui şi mamei mele, înainte de a-l fi cunoscut pe acest om, soţiei, şi copiilor mei, după ce l-am cunoscut, nimănui nu datorez mai mult, — nimeni altul nu mi-a fost atât de drag.

Douăzeci şi patru de ore
din
viaţa unei femei

Locuiam pe vremea aceea, zece ani înaintea războiului, într'o mică pensiune la Riviera. La masa noastră se iscă o discuţie violentă care ameninţa să degenereze în ceartă, ba chiar în ură şi insulte grave. Cea mai mare parte dintre oameni sunt lipsiţi de fantezie. Tot ceiace nu-i priveşte de aproape, tot ceiace nu se impune în imediată apropiere a simţurilor, nu reuşeşte să-i mişte. Atunci însă, când un fapt neînsemnat chiar, se desfăşoară în faţa lor, în vecinătatea tangibilă a propriilor lor simţiminte, atunci nu-şi mai pot stăpâni patima şi înlocuiesc obişnuita indiferenţă printr'o înverşunare excesivă.

Tot astfel se întâmplă şi acuma cu toţi comesenii mei. Aparţineau toţi lumii burgheze, obişnuită să-şi petreacă vremea cu glume uşoare şi superficiale, cu acel paşnic „*small-talk*", pentruca imediat după masă să pornească fiecare spre îndeletnicirea-i preferată; perechea germană cu nelipsitul aparat fotografic, în excursii; danezul tihnit nu-şi întârzia niciodată pescuitul; englezoaica distinsă, îşi relua cititul; perechea italiană făcea escapade la Monte-Carlo, iar eu, uneori lucram, alteori lenevіam în grădină. De astădată însă, devenisem inseparabili şi

dacă vreunul dintre noi se ridica brusc în picioare, n'o făcea cu intenţia de-a pleca salutând politicos, ca deobicei; era numai o mişcare ce denota violenţa certei, care după cum spuneam, ameninţa să ia forme furioase.

Intâmplarea, care învinsese astfel toate limitele bunei cuviinţe, era într'adevăr destul de ciudată. Pensiunea în care locuiam noi şapte şi care pe din afară avea înfăţişarea unei vile separate,—ce minunată era priveliştea, dela fereastră, spre ţărmul stâncos al mărei! — nu era în realitate decât o dependinţă a marelui Palace-Hotel, cu care comunica prin grădină. In felul acesta, deşi despărţiţi, trăiam totuşi în continuă legătură cu locatarii marelui hotel, cu serbările şi petrecerile lor. Ei bine, în hotelul acesta se petrecuse ieri, un scandal imens, care ar fi putut oferi cronicarilor vreunui ziar parizian, material bogat pentru o poveste romantică cu titlul în litere mari cât pumnul.

Cu trenul de 12 şi 20 ziua (precizare importantă atât pentru acest episod cât şi pentru subiectul discuţiei) sosise un tânăr francez care închiriă o cameră cu vederea la mare, dovadă suficientă a unor împrejurări materiale fericite. Dar tânărul nu ne izbise numai prin adevărata-i eleganţă ci, mai mult, printr'o frumuseţe neobicinuită. Un obraz atrăgător ca de fată, mustăţi blonde şi mătăsoase umbrind buze calde şi senşuale, fruntea albă, părul castaniu, buclat şi moale, ochii galeşi; întreaga sa fiinţă blajină, amabilă, era fără pic de artificiu sau afectare. Dacă dela distanţă figura sa amintea întrucâtva pe aceia a păpuşilor de ceară din vitrina marilor magazine, păpuşi care, cu bastonul în mână, înfăţişează idealul frumuseţii masculine într'o

formă oarecum exagerată, totuş, de-aproape, acea impresie de neghiobie dispărea, graţie amabilităţei inerente firii sale. Modest şi amabil, saluta pe fiecare în treacăt şi era o plăcere să vezi cum graţia şi buna lui creştere se manifestau în chip natural, în orice împrejurare. Dacă vreuna dintre doamne se îndrepta spre garderobă, îi aducea repede haina; pentru fiecare copil avea o privire sau o glumă; era discret şi sociabil. Intr'un cuvânt părea una din acele fiinţe binecuvântate care, simţind că prin farmecul şi figura lor tinerească sunt o bucurie pentru ceilalţi, capătă o oarecare siguranţă şi veselie inconştientă şi la rândul-le răspândesc, pretutindeni, voe bună. Intr'adevăr, prezenţa sa avea o înrâurire binefăcătoare asupra locatarilor hotelului dintre cari cea mai mare parte erau oameni vârstnici şi bolnăvicioşi. Cu pasul victorios al tinereţii, cu acea uşurinţă şi libertate cu care natura înzestrează pe aleşii săi, el câştigase repede simpatia tuturora. Numai două ore după sosirea sa, juca tenis cu cele două fete ale fabricantului voluminos şi greoi, cu Aneta, în vârstă de 12 ani şi Blanche, în vârstă de 13 ani, în timp ce mama lor, delicata, fina şi rezervata Madame Henriette, privia zâmbind la cochetăria inconştientă a odraslelor sale care flirtau cu tânărul străin. Seara, stătu cu noi la masa de şah, povestind vioi câteva anecdote. Apoi se plimbă multă vreme cu Madame Henriette în sus şi în jos pe terasă, pe când soţul ei juca domino cu un prieten de afaceri. Târziu seara îl văzui apoi în penumbra biroului, cufundat într'o conversaţie, bănuitor de intimă, cu secretara hotelului. In dimineaţa următoare el însoţi pe tovarăşul meu — danezul — la pescuit, sport pentru care

avea o pricepere surprinzătoare. Se mai întreţinu şi cu fabricantul din Lyon asupra politicei, dând dovadă de bun „causeur", căci râsul sgomotos al acestuia depăşea vâjâitul mărei. După dejun — pentru înţelegerea situaţiei este absolut necesar să redau cât mai exact ce-a făcut tot timpul — el petrecu aproape un ceas cu Madame Henriette, luând cafeaua neagră în grădină. Pe urmă jucă iar tenis cu fetele ei, şi conversă puţin cu perechea gremană în *„hall"*-ul hotelului. La ora 6, ducându-mă să expediez o scrisoare la gară, îl întâlnii şi acolo. Cu felul său degajat se apropiă de mine ca şi când ne-am fi cunoscut de ani de zile. Părea totuşi mai neliniştit decât ieri, povestind cu oarecare insistenţă ostentativă că este nevoit să plece acuma, dar că va reveni după două zile. Seara lipsi într'adevăr de la masă, dar toată lumea nu vorbea decât de dânsul, lăudându-i firea veselă şi comunicativă.

Pe la orele 11 noaptea mă aflam în odaia mea şi citiam. Prin fereastra deschisă auzii deodată ţipete şi strigăte ce veneau dinspre hotelul cel mare, în care domnea multă agitaţie. Mai mult neliniştit decât curios, am străbătut cei cincizeci de paşi cari mă despărţiau de hotel şi găsii atât pe locatari cât şi întregul personal alergând în toate părţile. Madame Henriette nu se înapoiase din plimbarea ce, în fiecare seară, făcea pe terasa de pe malul mării şi toţi se temeau de-un accident. Bărbatul ei, deobiceiu atât de greoi şi de comod, alerga acuma pe terasă, ca un taur şi când cu vocea descompusă de spaimă, striga în noaptea neagră: Henriette! Henriette! strigătul acesta avea ceva din groaza şi durerea primitivă a unei fiare uriaşe, rănită de moarte. Înspăimântaţi, chelnerii alergau dea-

lungul ţărmului până la coastă, şi peste câteva clipe toţi locatarii fură sculaţi, în speranţa că vor putea da vreun indiciu asupra dispărutei. În timpul acesta, omul greoi, cu vesta descheiată, alerga mereu prin mijlocul nostru, plângând şi chemând: Henriette! Henriette! Se treziră şi copiii; în veştminte de noapte o chemau de la fereastră pe mama lor. Tatăl se grăbi să urce la ei ca să-i liniştească.

Apoi se întâmplă ceva atât de îngrozitor, încât abia se poate povesti. În clipele de încordare excesivă a lăuntrului omenesc, înfăţişarea umană ia o expresie atât de tragică, încât nici imaginaţia şi nici cuvântul n'o pot zugrăvi cu aceiaş putere pătrunzătoare. Gras şi voluminos, nenorocitul soţ, cu înfăţişare schimbată, obosită şi încruntată coborî greoiu treptele. Ţinea în mână o scrisoare. „Chemaţi-i pe toţi înapoi, cercetările sunt inutile. Soţia mea m'a părăsit".

Omul acesta rănit mortal, avea înfăţişarea demnă, o demnitate câştigată printr'o sforţare supraomenească, faţă de toţi aceşti străini cari îl înconjurau curioşi. Acum, ruşinaţi şi nedumeriţi, ei îşi întorceau faţa. Abia avu puterea să treacă pe lângă noi, fără să ne arunce o privire şi să stingă lumina în camera de lectură; apoi auzirăm cum trupul său enorm căzu cu zgomot într'un fotoliu, şi-l mai auzirăm suspinând atât de sălbatec şi de fioros, aşa cum plânge numai omul care n'a plâns niciodată. Şi durerea aceasta izbucnită atât de primitiv, avu asupra noastră o influenţă zdrobitoare. Niciunul dintre chelneri, niciunul dintre locatarii adunaţi din curiozitate, nu îndrăzni să zâmbească sau să rostească vreun cuvânt de compătimire. Muţi, ruşinaţi parcă în faţa acestei explozii de sentimente, ne furişa-

răm toţi, unul după altul, în camerele noastre, pe când acolo, într'o cameră întunecoasă, gemea şi se zbătea un om zdrobit şi singur cu durerea sa. Incet, luminile se stinseră una câte una în casa unde abia se mai auzeau murmurări şoptite cu glas stins.

Este lesne de înţeles că o astfel de întâmplare, căzută ca un trăznet în mijlocul nostru, trebuia să nelinişteasca, să irite puternic pe toţi aceşti oameni lipsiţi de griji, obişnuiţi cu plictiseala şi veşnic căutători de distracţii. In jurul acestei întâmplări se iscase discuţia ce părea înverşunată, aproape brutală, dar care în fond era o discuţie de principii, un schimb duşmănos de o-pinii. Prin indiscreţia unei servitoare, care găsise scrisoarea zvârlită de fabricant în furia-i neputincioasă, se aflase repede că doamna Henriette nu plecase singură, ci în înţelegere cu tânărul francez (care pierdu într'o clipă simpatia foştilor săi admiratori). Desigur, în primul moment părea uşor de înţeles că delicata şi tânăra femeie luase hotărîrea de a părăsi un soţ provincial şi bleg, ca să trăiască cu un tânăr elegant şi frumos. Dar ceiace irita atât de mult pe toţi ai casei, era că atât fabricantul şi fetele sale, cât şi soţia fugară, îl văzură atunci pentru prima oară pe acest Lovelace. Insemna deci că acea conversaţie nocturnă, afară pe terasă, şi apoi ceasul petrecut în grădină la cafea, au fost suficiente pentru a hotărî o femee de 33 ani, ireproşabilă până în clipa aceia, să-şi părăsească peste noapte bărbatul şi copiii pentru a urma pe primul venit. Tocmai faptul acesta evident, era negat de toţi comesenii care îl socoteau o perfidă înşelăciune, o manevră vicleană a îndrăgostiţilor. Pentru ei toţi, era cert că madame Henriette

întreţinea de multă vreme legături de dragoste cu tânărul acesta care nu venise aci decât pentru a fixa ultimele detalii ale plecărei, căci — aşa conchideau ei — este imposibil ca o femee cinstită, care s'a bucurat toată viaţa de-o bună reputaţie, să poată fugi la prima chemare a unui străin, numai după două ore de cunoştinţă, ca un câine care se lasă ademenit de un trecător. Mie însă, îmi făcu multă plăcere ca faţă de afirmaţiunile celor două perechi de căsătoriţi, eu să fiu de altă părere. Deaceia apăram energic posibilitatea unei hotărîri spontane la o femee care, dezamăgită de o căsătorie plicticoasă, era pregătită lăuntric să cadă la cel dintâi atac energic.

Acest argument neaşteptat, făcu ca discuţia să devină generală şi aprinsă, mai ales că cele două perechi, atât cea germană cât şi cea italiană, negau cu un dispreţ ofensător existenţa aşa zisului *„coup de foudre"*, socotindu-l drept nerozie şi fantezie de roman, cu totul lipsită de bun gust.

N'ar avea niciun sens să desfăşurăm aci toate amănuntele discuţiei astfel începută. Numai aşa zişii *„professionals"* pot fi spirituali la *„table d'hôte"*. De obiceiu, argumentele întrebuinţate în violenţa unei discuţii la masă, sunt banale şi svârlite la întâmplare. Mi-e greu să explic cum această discuţie luă foarte repede o formă brutală şi violentă. A început probabil din clipa când ambii soţi afirmaseră deodată că posibilitatea unor astfel de primejdii şi ispite este inexistentă în ceeace priveşte soţiile lor. Din păcate, nu găsiră pentru această afirmaţie o formă mai fericită, ci îmi reproşară că numai acela poate vorbi astfel, care judecă femeile după cuceririle dubioase şi întâmplătoare ce le

fac bărbaţii necăsătoriţi. Faptul acesta mă aţâţă şi mai mult, iar atunci când doamna germană îmi spuse pe un ton afectat că există femei serioase dar că există şi firi de prostituate, pierdui cu totul răbdarea, devenind la rândul meu agresiv.

Această negare îndârjită a faptului evident, că în anumite ceasuri ale vieţei sale, dincolo de voinţa şi de conştiinţa sa, femeia poate fi pradă unor puteri misterioase, ascunde numai frica de propriul instinct, de demonul tăinuit al firii noastre. S'ar părea chiar că unii oameni resimt o plăcere deosebită în a se crede mai curaţi şi mai morali decât cei „lesne de ademenit". Eu personal găsesc că este mai cinstit când o femee dă curs liber şi pasionat instinctului său, în loc să-şi înşele bărbatul chiar în braţele sale, aşa cum se întâmplă deobicei.

Iată oarecum sensul cuvintelor mele. Dar cu cât atacurile împotriva bietei madame Henriette deveneau mai violente, cu atât mai călduros îi luam apărarea care în realitate depăşia cu mult convingerile mele.

Atât le-a trebuit adversarilor mei. Entuziasmul meu îi aţâţase şi mai mult. Cu toţii — quartett prea puţin armonios — se repeziră atât de înverşunaţi asupră-mi, încât bătrânul danez care asista jovial, ca şi când ar fi fost vorba de un match de foot-ball, era silit să bată mereu în masă îndemnându-ne: *„Gentleman please"*. Indemnul danezului n'avu niciun efect. Nervii noştri erau prea încordaţi şi patimile prea excitate ca să ne putem stăpâni multă vreme. Unul dintre domni, scandalizat, se ridică nu mai puţin decât de trei ori, cu fruntea asudată şi abia târziu fu liniştit de soţia sa. Insfârşit, nu lipsia

mult şi discuţia noastră s'ar fi terminat prin acte de violenţă, dacă Mrs. C. n'ar fi liniştit valurile năpraznice ale controversei noastre, cu intervenţia domoală a persoanei sale impunătoare.

Simţeam cu toţii că, Mrs. C. englezoaica bătrână, distinsă, cu părul alb, era în chip tacit, preşedinta de onoare a mesei noastre. Stând liniştită în jilţul ei, deopotrivă de amabilă cu toţi, tăcută şi totuşi atentă şi interesată la discuţie, până şi înfăţişarea ei era binefăcătoare. Din firea ei aristocratică şi conţinută se resfrângea o pace şi o resemnare lăuntrică. Deşi înţelegea cu un bun simţ desăvârşit, să arate fiecăruia o bunăvoinţă specială, totuşi se ţinea faţă de toată lumea la o oarecare distanţă. De cele mai multe ori citea în grădină; câteodată cânta la pian şi numai arareori o puteai întâlni în societate, prinsă într'o conversaţie. Trecea aproape neobservată, şi totuşi prezenţa sa avea o înrâurire ciudată asupra noastră a tuturora... Şi acum, când interveni pentru prima oară în această discuţie, punând o întrebare, un sentiment penibil ne cuprinse pe toţi; eram stingheriţi de purtarea noastră gălăgioasă şi vulgară, care nu ţinuse seamă de prezenţa ei.

Mrs. C. profită de faptul că se făcuse o mică pauză când domnul german se ridicase brusc şi pe când el, mai liniştit, revenea încet la masa noastră; ea îşi îndreptă deodată ochii cenuşii şi limpezi asupră-mi, mă privi o clipă cu nehotărâre, ca apoi să reiee subiectul discuţiei aşa cum se pricepea dânsa, cu acea claritate şi preciziune aproape obiectivă, proprie ei.

„După câte înţeleg, D-ta ai credinţa că o femeie, în cazul de faţă Madame Henriette, poate

fi prinsă în chip inconștient și dacă mă pot exprima astfel, în chip nevinovat de lanțul unei aventuri neașteptate. Crezi oare că există astfel de acțiuni pe care o femeie le-ar fi considerat ea însăși, cu o oră mai înainte, ca imposibile și pentru care n'ar putea fi făcută răspunzătoare?"

„Sunt absolut convins, doamnă!" răspunsei eu, plăcut impresionat de tonul ei obiectiv.

„Prin urmare, după D-ta, orice judecată sau sentință morală este cu totul lipsită de sens și orice încălcare a bunelor moravuri, justificată. Dacă într'adevăr susții că *„le crime passionel"* cum spun francezii, nu este o crimă, atunci justiția statului este cu desăvârșire inutilă. In cazul acesta n'am avea nevoe de prea multă indulgență și indulgența dumitale este surprinzătoare — adaose ea zâmbind, — ca să admitem că mobilul oricărei crime este pasiunea, și deci crima e scuzată".

Rostise aceste cuvinte cu glas voios și limpede, care mă impresionă extrem de plăcut. Imitând inconștient atitudinea ei obiectivă, răspunsei jumătate în glumă și jumătate în serios: „Desigur, hotărîrile justiției oficiale în această materie sunt mult mai severe decât hotărîrile mele. Este, dealtmintrelea, datoria statului să apere moravurile și convențiunile obișnuite, și faptul acesta îl obligă să osândească în loc să ierte. Nu văd însă pentruce eu, ca individ, mi-aș însuși de bunăvoe rolul judecătorului de instrucție. Prefer să fiu apărător din oficiu. Mie personal îmi face mai multă plăcere să înțeleg oamenii decât să-i judec".

O clipă, Mrs. C. mă privi țintă cu ochii săi cenușii și limpezi, și păru că șovăie. Mi-era teamă că nu mă înțelesese și tocmai mă pregă-

team să-i repet în englezește cele spuse, când ea își continuă întrebările cu o curiozitate ciudată, având aerul că mă supune unui examen.

„Care este însă părerea d-tale personală? Nu găsești că este totuși de condamnat femeia care își părăsește bărbatul și cei doi copii pentru a se întovărăși cu un necunoscut, despre care nici nu știe dacă este vrednic de dragostea ei? Poți într'adevăr scuza o purtare ușuratecă și nechibzuită la o femee care, cât de cât, nu este prea tânără și care deci ar trebui să se respecte pe sine, fie chiar numai de dragul copiilor?".

„Vă repet, Doamnă, răspunsei eu, că în cazul de față refuz să judec sau să condamn. Față de d-ta pot mărturisi liniștit că am exagerat puțin adineauri; — desigur, biata Madame Henriette nu este o eroină, nici măcar o aventurieră, și mai puțin încă o *„grande amoureuse"*. Atât cât o cunosc, îmi pare o femeie mediocră și slabă, care îmi inspiră întrucâtva respect pentru curajul de a fi dat frâu liber dorințelor sale, dar mai mult compătimire, întrucât este cert că mâine, dacă nu chiar astăzi, se va simți foarte nenorocită. Este poate o nebunie ceiace a făcut, un pas nechibzuit, dar în nici un caz fapta sa nu este josnică sau mârșavă. In această privință îmi mențin cu totul afirmația de adineauri că, nimeni nu are dreptul să disprețuiască pe această biată femeie nenorocită".

„Cu alte cuvinte, Dumneata îi păstrezi acelaș respect și aceiaș considerație. Și nu faci nici un fel de deosebire între femeia, cu care ai stat alaltăeri de vorbă, o femeie onorabilă, și cealaltă care a fugit cu un necunoscut?"

„Niciun fel de deosebire, nici cea mai mică".

„Is that so?" Involuntar începu să vorbească

englezeşte. Intreaga noastră discuţie păru s'o preocupe foarte mult, şi după o clipă de gândire, privirea sa limpede se îndreptă din nou spre mine.

„Şi dacă ai întâlni-o mâine pe Madame Henriette la Nissa, de pildă, la braţul aceluiaş tânăr, ai mai saluta-o?"

„Bineînţeles".

„Şi ai sta de vorbă cu ea?"

„Desigur".

„Presupunând că eşti căsătorit... ai prezinta oare o astfel de femeie soţiei dumitale, ca şi când nu i s'ar fi întâmplat nimic?"

„Bineînţeles".

„*Would you really?*" spuse dânsa iar pe englezeşte, cuprinsă de mirare şi neîncredere.

„*Surely, I would*", răspunsei eu, tot în englezeşte.

Mrs. C. tăcu. Păru cufundată în gânduri, apoi zise deodată, fixându-mă c'o privire uimită de propriul său curaj: „*I don't know if I would. Perhaps I might also*".

Apoi, cu acea hotărîre desăvârşită cu care doar englejii înţeleg să curme brusc firul unei discuţii, se ridică întinzându-mi mâna prieteneşte. — Graţie prezenţei sale, liniştea se restabilise şi îi eram toţi recunoscători pentru faptul că, învrăjbiţi adineauri, ne salutarăm acum cu politeţă, în timp ce câteva glume uşoare limpeziră atmosfera prea încărcată.

* * *

Deşi discuţia noastră părea să se fi sfârşit prieteneşte, totuşi în urma îndârjirii excesive, mai dăinuia o uşoară răceală între mine şi comeseni. Cei doi soţi germani păstrau o atitudine rezervată, în timp ce italienii se complăceau în întrebări ironice. Aşa, de pildă, se interesară dacă nu cumva aflasem ceva despre „cara signora *Enrietta*". Oricât de cuviincioasă era atitudinea adversarilor mei, atmosfera de veselie caldă şi prietenoasă de altădată dispăruse pentru totdeauna. Dar indiferenţa ironică a comesenilor mei devenea cu atât mai izbitoare, cu cât distinsa Mrs. C. îmi arăta, din ziua aceia, mai multă prietenie.

Ea, care altădată era extrem de rezervată şi abia dispusă să întreţină o conversaţie în afară de orele de masă, găsia acuma prilejul să-mi vorbească de mai multe ori în grădină. Faptul acesta, cât şi învoirea de-a o însoţi, constituiau o atenţiune specială, pentrucă firea ei discretă şi nobilă da unei simple conversaţii aerul unei favori deosebite. Ba, ca să fiu sincer trebue să mărturisesc că mă căuta chiar, folosindu-se de orice împrejurare spre a intra în vorbă cu mine. Faptul că mă căuta era atât de evident încât ar fi putut naşte în mintea mea gânduri ciudate şi vanitoase, dacă n'ar fi fost vorba de-o femeie bătrână cu părul cărunt. Oricare ar fi fost subiectul convorbirilor noastre, noi reveneam veşnic la aceiaş temă: Madame Henriette. Părea că simte o plăcere deosebită să găsească în fapta fugarei o complectă lipsă de seriozitate, lipsa unui reazim sufletesc, şi o nesocotire totală a simţului datoriei. In acelaş timp se bucura parcă de faptul că simpatia mea pentru femeia aceia fină şi delicată rămânea neclintită; părea încântată că nimic nu mă poate hotărî să renunţ, fie şi pentru o clipă, la această simpatie. Revenea mereu asupra acestei chestiuni, şi nu mai ştiam la un moment dat, ce să gân-

desc despre bizara-i stăruință. Dar cuvintele bătrânei și distinsei englezoaice erau atât de delicate și atitudinea sa atât de perfectă, încât de fiece dată eram mai fermecat de felul ei de-a fi și socoteam conversația noastră drept o plăcere rară.

Cinci sau șase zile dearândul faptele se desfășurară astfel, fără ca Mrs. C. să fi făcut vreo aluzie la motivul pentru care aceste conversații aveau pentru ea o importanță deosebită. Că așa era, mă putui convinge cu prilejul unei plimbări. Atunci, printre altele, i-am spus că șederea mea aci e pe sfârșite, și că socot să plec poimâine. In clipa aceia fața ei, altădată atât de liniștită, se întunecă și pe ochii-i cenușii trecu un nour.

„Ce păcat! Aș avea atâtea de vorbit cu dumneata!“ Din acest moment, o oarecare nervozitate și neliniște puse stăpânire pe toată făptura ei; se vedea lesne că, pecând vorbea cu mine, era preocupată de alte gânduri. Intr'un sfârșit, când conversația noastră începuse să lâncezească îmi întinse mâna, spunându-mi: „Văd că nu pot discuta cu D-ta, așa cum ași fi vrut. Mai bine îți voiu scrie“. Și, cu pași grăbiți, se îndreptă spre casă.

Intr'adevăr, seara înaintea cinei, găsii în odaia mea o scrisoare scrisă cu slova ei energică și sinceră. Din păcate, n'am păstrat niciuna din documentele scrise ale tinereții mele, și scrisoarea aceasta zace de mult undeva unde n'o mai pot găsi și deci n'o pot reda textual. Imi amintesc însă foarte bine conținutul ei.

Spunea într'însa că-și dă perfect seama de faptul că gestul ei îmi va părea straniu, totuși ține neapărat să-mi povestească ceva din viața

ei. Episodul se întâmplase de atât de multă vreme, încât ar putea spune că nici nu mai ținea de viața-i actuală; iar faptul că plecam chiar poimâine îi ușura întrucâtva nevoia de-a vorbi despre ceva care o chinue și o preocupă de mai bine de douăzeci de ani. Deoarece în cazul Madame Henriette dovedisem o deosebită indulgență și o prea puțin obicinuită libertate de cugetare, ar dori să-și ușureze conștiința de propriile-i îndoieli, printr'o spovedanie sinceră. Dacă nu consideram această convorbire ca o prea mare inoportunare din parte-i, atunci mă ruga să-i acord o oră de ascultare.

N'am redat aci decât conținutul esențial al acestei scrisori care mă fascină în chip neobișnuit.

Nu numai limba englezească da acestei scrisori o nuanță atât de clară și de hotărâtă, ci și întreaga stilizare cuprindea atâta siguranță și energie sufletească, încât socotii această propunere neașteptată ca o cinste deosebită. Totuși răspunsul nu-mi fu ușor și am stricat trei concepte până m'am hotărât să scriu:

„Increderea Dvs. este o mare cinste pentru mine, și vă făgăduesc să fiu sincer în judecata mea, dacă mi-o cereți. La rândul meu, vă cer și eu deplină sinceritate; orice împărtășire incomplectă ar crea impreciziuni, lasându-mă nedumerit. Desigur nu vă pot cere să-mi povestiți mai mult decât ați hotărât Dv. singură. Dar ceiace îmi povestiți trebue să fie tot atât de sincer ca și cum ați sta de vorbă cu D-voastră înșivă. Eu pot simți lămurit, numai acolo unde nu e loc de vreo bănuială sau taină. Vă rog să înțelegeți că încrederea Dvs. este o deosebită onoare pentru mine“.

iertarea, vorbindu-ţi. Ştiu că toate ţi se vor părea stranii, dar ai acceptat propunerea mea fără şovăială şi îţi mulţumesc dinainte.

Ţi-am spus c'aş vrea să-ţi povestesc numai o singură zi din viaţa mea — tot restul îmi pare lipsit de importanţă pentru mine însămi şi fără niciun interes pentru alţii. Tot ceiace mi se întâmplă până la patruzecişidoui de ani, ţi le pot spune fără să ne oprim la amănunte. Părinţii mei, foarte înstăriţi, posedau fabrici şi proprietăţi imense în Scoţia şi, după obiceiul acestor vechi familii aristocratice, trăiam cea mai mare parte a anului la moşiile noastre, iar sezonul de iarnă îl petreceam la Londra. La vârsta de optsprezece ani, am făcut într'un salon cunoştinţă cu soţul meu, care era cel de al doilea fiu al cunoscutei familii R. Făcuse serviciul militar de zece ani în India. Ne-am căsătorit repede, continuând viaţa lipsită de griji a clasei noastre sociale, şi ne petreceam un sfert din an la Londra, un alt sfert la moşie, iar restul timpului prin călătorii în Italia, Spania şi Franţa. Căsătoria noastră n'a fost întunecată nici de cea mai uşoară umbră; cei doi fii pe cari i-am avut sunt azi oameni căsătoriţi. Unul este oifţer de marină, iar celălalt ocupă o slujbă înaltă la ministerul de externe. Vara mi-o petrec când la unul, când la celălalt. Soţul meu a murit subit, când am împlinit patruzeci de ani. Contractase o boală de ficat încă de pe vremea când trăise în ţinuturile tropicale, boală care luă pe nevisate o formă gravă, şi l-am pierdut după două săptămâni de suferinţe îngrozitoare. Pe atunci, fiul meu cel mare era la marină, cel mai tânăr era încă în liceu, — aşa că peste noapte m'am trezit singură pe lume. Obişnuită

cu viaţa afectuoasă a familiei, această singurătate deveni pentru mine un chin îngrozitor. Mi se părea imposibil să rămân o zi mai mult în casa părăsită, unde orice obiect îmi amintea tragica pierdere a soţului meu iubit. Deaceia luai hotărârea ca în anii următori, atâta timp cât fiii mei nu vor fi căsătoriţi, să călătoresc într'una.

De fapt, din clipa aceasta, îmi consideram viaţa ca absolut inutilă şi lipsită de orice scop. Soţul meu cu care timp de douăzecişidoui de ani împărţisem fiecare ceas şi fiecare gând, era mort, copiii nu mai aveau nevoe de mine, ba tristeţea şi melancolia mea împovăra adesea tinereţea lor, — şi pentru mine însămi nu mai vroiam şi nu mai doream nimic. M'am mutat la Paris, unde, neavând ce face, colindam prăvăliile şi muzeele; dar atât oraşul, cât şi lucrurile nu-mi spuneau nimic, iar oamenii îi ocoleam, neputând suporta privirile compătimitoare aruncate asupra vestmintelor mele de doliu. N'aş fi în stare să povestesc cum au trecut lunile acestea după moartea soţului meu: ştiu atât că aveam veşnic dorinţa să mor, dar îmi lipsea puterea să fac ceva în scopul acesta. Memoria mea nu mai păstrează nimic din anii aceia, decât acel unic sentiment — tot restul îmi scapă. Imi amintesc doar că era o epocă posomorâtă, chinuitoare şi lipsită de orice rost.

In cel de al doilea an de doliu, adică în al patruzecişidouilea an de viaţă, dorind să scap de monotonia unei vieţi apăsătoare şi lipsită de orice scop, ajunsei, nu ştiu cum, prin luna Martie la Monte-Carlo. Nu-mi este ruşine să mărturisesc că eram mânată de plictiseală, de acel chinuitor gol sufletesc care are mereu ne-

voe de mici excitante exterioare. Cu cât viața mea afectivă era mai redusă, cu atât simțeam mai mult nevoia să fiu acolo unde intensitatea vieții ajunge la paroxism, poate astfel aveam să uit de golul și tăcerea mortală din suflet. Pentru acela a cărui viață este stearpă, neliniștea pătimașă a celorlalți îi pare o ultimă vibrare, producându-i aceiaș emoție ca muzica sau teatrul.

Deaceia mă și duceam adesea la casinou. Mă distram urmărind pe chipurile oamenilor străini fericirea sau spaima, în timp ce eu nu eram copleșită decât de un gol covârșitor. Soțul meu fusese și el, fără a fi ușuratec, musafirul sălei de joc, și eu retrăiam cu o regularitate involuntară toate obiceiurile sale de altădată. Acolo începură acele douăzeci și patru de ore cari au fost mai zbuciumate ca oricare joc, turburându-mi și schimbându-mi viața timp de mai mulți ani.

Prânzisem cu ducesa de M. o rudă a familiei mele, iar seara, după cină, nu mă simțeam atât de obosită încât să fiu nevoită să mă duc la culcare. Deaceia trecui în sala de joc, plimbându-mă printre mese și privind publicul cu o atenție deosebită. Spun: cu o atenție deosebită, adică în chipul arătat altădată de soțul meu, atunci când obosită, refuzam să mai privesc aceleași femei bătrâne și zbârcite, cari stau ceasuri întregi pe scaune înainte de a îndrăzni să joace. Mă plictisea această întreagă societate dubioasă, adunată la întâmplare, și care în realitate era cu mult mai puțin pitorească și mai romantică decât e zugrăvită în romanele vulgare ca „*fleur d'élégance*" a Europei. Soțul meu care avea o pasiune pentru chiromancie,

pentru cititul în palmă, îmi arătase atunci un fel anumit de a privi oamenii, care era foarte interesant, într'adevăr, și care reclama o deosebită încordare. Îmi spusese să nu fixez niciodată fața jucătorului, ci numai pătratul mesei pe care-și reazimă mânile. Nu știu dacă, întâmplător, te-ai uitat vreodată la masa verde, unde bila alunecă, alunecă, asemenea unui bețiv, dela cifră la cifră, sau la grămezile de hârtie, la piesele de aur și argint cari cad zgomotoase până ce lopata crupierului le seceră pe neașteptate sau le adună în căpițe pe un singur loc. Pentru cei cari am crescut la țară, spațiul acela verde evocă câmpiile și natura; în mijlocul acestei săli de joc cu atmosfera-i apăsătoare de sudoare și enervare, priveam câteodată aceste pătrate verzi ca un loc de vânătoare plin de tainice ascunzișuri și primejdii. Intr'o astfel de atitudine de observare, cel mai ciudat fenomen îl reprezintă mânile — mânile luminoase și mobile ce așteaptă în jurul mesei verzi, ieșind fiecare din mâneca sa ca o fiară de pradă, gata să se repeadă. Fiecare are altă formă și culoare, una goală, alta împodobită cu inele și lanțuri, unele acoperite de păr ca ale fiarelor sălbatice, altele leneșe și molatece ca trupuri în bae; toate însă încordate și vibrând de neliniște. Involuntar mă gândeam mereu la cursele de cai, la „start" unde caii enervați abia pot fi reținuți să n'o pornească înainte de vreme.

Prin mânile acestea, prin felul lor de-a aștepta, de-a apuca și da, putem recunoaște omul. Vom afla avarul după mâna-i încordată, pe risipitor după mâna-i ușoară; omul calculat va avea o mână liniștită, disperatul una tremu-

rândă. O sută de caractere se trădează în chip fulgerător prin felul cum sunt apucaţi banii, cum sunt mototoliţi sau rupţi de nervozitate şi de oboseală, sau lăsaţi pe masă în timpul jocului. S'a spus adesea că prin joc, poţi afla omul; eu spun însă că mai mult îl trădează, în timpul jocului, propria sa mână. Căci toţi sau aproape toţi jucătorii au învăţat îndată să-şi înfrâneze mişcările feţei, forţând cutele din jurul gurei într'o poziţiune anumită: îşi murmură enervarea cu dinţii încleştaţi, ferindu-se să-şi mărturisească lor înşişi neliniştea foarte evidentă. Muşchii mobili ai obrazului sunt anchilozaţi într'o falsă indiferenţă, socotită foarte nobilă. Dar tocmai pentrucă vor cu tot dinadinsul să mascheze expresia feţei, uită de mişcările mânilor, uită că există oameni cari observă numai mânile prin cari se poate ghici totul: avariţia, răutatea, nervozitatea, indiferenţa, oboseala. Este inevitabil, ca la un moment dat, toate aceste degete încordate sau adormite în aparenţă, să-şi piardă gestul elegant; este clipa când bila ruletei revenind la locul său, numărul câştigător este făcut cunoscut tuturora. In momentul acesta cele câteva sute de mâni fac involuntar, o mişcare absolut personală, absolut instinctivă. Pentru un spirit observator, această împreunare de temperamente opuse, evidenţiată prin mişcarea mânilor, este de un efect foarte puternic. Cu atât mai puternică era impresia produsă asupra mea care fusesem iniţiată de soţul meu în acest fel de-a observa lucrurile. Nici nu-ţi pot descrie câte mii de nuanţe se pot distinge în jocul acestor mâni, bestii sălbatece cu degete păroase şi strâmbe, ale căror ghiare se năpustesc asupra banilor; al-

tele nervoase şi tremurânde, cu unghiile palide cari abia îndrăznesc să-i cuprindă. Mâni nobile şi josnice, brutale şi timide, mâni viclene cari par a îngâna ceva; fiecare dintre aceste mâni se deosibeşte de cealaltă, fiecare exprimă o viaţă specială; excepţie fac doar mânile celor patru sau cinci crupieri. Acestea sunt doar mecanisme care acţionează, fără să ia parte la cele ce se petrec în jurul lor. Dar chiar şi ele par ciudate prin contrastul cu celelalte, atât de pătimaşe şi mereu la pândă. S'ar putea spune că ele poartă altă uniformă, parcă ar fi poliţişti în mijlocul unei răscoale febrile şi entuziaste.

La această plăcere de-a observa se mai adăogă după câtva timp o voluptate specială: voluptatea de a cunoaşte multiplele obiceiuri şi pasiuni ale acestor mâni. După câteva zile dobândisem câteva cunoştinţe şi printre ele, împărţindu-le conştient ca şi oamenii pe care îi întâlneam, mâni simpatice şi duşmănoase. Erau unele atât de respingătoare prin hrăpăreala şi lipsa oricărei eleganţe, încât mă feream să dau cu ochii de ele. Fiecare mână nouă ce apărea pe masă, era un obiect de curiozitate şi desfătare specială pentru mine; astfel uitam adesea să privesc obrazul care, deasupra degetelor trădătoare şi a unui smoking impecabil, sau a unui decoltaj strălucitor, stăpânea nemişcat şi rece ca o mască socială.

Când am intrat în seara aceia la Cazino, privind indiferentă mesele dimprejur, în timp ce-mi pregătiam câteva monede, am fos surprinsă auzind în liniştea acea încordată, care stăpâneşte totdeauna atunci când bila obosită se rostogoleşte pe ultima cifră, un zgomot ciudat în faţa

mea, ca de oase sau încheieturi frânte. Am privit involuntar într'acolo şi, m'am speriat într'adevăr văzând două mâni cum nu mai văzusem altădată, mâna dreaptă şi stângă, încleştate una într'alta ca nişte fiare sălbatece. Se întindeau şi se frângeau într'o încordare atât de febrilă, încât încheieturile degetelor pocneau cu acel sunet uscat pe care-l produce spargerea unei nuci. Erau mâni de o frumuseţe rară, neobişnuit de lungi, neobişnuit de înguste. Erau foarte albe, cu unghii palide şi o seară întreagă am privit cu mirare aceste mâni extraordinare, unice. Ceiace însă m'a surprins şi m'a înspăimântat în acea secundă, era expresia lor de patimă nebună, acea încleştare încordată. Am simţit îndată că un om întreg îşi concentra întreaga patimă, ce se revărsa dintr'însul, în vârful degetelor, temându-se că această patimă îl va nimici. Şi acum... în clipa când bila căzu în vas producând acel sunet scurt şi sec, şi crupierul strigă cifra... în această clipă, mânile acelea se descătuşară ca două animale lovite de un singur glonte. Ele căzură, moarte în realitate şi nu numai istovite, căzură cu o expresie atât de plastică de oboseală, deziluzie şi durere, încât îmi este cu neputinţă s'o pot exprima prin cuvinte.

Intr'adevăr nu mai văzusem niciodată în viaţa mea până atunci şi nici de atunci încoace, mâni atât de elocvente, unde fiecare muşchiu e o gură şi fiece gest o trădare a simţimintelor. O clipă, amândouă mânile zăcură pe masa verde, moarte, ca nişte luptători istoviţi cari şi-au pierdut suflarea. Apoi una dintre ele, cea dreaptă, începu să se ridice anevoios, tremurând; se retrase, apucând nervos un jeton pe care-l rostogolea între vârfurile a două degete ca pe-o mică roată, ascunzân-

du-l apoi în interiorul palmei. Deodată însă se aplecă şi, cu un gest de panteră, azvârli jetonul de o sută de franci în mijlocul câmpului negru. O enervare, o surescitare grozavă cuprinse imediat mâna stângă, care se furişă, se târî înspre cealalta, şi amândouă stăteau acum împreunate; încheieturile lor se loviau acum de masă, aşa cum dinţii clănţăne pe ger. Nu, niciodată nu mai văzusem mâini cu o expresie atât de elocventă, într'un spasm de iritare şi aşteptare febrilă. Tot ceiace se petrecea în această încăpere boltită, — vorba înăbuşită a celorlalţi, strigătele vulgare ale crupierilor, mişcările oamenilor şi chiar mişcarea bilei care, aruncată acum de la înălţime, sări ca nebună spre colivia sa rotundă şi netedă, — toate aceste multiple şi zgomotoase impresiuni, îmi părură deodată moarte şi neînsufleţite, comparate cu acele două mâni tremurânde, suflând din greu, şi aşteptând înfrigurate şi înfiorate. Trebuia să le privesc, parcă aş fi fost fermecată.

Dar nu mă mai puteam stăpâni; trebuia să văd faţa, trebuia să văd omul căruia îi aparţineau aceste mâni magice şi, plină de teamă, privirea mea rătăci şovăitor deasupra mânecilor, a umerilor înguşti, până ce ajunse la obrazul acela străin. Iar mă cuprinse teama, căci chipul acela vorbea acelaş fantastic exagerat şi neînfrânt limbaj ca şi mânile, purtând aceleaşi trăsături de frumuseţe delicată, aproape feminină. Nu mai văzusem niciodată un asemenea obraz aproape desprins de restul fiinţei sale. Avui prilejul să-l privesc în tihnă ca pe o mască sau ca pe un tablou, căci nu observa şi nu vedea nimic din prezenţa şi sgomotul oamenilor şi al lucrurilor din juru-i. Privirea-i rătăcia fix, expri-

mând o spaimă arzătoare, nebună, atrasă magnetic de bila neagră care, zângănind şi aproape voioasă, ca un animal ce se joacă, sări grăbită în închisoarea-i rotundă.

Niciodată, trebue s'o repet veşnic, nu mai văzusem un obraz atât de fascinant. Era chipul unui tânăr de vreo douăzeci şi cinci de ani, slab, delicat, puţin lungueţ şi, poate deaceia, atât de expresiv. Ca şi mânile, obrazul nu părea să fie obrazul unui bărbat, ci mai curând al unui copil pasionat de joc.

Toate acestea le-am observat însă mai târziu, căci acum întreaga faţă avea o expresie de hrăpăreală şi nebunie. Gura îngustă, întredeschisă, lăsa dinţii descoperiţi; la distanţă de zece paşi se putea vedea cum îi clănţăniau înfriguraţi, în timp ce buzele înţepenite rămâneau întredeschise şi parcă gata să ţipe. Părul delicat, blond deschis, era umed şi lipit de frunte; nările palpitau de parcă mici valuri s'ar fi ciocnit invizibil, sub piele. Şi tot capul acesta se încovoia inconştient, mereu mai mult spre masă, încât îmi făcea impresia că este dus şi el de vârtejul bilei. Înţelegeam acum încleştarea febrilă a mânilor. Numai astfel, numai prin această apăsare încordată, trupul acela aplecat îşi mai putea păstra echilibrul.

Niciodată, trebue s'o repet, nu mai văzusem un obraz pe care pasiunea să fie atât de vădit şi plastic zugrăvită, şi îl fixam... tot aşa de fascinată de nebunia sa, cum era el însuşi de săriturile şi şovăielile bilei care se învârtea în cerc. Din această clipă n'am mai putut vedea nimic din cele ce se petreceau în sală; totul îmi părea şters, înăbuşit şi întunecat, în comparaţie cu focul care ţâşnia din aceşti ochi.

Fără a ţine seama de ceilalţi, am privit, poate vreme de un ceas, numai pe acest tânăr, atentă la fiecare din gesturile sale: o lumină ciudată se ivi în ochii săi, mânile încleştate se desfăcură tremurând, când crupierul îi împinse douăzeci de piese de aur. In această clipă obrazul i se lumină şi parcă întineri: cutele feţei se netezira, ochii îi scânteiau veseli, trupul încovoiat se ridică, se înălţă cu uşurinţă; lejer ca un călăreţ victorios sta deaci înainte, învârtind cu mândrie printre degete monedele de aur, lovindu-le, jucându-le şi sunând una de alta. Intoarse iar neliniştit capul, îşi aruncă privirea asupra mesei verzi cu nările palpitânde ale unui câine de vânătoare care îşi caută calea potrivită, apoi cu un gest pripit azvârli întreaga movilă de aur într'unul din acele pătrate. Şi din nou se aşeză la pândă cu aceiaşi încordare, şi din nou aceleaşi mici valuri se ridicau de pe buze spre nări; mânile se încleştară iar şi obrazul copilăresc se şterse sub sclipirea ochilor arzători de patimă şi nerăbdare. La un moment dat însă, această încordare fu înlocuită printr'o bruscă deziluzie. Obrazul acela care, numai cu câteva clipe în urmă, era pătruns de o emoţie juvenilă, se ofilia acum, devenia şters şi îmbătrânit, cu ochii morţi şi fără de scânteiere: şi toate acestea se petrecură în spaţiul unei singure clipe, la căderea bilei asupra unei cifre fatale.

Pierduse. Işi ţintui ochii câteva clipe în gol, cu privirea aproape idiotizată, ca şi când n'ar putea înţelege; apoi, îndemnat de strigătele crupierului ce-i da curaj, scoase iar, ca o grea povară, câteva monede de aur din buzunar. Pierduse însă siguranţa; deaceia împinse mai întâi monedele de aur pe unul din pătrate, apoi, răs-

gândindu-se, le împinse spre un alt patrat şi în timp ce bila începea să alunece, el tot mai azvârlia repede cu mâna tremurândă, mânat parcă de un îndemn subit, încă două bancnote mototolite în pătratul îngust.

Acest joc enervat de câştig şi pierdere, continuă un ceas întreg fără întrerupere, în care timp nu mi-am întors nicio clipă privirea fascinată de la această faţă, mereu supusă schimbării, peste care treceau toate patimele. Nicio clipă n'am pierdut din vedere aceste mâni vrăjite, care prin fiecare muşchi urcau şi coborau atât de plastic întreaga gamă a sentimentelor omeneşti. Nici la teatru n'am privit niciodată cu atâta atenţie obrazul unui actor, cum priveam chipul acesta peste care treceau culori şi simţiri, schimbându-se neîncetat, întocmai ca lumina şi umbra într'un peisaj. Niciodată n'am luat parte cu atâta încordare la un joc, ca acuma, prin zbuciumul acestei patimi străine. Acela care m'ar fi observat în acele clipe, ar fi luat privirea mea fixă drept hipnoză, căci starea mea de completă inconştienţă era întrucâtva asemănătoare hipnozei... Imi era absolut imposibil să-mi ridic ochii de pe jocul mimicei sale; tot restul, lumea, râsul, luminile privirile şi oamenii aflători în această încăpere, le simţeam numai ca o lumină galbenă în mijlocul căreia se afla obrazul acesta, flacără printre flăcări. Nu auziam şi nu simţeam nimic, nu observam cum oamenii de lângă mine se înghesuiau, cum mâni strânse se întindeau zvârlind sau adunând bani, nu vedeam bila şi nu auzeam glasul crupierului. Totuşi vedeam ca prin vis tot ceiace se întâmplă, prin mânile şi obrazul acela unde întâmplările se oglindeau clar, dar exagerat, din pricina enervării sale excesive; căci,

fie că bila cădea pe roşu sau pe negru, fie că aluneca sau se opria vestind câştig sau pierdere, toate acestea se resfrângeau cu o rară preciziune şi intensitate pe acest chip atât de mobil.

In urmă veni însă o clipă îngrozitoare, clipa de care m'am temut tot timpul şi care pricinuise o tensiune grozavă a nervilor mei, ca pe vreme de mare furtună. Cu un zgomot prelung şi uşurat, bila căzuse iar la locul obişnuit şi din nou am trăit acea secundă când două sute de buze îşi reţineau suflarea, până ce glasul crupierului vesti zero, adunând din toate părţile monedele sunătoare şi hârtiile de bancă. In clipa aceasta, mânile încolăcite făcură o mişcare înspăimântătoare, tresărind şi vrând parcă să apuce ceva ce nu era acolo; apoi căzură cu toată greutatea pe masă, lovite de moarte... Deodată însă, ele redeveniră de o vioiciune înfrigurată şi se năpustiră asupra trupului, căţărându-se ca pisicile sălbatece sus, jos, la stânga şi la dreapta, răscolind nervos toate buzunarele în căutarea vreunei monede uitate. Dar se întorceau mereu goale, ruşinate, începând mereu mai înfrigurate această căutare inutilă şi lipsită de sens, pe când ruleta se învârtea în cerc şi ceilalţi îşi continuau iar jocul. Acel zgomot multiplu şi variat, produs de monedele cari sunau şi de scaunele ce se mişcau, se auzi din nou.

Tremuram, cuprinsă de o groază nebună, atât de clar îi simţeam enervarea, ca şi când ar fi fost propriile mele degete care rătăceau disperate după vre-o monedă, în buzunarele şi ascunzişurile hainei mototolite. Dar deodată, printr'o singură mişcare, omul din faţa mea se ridică, — aşa cum se ridică cineva căruia i s'a făcut subit rău şi se smuceşte ca să nu se su-

foce; scaunul din urma lui căzu cu zgomot la pământ. Fără să ţină seama de aceasta, fără să privească oamenii din jur, care miraţi şi intimidaţi se feriau din calea sa, el se depărtă de masa de joc. Obrazul îi era livid, părul vâlvoi căzuse pe fruntea umedă, iar braţele atârnau ca ale unor marionete.

Inmărmurită de cele văzute, am înţeles imediat că omul acela se duce să moară. Cine se ridică astfel, nu se înapoiază la hotel, nu se duce la cafenea sau la o femeie, sau înspre vagonul unui tren, spre o formă oarecare a vieţei. In asemenea stare un om se aruncă în abis şi chiar cel mai sceptic dintre vizitatorii acestei săli infernale, ar fi trebuit să-şi dea seama că omul acesta nu mai are nicio rezervă, nici acasă şi nici la bancă sau la rude. Era vădit că risipise aici ultimul său ban, întreaga sa viaţă... iar acum cu paşi şovăitori, se îndrepta zdrobit, dincolo de lumea aceasta. M'am temut tot timpul, simţind inconştient că aci era în joc ceva mai mult decât câştig sau pierdere; simţeam, cu acea încordare inerentă furtunei care se deslănţuie, cum o astfel de patimă puternică, aproape primitivă, trebuia să se distrugă pe sine însăşi. Vedeam cum viaţa se scurge brusc din ochii săi, vedeam cum moartea îşi imprimă pecetea pe acest obraz supra-viu. Involuntar — atât eram de pătrunsă de gesturile sale plastice — trebuii să mă reazim cu mâna, atunci când omul acela se rupse de la locul său, clătinându-se, căci aceastǎ şovăială o resimţii în propriul meu trup, întocmai cum resimţisem adineauri încordarea sa în fiecare tendon şi în fiecare nerv.

Apoi am fost parcă magnetic atrasă în urma lui, trebuia să-l urmez, să văd ce i se întâmplă.

Tot ce făceam era absolut inconştient: fără să ţin seama de cineva, fără să mă simt pe mine însămi, coborâsem, ba alergasem dealungul coridorului spre ieşire. Acolo îl văzui stând la vestiar: servitorul îi aduse paltonul. Dar parcă propriile-i braţe nu-i mai ajutau, şi deaceia servitorul îi ajută să-şi îmbrace paltonul, ca unui epileptic. Văzusem gestul mecanic cu care vârâse mâna în buzunarul vestei spre a-i da un bacşiş, dar degetele se înapoiară goale. Atunci, păru să-şi amintească din nou tot ceiace se petrecuse; încurcat, mormăi ceva, şi întocmai ca adineauri, se zmuci din loc, coborând greoi, ca un beţiv, treptele cazinoului; servitorul îl urmări o clipă cu un zâmbet care, dispreţuitor la început, deveni înţelegător în urmă.

Gestul acesta era atât de mişcător, încât fui ruşinată de prezenţa mea inoportună. Involuntar mă dădui la o parte, jenată că asistasem la o disperare străină, ca la un spectacol. Deodată, împinsă de o inexplicabilă teamă, mi-am cerut repede mantoul, şi fără vreun gând precis, am coborât mecanic treptele, alergând prin întuneric în urma omului străin.

* * *

Mrs. C. îşi întrerupse o clipă povestirea. Stătuse nemişcată în faţa mea şi îmi vorbise, cu acea linişte şi claritate care îi era firească, aproape fără întrerupere, cum poate vorbi numai acela care s'a pregătit lăuntric, orânduind în amănunţime toate întâmplările. Se oprise acum pentru întâia dată, şovăi, şi adresându-mi-se apoi direct, zise brusc, oareşicum neliniştită:

Ţi-am promis D-tale şi mie însămi, să povestesc toate întâmplările cu o sinceritate extremă.

Pentru aceasta cer însă crezare deplină, rugându-te să nu atribui acțiunile mele unor motive ascunse de cari astăzi poate nu m'aș jena, dar cari în cazul de față ar fi absolut false. Deaceia țin să accentuez că alergând până în stradă după acest suflet nimicit, frânt, nu eram nicidecum mânată de dragoste. Nici nu-l priveam ca pe un bărbat și, în realitate, cum la moartea soțului meu trecusem de patruzeci de ani, nu-mi mai ațintisem niciodată privirea asupra vreunui bărbat. Nevoi de felul acesta trecuseră definitiv pentru mine: ți-o spun din nou și trebue să insist mereu asupra acestui punct, pentrucă altfel n'ai putea înțelege toată groaza celor ce s'au întâmplat mai târziu. Desigur, pe de altă parte, mi-ar fi greu să definesc clar sentimentul care atât de puternic mă îndemna să-l urmez pe nenorocitul acela. Era și o oarecare curiozitate, dar mai înainte de toate era o spaimă groaznică, sau mai bine zis spaima unei întâmplări groaznice, invizibile, pe care instinctiv o simțeam plutind asupra tânărului străin. Dar astfel de simțiminte nu se pot descompune sau destrăma, deoarece se contopesc prea puternic, prea repede și prea spontan cu eul nostru intim, trecând dincolo de orice chibzuială, de orice raționament. Probabil că n'am făcut altceva decât gestul absolut instinctiv de ajutorare cu care se repede cineva să cuprindă un copil ce-i gata să fie călcat de o mașină. Există oare vreo explicație pentruce oamenii care nu știu să înoate, se aruncă de pe mal spre a salva pe un altul dela înec? Sunt atrași magnetic, o voință invizibilă îi împinge să se arunce în apă, mai înainte ca ei să fi avut timpul să se gândească sau să-și dea seama cât de

periculos și fără rost este gestul lor. Tot astfel, fără să gândesc, fără chibzuială conștientă, am urmat în clipa aceia pe nenorocitul meu din sala de joc, spre ieșire, și de aci spre terasă.

Sunt sigură că nici dumneata și nici un alt om viu, nu s'ar fi putut sustrage acestei înfricoșate curiozități, căci nu-și poate închipui cineva o priveliște mai tulburătoare decât chipul acestui tânăr de douăzeci și patru de ani cel mult, care trudit ca un bătrân și clătinându-se ca un bețiv, se târa frânt, dela scară și până la terasă. Acolo trupul lui se prăvăli pe o bancă, asemenea unui sac plin, dovedind astfel că este pe sfârșite. Așa cade numai un mort, sau ființa în care niciun mușchiu, nicio putere nu se mai încorpeează spre viață. Capul rezemat căzuse pe speteaza băncei, brațele atârnau fără vlagă și fără formă; în semi-obscuritatea felinarelor palide, orice trecător ar fi trebuit să-l creadă împușcat. Astfel, — nu pot explica cum se născu această viziune în mine, dar ea luă o formă precisă, exista în acelaș timp plastică, tangibilă, îngrozitor de adevărată, — pentru mine el avea aerul unui sinucis. In clipa aceia am căpătat absoluta convingere că nenorocitul acesta poartă un revolver în buzunar și că mâine va fi găsit întins pe această bancă, fără de viață și acoperit de sânge. Căderea sa era asemănătoare căderii unei pietre care se rostogolește în adâncime, fără a se mai opri înainte de-a ajunge în prăpastie: niciodată nu mai văzusem prin gesturile și atitudinile trupului o expresie mai limpede a oboselii și disperării.

Și acum, gândește-te la situația mea: mă aflam la douăzeci sau treizeci de pași de banca unde zăcea nemișcat tânărul istovit; tremuram,

neştiind ce să fac, mânată de dorinţa de-a-l ajuta şi reţinută de o sfială interioară de a-l întâmpina, de-a vorbi unui bărbat străin, pe stradă. Felinarele aruncau licăriri slabe pe cerul întunecat, arareori se auzia pasul unui trecător grăbit, căci era aproape de miezul nopţii şi eu mă aflam singură în parc, pe imensitatea plajei, în faţa acestei disperări străine. Tânărul se trântise, amorţit şi nepăsător, pe bancă. De cinci sau de zece ori îmi adunasem toată voinţa îndreptându-mă spre el, ca să-l salvez, dar eram reţinută de-o sfială sau de-acea presimţire instinctivă, în asemenea împrejurări. In mijlocul acestor şovăeli simţeam clar ridicolul şi iraţionalul acestei situaţii, dar nu eram în stare să vorbesc şi nici să plec, nici nu puteam lua o hotărâre oarecare şi nici nu-l puteam părăsi. Nu mă vei crede desigur când îţi voiu spune că timp de o oră, o oră infinit de lungă, în timp ce mii şi mii de valuri ale mării nevăzute sfâşiau timpul, eu umblam în sus şi în jos pe această terasă, atât mă zguduia şi mă atrăgea imaginea desăvârşitei nimiciri a unui om.

Şi totuşi nu găsiam curajul să rostesc o singură vorbă sau să fac ceva. Poate aş mai fi stat în aşteptare şi restul nopţii până la ziuă, sau poate raţiunea clară, egoismul m'ar fi îndupleeat să plec acasă; ba, mi se pare că eram chiar hotărâtă să părăsesc această înfăţişare a mizeriei în toată neputinţa sa, când ceva puternic puse deodată capăt şovăelilor mele. Incepuse să plouă. In tot timpul serii vântul adunase nouri grei şi plumburii dinspre mare, şi simţiam prin plămâni şi prin inimă că atmosfera este apăsătoare; deodată începură să cadă picături mari, urmate de o ploae grea pe care

vântul o risipea pretutindeni. M'am refugiat involuntar sub acoperişul unui chioşc, şi, deşi deschisesem umbrela, vântul tot reuşise să mă stropească toată; pe rochie şi până sus pe obraz simţeam praful rece ridicat de picăturile cari cădeau grele la pământ.

Totuşi, — şi priveliştea aceasta era atât de îngrozitoare încât şi astăzi încă, după două decenii, mă înăbuş parcă amintindu-mi-o, — în această ploae torenţială, nenorocitul rămăsese nemişcat pe bancă, fără să se urnească din loc. Apa aluneca cu zgomot prin uluci; dinspre oraş se auzea uruitul trăsurilor care alergau cât puteau; în stânga şi dreapta vedeam siluete alergând prin întunerec, cu gulerul hainei ridicat. Tot ce era viaţă se strecura sfios, alerga, se refugia căutând un acoperiş. Pretutindeni, atât în sufletul oamenilor cât şi în sufletul animalelor se simţea frica de torentul acesta ce parcă rupsese toate zăgazurile... numai ghemul acela negru, nenorocitul de pe bancă, nu se mişca şi nu da semn de viaţă. Ţi-am mai spus odată că omul acesta poseda în chip magic darul de a reda involuntar, în chip plastic, prin mişcare şi gest, fiecare din simţimintele sale. Dar nimic, nimic în lumea asta nu putea exprima disperarea, completa renunţare, moartea vie, în chip atât de zguduitor ca această inerţie, această şedere nemişcată şi nepăsătoare în ploaia grea, această apatie care-l împiedica să se ridice şi să facă cei câţiva paşi până la acoperişul ocrotitor, această ultimă indiferenţă faţă de propria-i făptură. Niciun sculptor şi niciun pictor, nici Michelangelo şi nici Dante, nu m'au putut face să simt vreodată gestul ultimei disperări, mizeria ultimă a pământului, ca acest om viu,

care se lăsa cotropit de potop, prea indiferent faţă de viaţă, ca să mai facă vreun gest de apărare.

Asta m'a făcut să-mi pierd cumpătul; nu mai puteam răbda. Am trecut în goană prin înţepăturile ploii şi, zguduind grămada aceia omenească, i-am spus:

— Haidem, apucându-l energic de braţ.

Doi ochi mă fixară. O mişcare trecu prin trupul său, dar el nu înţelegea.

„Vino" spusei iar, trăgându-l cu forţa şi aproape furioasă, de mâneca udă. Atunci se ridică şovăind şi fără voinţă. „Ce doriţi?" întrebă el, şi nu-i puteam răspunde, căci singură nu ştiam încotro vroiam să-l duc. Ştiam doar că trebue să-l feresc de ploaia rece, de această sinucigaşă şi îngrozitoare nepăsare şi disperare. Fără să-i dau drumul din braţul meu, l-am tras mai departe până la chioşcul unde acoperişul îngust ne putea adăposti întrucâtva de urgia ploii înteţită de vânt. Mai departe nu ştiam şi nu vroiam nimic. Pentru moment nu mă gândiam decât la atât: să-l pot duce pe omul acesta la adăpost sub un acoperiş.

Astfel şedeam amândoi, unul alături de celălalt sub straşina îngustă, ocrotitoare, având la spate peretele chioşcului iar deasupra noastră acoperişul prin care loviturile puternice ale ploii tot reuşiau să ne izbească din când în când cu umezeala şi frigul ei. Situaţia devenea insuportabilă. Nu mai puteam rămâne multă vreme în picioare lângă străinul acesta, ud până la piele. Pe de altă parte nu-l puteam părăsi, fără niciun cuvânt, după ce-l adusesem până aici; trebuia să se întâmple ceva, şi făcui o sforţare ca să-mi limpezesc gândurile. Mă gân-

deam că mai nimerit ar fi să-l duc acasă cu trăsura ca apoi să pot pleca şi eu acasă; mâine va şti desigur să se descurce singur. Deaceia m'am întors către străinul care sta nemişcat lângă mine, privind fix în noaptea neagră: „Unde locuiţi?" „N'am locuinţă... abia aseară am venit dela Nissa... la mine nu se poate merge".

Ultima frază n'am priceput-o imediat. Mai târziu însă mi-am dat seama că omul acesta mă luase drept o cocotă, drept una din acele femei care umblă noaptea în jurul cazinoului, ca să stoarcă ceva bani jucătorilor norocoşi sau beţivilor. Intr'adevăr, la ce s'ar fi putut gândi el, căci acum abia când îţi povestesc dumitale, îmi dau seama cât de neverosimilă şi fantastică era situaţia mea. Ce putea crede el despre mine, când felul cum îl ridicasem de pe bancă trăgându-l în urma mea, nu era în realitate deloc „lady-like". Dar gândul acesta nu-mi veni îndată, mai târziu sau prea târziu chiar mi-am dat seama de îngrozitoarea neînţelegere. Altminteri n'aş fi rostit niciodată aceste cuvinte cari nu-l puteau decât întări în eroarea sa: „Atunci vom lua o cameră într'un hotel. Aci nu poţi rămâne. Trebue să-ţi găseşti un adăpost undeva".

Abia când îmi răspunse cu o expresie batjocoritoare, fără să-şi întoarcă măcar privirile: „Nu, nu-mi mai trebue cameră, nu-mi mai trebue nimic. Degeaba te osteneşti, nu mai poţi obţine nimic dela mine. Ai greşit adresa, eu n'am parale" — atunci abia am priceput groaznica mistificare. Rostind aceste cuvinte cu o indiferenţă atât de zguduitoare, rezemându-se apatic de perete, mă copleşi într'atât, încât nici n'am avut timp să ţin seama de ofensa ce-mi

adreşase. Simţiam numai ceiace am simţit din prima clipă când l-am văzut eşind, clătinându-se, din sala de joc şi ceiace am resimţit neîncetat în clipele acelea unice: Un om tânăr, viu, se află în pragul morţii şi eu trebue să-l scap! M'am apropiat de el: „Nu te îngriji de bani şi vino! Aci nu trebue să rămâi, eu te voi adăposti. Nu te mai îngriji şi vino cu mine!"

Intoarse capul, şi atunci am simţit cum nenorocitul acesta, în timp ce ploaia cădea zgomotos în bălţile cari se formaseră la picioarele noastre, îşi da pentru prima oară osteneala să îmi vadă obrazul prin întunerecul adânc care ne înconjura. Dar şi trupul începuse să se trezească uşor din letargie.

„Fie cum zici", spuse el însfârşit. „Mie îmi este tot una, dece nu? Să mergem".

Am deschis umbrela, el se apropiă de mine şi mă apucă de braţ. Această bruscă intimitate îmi fu neplăcută, ba chiar mă speriă şi mă îngrozi până în adâncul sufletului. Dar nu avui curajul să mă împotrivesc cu ceva, căci dacă l'aş fi respins acum, în clipele acestea ar fi trebuit să cadă în prăpastie, şi tot ce încercasem până acum s'ar fi zădărnicit. Ne înapoiarăm la cazino. Acum însă îmi dam seama că nu voiu avea ce face cu dânsul. Cel mai nimerit lucru, am chibzuit eu repede, este ca să-l duc într'un hotel, şi să-i dau ceva bani ca să poată înopta şi pleca mâine acasă. Mai departe nu m'am gândit. Ne-am urcat într'una din trăsurile cari staţionau în faţa cazinoului, dar când birjarul ne întrebă de adresă, n'am ştiut ce răspunde. Amintindu-mi însă că, în halul în care se afla nenorocitul acela de lângă mine, va fi cu greu primit într'un hotel elegant, am strigat birjaru-

lui: „Du-ne la un hotel oarecare, dar mai modest!" — fără a mă gândi, neexperimentată cum eram, la ceva dubios.

Ud de ploaie şi nepăsător, birjarul dădu biciu cailor. Străinul de lângă mine nu scotea o vorbă, roţile trăsurei uruiau şi ploaia lovea puternic în geamuri. In cutiuţa aceia îngustă ca un sicriu, aveam impresia că mă aflu în tovărăşia unui cadavru. Incercai să cuget, pentruca această tovărăşie să-mi pară mai puţin ciudată şi îngrozitoare, dar nu-mi venea nimic în minte. După câteva clipe trăsura se opri; am plătit birjarului, în timp ce tovarăşul meu cobora din întunerecul trăsurii ca un somnambul. Ne aflam în faţa unui mic hotel necunoscut, a cărui streaşină de sticlă oferea un mic adăpost, în timp ce în jurul nostru ploaia cădea neîncetat cu o monotonie lugubră, în întunerecul nopţei. Invins de oboseală, străinul se rezemase involuntar de perete; şiroaie de apă curgeau din pălăria şi hainele sale mototolite. Sta ca un înecat care abia ar fi fost scos din apă, cu simţurile încă adormite, iar apa care-i picura din haine formase o băltoacă pe locuşorul unde sta rezemat, fără ca el să facă cea mai mică încercare de a-şi scutura pălăria de pe care picături mari cât lacrima alunecau şiroaie. Sta nemişcat, şi nu-ţi pot spune cât mă zguduia, cât mă impresiona această sfârşeală a lui.

Trebuia însă să se întâmple ceva.

„Ţine o sută de franci" îi spusei eu, vârându-mi mâna în buzunar, îţi vei lua o cameră şi mâine te vei înapoia la Nissa".

El mă privi mirat.

„Te-am urmărit în sala de joc, insistai eu văzându-i şovăiala. Ştiu că ai pierdut totul şi mi-e teamă că eşti pe cale să faci o mare pros-

tie. Nu este nicio ruşine să primeşti ajutorul cuiva, în asemenea momente; uite, ţine banii!"

Dar el îmi respinse mâna cu o energie de care nu l-aş fi crezut capabil.

„Eşti o femeie de inimă îmi spuse el, dar nu îţi asvârli banii, mie nu mi se mai poate ajuta cu nimic. De voiu mai dormi în noaptea asta sau nu, tot una este. Oricum, mâine totul va lua sfârşit. Eu nu mai pot fi ajutat".

„Ba nu, trebue să iei banii, am insistat eu, mâine vei gândi altfel. Du-te sus şi lasă-te în voia somnului. La lumina zilei lucrurile vor lua altă înfăţişare".

Dar el respinse aproape brutal mâna care-i întindea banii.

„Lasă, repetă el cu vocea stinsă, nu are nici un sens. E mai bine să sfârşesc afară decât să murdăresc odaia cu sânge. Nicio sută şi nici o mie de franci nu-mi pot fi de vre-un folos. Tot i-aş duce mâine în sala de joc, de unde iar nu voiu pleca până nu voiu fi pierdut ultimul ban. Pentru ce să mai reîncep, m'am săturat!"

Nu-şi poate cineva da seama cum mă pătrunse până în adâncul sufletului glasul ăsta înăbuşit. Gândeşte-te: la doi paşi se află un om tânăr, viu, care mai palpită şi ştii că, de nu-ţi aduni toate puterile, peste două ore tinereţea aceasta care încă mai gândeşte şi respiră, va fi un cadavru. Fie din ambiţie sau ciudă, căutai să înving această rezistenţă fără de rost. Il apucai de braţ: „Incetează cu prostiile acestea! Vei urca şi-ţi vei lua o cameră, iar mâine dimineaţă viu să te conduc la gară. Trebue să pleci de aici, chiar mâine trebue să pleci acasă, şi nu voiu avea linişte până ce nu te voiu fi văzut în tren cu biletul în mână. Nu-şi azvârlă cineva viaţa,

când e tânăr, numai pentrucă a pierdut câteva sute sau câteva mii de franci. Asta e o laşitate, o amărăciune şi ciudă isterică. Mâine îmi vei da singur dreptate".

„Mâine"... repetă el cu o intonaţie tristă şi ironică. „Mâine, ...ei, dacă aş putea şti unde voiu fi mâine! Dacă eu însumi aş putea s'o ştiu; sunt şi eu curios s'o aflu... Nu, du-te acasă, dragă, nu-ţi mai da osteneala şi nu-ţi cheltui banii zadarnic".

Dar eu nu-i mai dam drumul, parcă aş fi fost apucată de o manie, de o furie ciudată. Cu sila i-am apucat mâna în care am băgat banii. „Vei lua banii şi te vei duce îndată sus", zisei eu, apropiindu-mă de soneria pe care am şi tras-o în aceiaş clipă. „Aşa, acum am sunat, portarul va veni imediat. Te duci sus şi te culci. Mâine la ora nouă te aştept aici în faţa casei, şi te conduc imediat la gară. Nu-ţi face nicio grije de rest, eu voi orândui totul în aşa fel, încât să ajungi acasă. Dar acum culcă-te, dormi, şi nu te mai gândi la nimic!"

„Vino", zise străinul deodată, cu o voce tare şi hotărâtă. In clipa aceia mi-am simţit mânile cuprinse de degetele lui tari ca fierul. M'am speriat... şi atât eram de lovită, de îngheţată parcă de frică, încât am pierdut orice putere de judecată. Voiam să mă apăr, să mă desfac... dar voinţa mi-era ca paralizată... şi... vei înţelege.., mi-era ruşine de portarul, care aştepta nerăbdător să lupt cu străinul. Astfel... m'am trezit deodată în interiorul hotelului; voiam să vorbesc, să spun ceva, dar cuvintele mi se opriau în gât; mâna sa apăsa grea şi poruncitoare asupra braţului meu... simţeam inconştient cum mă duce sus pe scară... apoi zgomotul unei chei în uşe...

Şi aşa m'am pomenit singură cu nenorocitul acesta, într'o odaie străină a unui hotel oarecare, al cărui nume nici astăzi nu-l cunosc.

Aci Mrs. C. îşi întrerupse iar povestirea, ridicându-se brusc în picioare. Nu mai era stăpână pe glas. Se duse la fereastră, privi câteva clipe nemişcată afară, sau poate îşi rezema numai fruntea de fereastra rece. N'aveam curajul să privesc fix într'acolo, căci îmi era penibil să urmăresc emoţia bătrânei doamne. Stam astfel liniştit, fără să mă mişc şi fără să întreb ceva, aşteptând, până ce Mrs. C. se întoarse cu pasul liniştit, luând loc în faţa mea.

„Aşa, acum ţi-am spus ce era mai greu de spus. Sper că mă vei crede când te asigur din nou, când ţi-o jur pe cinstea mea şi pe viaţa copiilor mei, că până în clipa aceia nici nu-mi trecuse prin minte posibilitatea unei... legături cu străinul acela şi că, fără voinţa mea, inconştientă, ameţită parcă, alunecasem de pe calea netedă a existenţei mele în situaţia aceasta. Mi-am jurat să fiu sinceră faţă de d-ta şi faţă de mine însămi. Deaceia, îţi repet înc'odată că, numai dintr'o excesivă voinţă de a ajuta, neîndemnată de nici un alt sentiment personal, fără nici o dorinţă, fără nici o presimţire, m'am pomenit încurcată în această tragică aventură.

Scuteşte-mă să-ţi povestesc ceiace s'a întâmplat în acea noapte în camera de hotel. Eu însămi n'am putut uita nici o clipă şi nici nu vreau să uit nimic. In noaptea aceia am luptat cu un om pentru existenţa sa şi am simţit cum soarbe ultima senzaţie de viaţă cu toată patima şi lăcomia tinereţii. Se agăţa de mine ca cineva

care se simte pe marginea prăpastiei; iar eu mi-am adunat toate puterile ca să-l pot salva. Astfel de clipe le trăeşte cineva numai odată în viaţă, şi între milioane de oameni poate numai unul... Fără această îngrozitoare întâmplare, n'aş fi bănuit nici eu vreodată cu câtă căldură şi disperare, cu câtă neînfrânată lăcomie caută orice suflet pierdut să soarbă până şi ultima picătură de viaţă. Departe de toate forţele demonice ale firii, n'aş fi înţeles nici în douăzeci de ani, chipul măreţ şi fantastic prin care natura îşi concentrează câteodată căldura şi frigul, viaţa şi moartea, încântarea şi disperarea în câteva scurte clipe doar. Noaptea aceasta era atât de plină de luptă şi zbucium, de patimă, ciudă şi ură, de lacrimi, de beţie şi de conjurare, încât îmi păru că durează o mie de ani; iar noi doi care ne aruncasem într'însa, unul doritor de moarte, iar celalt în neştiinţă, am ieşit dintr'însa transformaţi, gândind şi simţind altfel... Dar nu despre astea voiam să-ţi vorbesc; nici nu pot şi nici nu vreau să-ţi zugrăvesc acele clipe. Trebue totuşi să-ţi pomenesc momentul acela unic al trezirei mele în dimineaţa următoare. M'am deşteptat dintr'un somn greu ca plumbul, dintr'o adâncă letargie a nopţei cum n'am mai cunoscut-o până atunci. Imi trebuii mult până să pot deschide ochii, şi primul lucru pe care-l zării fură pereţii necunoscuţi. Am privit o odaie urâtă, absolut străină şi necunoscută, şi mă întrebam cum de ajunsesem aci. La început căutam să mă conving că trebue să fie un vis, un vis transparent, din care mă voiu trezi singur. Dar lumina dimineţii şi soarele clar şi puternic pătrundeau prin freastră iar de jos se auzea zgomotul străzii şi uruitul trăsurilor, sunet de tramvaie şi glas

de om; atunci abia am știut că nu visez, ci mă aflu în deplină realitate. Involuntar m'am ridicat ca să chibzuesc și atunci... de cum am aruncat privirea într'o parte, am zărit... și niciodată nu-ți voiu putea reda spaima mea... un necunoscut care dormea în patul larg lângă mine, un bărbat pe jumătate gol și străin... atâta de străin...

Cum te-aș face să înțelegi groaza de care am fost cuprinsă în clipa aceia? Imi amintesc că am căzut pe spate, sfârșită de puteri. Dar nu era leșin sau stare de inconștiență. Ci dimpotrivă, cu o repeziciune fulgerătoare, totul îmi devenii atât de conștient pe cât îmi era de inexplicabil. Singura mea dorință era să mor, atât mă sfâșia desgustul și rușinea de a mă afla cu un necunoscut într'un pat străin, într'o speluncă dubioasă. Imi amintesc clar că inima-mi încetă să mai bată și că-mi țineam respirația, ca și când prin aceasta mi-aș fi putut nimici viața și înăbuși conștientul, acel conștient, îngrozitor de clar, care pricepea totul fără a înțelege nimic.

Nu știu câtă vreme am stat așa, cu membrele reci ca ghiața, așa cum stau probabil morții în sicriu. Inchisesem ochii și mă rugam lui Dumnezeu, unei puteri cerești oarecare, ca toate acestea să nu fie adevărate. Dar simțurile mele ascuțite nu mai îngăduiau nici o înșelare. Din camera alăturată se auzia glas de om și zgomot, și după toate aceste semne deduceam că întâmplările acelea erau reale, și mă simțeam parcă mai zdrobtiă.

N'aș putea spune cât a durat această stare oribilă: clipe de felul acestora au o altfel de măsurătoare decât ale vieții obișnuite. Deodată mă năvăli un gând înspăimântător care mă trezii definitiv; era spaima biciuitoare și teribilă că

omul acesta străin, al cărui nume nici nu-l cunoaștem, s'ar putea deștepta și ar putea să-mi vorbească. Imediat mi-am dat seamă că nu-mi rămânea decât un singur lucru de făcut; să mă îmbrac și să fug înainte ca el să se trezească. Să nu mai dau ochi cu dânsul și nici să-i mai vorbesc. Să mă salvez la vreme, plecând departe, înapoi spre propria-mi viață întâi la hotelul meu și de acolo cu primul tren departe de acest blestemat, de această țară. Să nu-l mai întâlnesc niciodată și să nu-l mai privesc în ochi, să n'am nici un martor și nici un acuzator, nimeni care să mai știe de cele petrecute: acesta îmi era gândul. Și gândul acesta mi-a redat iar toate puterile. Tiptil, cu mișcările șovăitoare ale unui hoț, m'am târât pas cu pas jos din pat până la hainele mele, ferindu-mă să fac vre-un zgomot. M'am îmbrăcat cu multă băgare de seamă, tremurând la fiecare clipă ca nu cumva să se deștepte. In sfârșit reușisem să fiu gata. Numai pălăria era de partea cealaltă, la marginea patului, și acum, mă îndreptam în vârful picioarelor ca s'o iau. O pusesem deja în cap, — în clipa aceia nu puteam să fac altfel: trebuia să mai arunc o privire pe obrazul necunoscutului care căzuse ca o piatră în viața mea. Numai o privire vroiam să-i arunc, dar — ciudat lucru — străinul acela care dormea era într'adevăr un om străin pentru mine, deși în prima clipă n'am mai recunoscut obrazul de aseară. Parcă acele trăsături accentuate, zbuciumate și supra încordate de patima omului enervat până la paroxism se șterseseră cu totul. Aveam în fața mea cu totul alt chip, un obraz absolut copilăresc, era figura unui băețandru, figura ce strălucea învăluită de curățenie și ve-

selie. Buzele, încleştate aseară între dinţi, erau întredeschise acum, rotunjite într'un zâmbet; părul blond cădea în bucle pe fruntea netedă, iar respiraţia ondula în valuri line de la piept dealungul întregului trup.

Ţi-am mai spus, îţi vei aminti poate, că nu mai văzusem niciodată o asemenea expresie de patimă şi lăcomie oglindindu-se pe chipul cuiva ca la străinul acela de la masa de joc. Tot astfel, nici la copiii mici de tot, care răspândesc în somn o veselie îngerească în jurul lor, nu mai văzusem o asemenea expresie de nevinovăţie desăvârşită, de somn adevărat fericit. Impresia aceasta degajată de pe chipul ce oglindia, cu o plastică unică, toată gama simţirilor omeneşti, purta acum expresia unei despovărări elizeene de orice greutate lăuntrică; era o dizolvare, o salvare fericită.

Profund surprinsă de această transformare, toată frica şi toată groaza mă părăsi; nu-mi mai era ruşine şi eram aproape veselă. Gestul acela îngrozitor pe care nu-l puteam concepe, căpătase un sens pentru mine, mă bucuram, eram mândră la gândul că fără sacrificiul meu, tânărul acesta delicat şi frumos care sta aci liniştit şi vesel ca o floare, ar fi fost găsit zdrobit, scăldat în sânge cu faţa descompusă, îngheţată, cu ochii deschişi şi sticloşi, căzut undeva pe o stâncă. Acum fusese scăpat. Eu îl salvasem. Şi astfel am aruncat o privire... maternă, n'o pot numi altfel, pe chipul aceluia care dormea şi pe care îl renăscusem spre viaţă cu mai multă durere decât pe proprii mei copii. Şi iată că, în mijlocul acestei camere uzate, al acestui dezgustător şi murdar hotel ocazional, fui cuprinsă — ţi

se va părea poate curios, exprimat aşa în cuvinte — de un simţimânt înălţător ca într'o biserică, de-o fericire ca după împlinirea unui miracol, a unei sfinţiri. Şi astfel din ceasul cel mai îngrozitor al vieţei mele se născu ceasul cel mai minunat şi cel mai măreţ...

Mă mişcasem oare zgomotos? Şoptisem involuntar ceva? Nu ştiu. Deodată însă cel ce dormia deschise ochii. M'am retras speriată. Ca şi mine privia şi el mirat în jurul său; părea că se trezeşte uşor dintr'o adâncime şi buimăceală nemărginită. Privirea sa rătăcea mirată prin odaia străină şi necunoscută, apoi căzu asupră-mi. Dar mai înainte ca el să sufle o vorbă, mai înainte de-a se fi dezmeticit, m'am recules. Nu trebuia să-l las să vorbească, nu voiam să-i îngădui nici o întrebare şi nici o intimitate. Nu trebuia să reînoim sau să vorbim nimic despre cele întâmplate aseară.

„Acum, trebue să plec, i-am spus eu repede", „D-ta rămâi aici să te îmbraci. La ora douăsprezece, te voiu întâlni la intrarea cazinoului: acolo voi avea grije de tot restul".

El nu avu răgazul să-mi răspundă un cuvânt, şi fugii fără să mai întorc capul, din odaia şi casa aceia al cărui nume îl cunoşteam tot atât de puţin ca şi pe al necunoscutului cu care petrecusem acolo o noapte.

* * *

Mrs. C. îşi întrerupse o clipă povestirea. Tot ce era încordat şi chinuit în glasul ei, dispăruse. Ca o trăsură care urcă muntele chinuin-

materială voluptoasă, de frumuseţe plastică, ardea şi gestul recunoştinţei, arzând ca o patimă lăuntrică. El se aplecă asupra mânei mele şi rămase o clipă cu linia capului său băeţesc în această atitudine smerită. Părăsind apoi această ţinută cucernică şi modestă, se informă de starea sănătăţei mele, privindu-mă emoţionat.

Era atâta bunăvoinţă în fiecare din cuvintele sale, încât şi ultima teamă îmi dispăru în câteva clipe, gonind trecutul ca un nour. In jurul nostru strălucea peisagiul lipsit de farmecul nopţii, parcă într'adins spre a oglindi luminarea propriilor noastre simţiminte. Marea, atât de furtunoasă aseară, era aşa de nemişcată, liniştită şi clară, încât fiece pietricică strălucea albă, până la noi. Cazinoul, locaş infernal, se profila clar pe cerul limpede, iar chioşcul sub a cărui boltă fusesem împinşi de loviturile ploii, se transformase într'un magazin de flori. O fată tânără îmbrăcată într'o rochie violetă oferea trecătorilor un mănunchiu de flori albe, roşii, multicolore, într'un amestec împestriţat.

L'am invitat să prânzească cu mine într'un mic restaurant, şi acolo îmi istorisi străinul povestea tragicei sale aventuri, care confirmă pe deplin prima mea bănuială, la vederea mânilor sale febrile, tremurând de enervare la masa verde. Se trăgea dintr'o veche familie de aristocraţi din Polonia austriacă şi fusese destinat carierei diplomatice. Studiase la Viena unde îşi luase, cu o lună în urmă, primul examen cu un extraordinar succes. Spre a sărbători această zi, unchiul său ofiţer de stat major la care locuia, îl duse cu trăsura în Prater la alergările de cai. Unchiul avu noroc la joc şi câştigă de trei ori consecutiv. Au părăsit Praterul cu un teanc

mare de bancnote şi au supat într'un restaurant foarte elegant. In ziua următoare viitorul diplomat primi ca recompensă dela tatăl său, pentru strălucitul examen, o sumă care egala venitul său pe o lună întreagă. Cu două zile mai înainte suma aceia i s'ar fi părut mare; acum însă, în urma uşurinţei cu care câştigase la curse, i se păru infimă şi neînsemnată. Deaceia se duse îndată după masă la curse, jucă sălbatec şi pătimaş, şi norocul sau nenorocul său făcu ca la sfârşit să părăsească hipodromul cu o sumă întreită ca aceia câştigată prima oară.

De atunci a fost cuprins de acea manie a jocului, ba la curse, ba la cafenele sau în cluburi, patimă care-i răpia tot timpul destinat studiilor, banii, şi mai ales îi tocea nervii. Nu mai era în stare să gândească, nu mai avea linişte, nu se mai putea stăpâni. Intr'un rând, înapoindu-se târziu dela club unde pierduse totul, mai găsi, în timp ce se desbrăca, o monedă uitată într'un buzunar al hainei. Nu se putu stăpâni, se mai îmbrăcă odată, rătăcind până ce găsi într'o cafenea oarecare câţiva jucători de domino în a căror tovărăşie stătu până la ziuă. Soră-sa, măritată, îl ajută odată plătindu-i toate datoriile, pe la diferiţi cămătari, care împrumutaseră cu uşurinţă pe moştenitorul unui nume mare de aristocrat. Un timp oarecare avu din nou noroc, până ce începuse să piardă fără încetare; şi cu cât pierdea mai mult, cu atât îi era mai mare setea de câştig. Işi amanetase de mult hainele şi ceasul, iar în urmă se întâmplă un lucru îngrozitor: fură din dulapul bătrânei sale mătuşi o pereche de cercei de mare valoare pe care ea îi purta foarte rar. Amanetă un cercel pentru o sumă mare, pe care o triplă în aceeaş seară la

joc. In loc să scoată imediat amanetul, riscă totul și pierdu. Până în ceasul plecării, hoția nu fusese descoperită, deaceia amanetă și al doilea cercel, plecând, mânat de o inspirație subită, drept la Monte-Carlo cu nădejdea că-și va câștiga aci averea visată. Vânduse cufărul, hainele, umbrela, nu-i mai rămăsese nimic decât revolverul cu patru gloanțe și o mică cruce de briliante, darul nașei sale, ducesa X., dar de care nu se putea despărți pentrucă mama sa îl conjurase să n'o scoată niciodată. Totuși, în după amiaza aceea, vânduse crucea pentru 50 franci numai să mai guste încă odată atmosfera palpitantă a jocului pe viață și pe moarte.

Imi povesti toate acestea cu grația fermecătoare a firii sale însuflețite și inspirate. Eu ascultam, îngrozită, emoționată; — nici o clipă însă nu-mi veni să mă indignez că omul acesta care sta în fața mea la masă, nu era în realitate altceva decât un hoț. Dacă eri mi-ar fi spus cineva mie, — femee a cărei viață era fără de pată și care în societatea mea ceream cea mai severă și convențională demnitate, — că voiu sta în intimitate cu un necunoscut, de vârsta fiului meu, și care furase cândva niște perle, ar fi fost socotit drept nebun. Dar nicio clipă n'am tremurat de groază în timpul spovedaniei sale, căci povestea toate acestea cu atâta naturalețã și cu atâta căldură, încât aveam impresia că-mi redă mai curând un caz de boală, de friguri, decât o astfel de nenorocire. Și apoi, pentru cine a trăit ca mine în noaptea trecută neprevăzutul, în formă atât de gigantă, pentru acela cuvântul „imposibil" era lipsit de sens. In cele zece ceasuri, — aflasem infinit mai mult asupra vieții

decât în cei patruzeci de ani petrecuți în tihna unei vieți liniștite de burghez.

Era totuși ceva în spovedania sa care mă înspăimântă: era strălucirea înfrigurată a ochilor săi, care făcea ca toți nervii obrazului să-i palpite, parcă ar fi fost străbătuți de-un curent electric, atunci când își zugrăvea patima pentru jocul de cărți. Insăși redarea acestei pasiuni îl irita și pe obrazul său plastic se zugrăvea cu claritate înspăimântătoare, tensiunea chinuitoare a acelor ceasuri. Involuntar, mânile sale, acele mâni minunate, înguste și nervoase deveniră, întocmai ca atunci la masa de joc, ființe însuflețite parcă, sălbatece și fugare. In timp ce povestea, văzui mânile tremurând deodată, strâmbându-se și încleștându-se ca să se strângă din nou. Și pe când îmi destăinuia furtul cerceilor, mânile acelea schițară tremurând — și eu am tresărit involuntar — gestul repede al hoției. Vedeam cum s'au repezit nebune asupra bijuteriei, ascunzând-o repede în scobitura pumnului. Cuprinsă de o groază fără nume, mi-am dat seama că omul acesta este otrăvit, este victima patimei sale până la ultima picătură de sânge.

Din toată povestirea sa, numai faptul acesta mă zgudui și mă înspăimântă, această sclavie a unui om tânăr și nepăsător din fire, această înlănțuire într'o patimă nebună. Deaceia am socotit de datoria mea să-l conving pe neașteptatul meu protejat să părăsească imediat Monte-Carlo unde ispita este mai periculoasă ca oriunde. Chiar astăzi trebuia să se înapoeze acasă, mai înainte ca dispariția cerceilor să fi fost observată, nimicindu-i tot viitorul. I-am făgăduit bani pentru călătorie, cât și pentru scoaterea cercei-

lor din amanet. Toate astea bineînțeles numai cu condiția că va pleca chiar azi, jurându-mi pe onoare că niciodată nu va mai atinge o carte de joc sau orice alt joc de noroc.

Niciodată nu voiu uita recunoștința smerită și iluminată cu care mă asculta omul acesta străin și pierdut, și cum sorbea cuvintele mele atunci când i-am făgăduit ajutorul meu; deodată își întinse mânile peste masă ca să le apuce pe ale mele cu un gest de adorare și făgăduială sfântă, pe care nu îl voiu uita niciodată. Ochii săi limpezi, atât de turburi aseară, se umplură de lacrimi și tot trupul tremura de emoție fericită. In cursul povestirei mele am cercat adesea să-ți zugrăvesc extraordinara expresivitate a gesturilor sale, dar gestul acesta nu ți-l pot descrie, căci arăta o fericire atât de extatică și ireală, încât nu semăna a chip omenesc: părea o umbră albă ca imaginea unui înger, pe care o întrezărim deșteptându-ne dintr'un vis.

Dece n'aș mărturisi-o: n'am putut înfrunta privirea aceasta. Recunoștința fericește pentrucă este atât de rară: o putem trăi în chip vizibil și delicateța ne este binefăcătoare. Dar pentru mine, omul rezervat și rece și o astfel de exaltare era o noutate care mă fericea.

Odată cu tânărul acesta zdruncinat și prăpădit, părea că însăși natura înconjurătoare se trezește în chip magic după ploaia de aseară. Când am ieșit din restaurant, marea era liniștită, de un albastru minunat, îmbinându-se cu cerul; pescăruși albi pluteau în albastrul zărei. Cunoști peisagiul Rivierei. Este vecinic frumos dar neted, ca o carte poștală ilustrată înfățișată ochilor în culori totdeauna calde. Este o frumusețe vecinic adormită și leneșă, care se lasă atinsă

de orice privire, aproape orientală în dispoziția sa etern voluptoasă. Există însă zile, arareori numai, când această frumusețe inviază, își croiește cale izbindu-te prin culorile sale vii și strălucitoare, prin sclipirea sensuală a florilor; biruitoare, ea îți azvârle atunci în față o împestrițare de culori ce parcă ard de văpaia patimelor. O asemenea zi sclipitoare succedase haosului furtunei din seara precedentă; strada lucea de albeață, cerul era albastru și pretutindeni ardeau tufișurile, ca făclii colorate, în verdele înviorat. Parcă și munții se apropiaseră, se profilau mai clari în aerul limpede și însorit.

„Să luăm o trăsură și să facem o plimbare dealungul țărmului" propusei eu; el acceptă cu entuziasm, având aerul că pentru prima dată de la sosirea sa vede și remarcă peisagiul. Până acum nu cunoscuse decât sala mucegăită a cazinoului, cu mirosul ei greu și înăbușitor, cu îmbulzeala oamenilor săi urîți și desfigurați și o mare cenușie și zgomotoasă. Acum însă se desfășura înaintea noastră evantaiul imens al plajei luminate de soare și ochiul rătăcea fericit din distanță în distanță. Trăsura mergea încet dealungul drumului minunat, dealungul vilelor și perspectivelor și de o sută de ori, la fiecare casă, la fiecare vilă umbrită în verde, eram ademenită de o dorință intimă: „Ce bine s'ar putea trăi aci în liniște și mulțumire, departe de zgomotul lumei".

Am fost eu vreodată mai fericită în viață decât în ceasul acela? Nu știu. Alături de mine sta omul pe care ieri îl văzusem în ghiarele morței și ale fatalităței; azi strălucea de fericire, întinerit cu totul. Devenise iar un băețandru, un copil frumos și zburdalnic, cu ochii vioi și to-

tuşi respectuoşi. Dar ceiace mă încânta mai mult era delicateţa sentimentelor sale. Când trăsura urca greu şi caii răsuflau puternic, atunci el sărea uşor jos din trăsură ca să împingă dinapoi. Dacă pronunţam numele unei flori sau dacă i-o arătam numai, repede sărea să mi-o culeagă. Zărind o broască care, ademenită de ploaia de aseară, se târa cu greu deacurmezişul drumului, o ridică şi o duse cu băgare de seamă în iarba verde, ca s'o ferească de trăsura ce venea în urmă. Intre timp povestea cu voioşie o mulţime de lucruri nostime; cred că râsul acesta era o fericire pentru el, căci altmintrelea ar fi trebuit să cânte sau să facă vreo nebunie, atât de fericit şi buimăcit era în neaşteptata-i mântuire.

Când am ajuns sus pe culme unde trăsura cotia la dreapta, trecând printr'un mic sătuleţ, îl văzui salutând politicos. Pe cine putea saluta aci, el, străinul între străini, mă miram eu? La întrebarea mea roşi uşor şi spuse aproape scuzându-se că trecusem pe lângă o biserică, şi la el în Polonia, ca în toate ţările strict catolice, este obiceiul să se scoată pălăria în faţa oricărei biserici. Această pietate religioasă mă mişcă adânc şi cu prilejul acesta îmi amintii de crucea de care vorbise şi l'am întrebat dacă este credincios. Când îmi răspunse oarecum ruşinat că speră să se bucure de această binecuvântare, îmi fulgeră deodată o idee: „Opreşte, am strigat birjarului, coborând repede din trăsură. Mă urmă mirat: „Unde ne ducem?" I-am răspuns doar atât: „Vino cu mine".

Insoţită de el m'am înapoiat la biserică. Era o bisericuţă mică de sat, din cărămidă roşie, cu pereţi văruiţi alb. Uşa era deschisă, astfel că un rotocol de lumină galbenă lumina violent

penumbra albastră din jurul unui mic altar. Două lumânări priveau cu un ochi sfătuitor din amurgul ce mirosea a tămâie. Scoase pălăria intrând, muiă degetul în cădelniţă, făcu cruce şi plecă genunchii. După ce se ridică, l'am oprit: „Apropie-te de altar sau de vreuna din icoane care ţi-e sfântă, şi rosteşte în faţa lor jurământul pe care ţi-l voi spune eu". Mă privi aproape speriat. Inţelegând repede despre ce este vorba, se îndreptă către o firidă, făcu cruce şi îngenunchiă. „Repetă ce spun eu", grăii, tremurând eu însămi de emoţie: „Jur".... „Jur" îngână el „că niciodată"... „niciodată" „nu voiu mai lua parte la vreun joc pentru bani, oricare ar fi el, că niciodată nu-mi voiu mai expune viaţa şi cinstea în voia acestei patimi".

Tremurând, repetă cuvintele cari sunau tare şi clar în încăperea goală şi tăcută. Urmă o clipă de tăcere atât de adâncă, încât se putea auzi vâjâitul pomilor de afară prin care trecea vântul. Deodată se trânti la pământ ca un pocăit, murmurând într'un extaz inspirat, cuvinte repezi şi confuze în limba polonă, neînţelese de mine. Trebuia să fie o rugă extatică de pocăinţă şi mulţumire, căci pleca mereu capul ca în spovedanie. Tot mai pătimaşe se repetau accentele străine şi mereu revenea, rostit cu o nespusă ardoare, unul şi acelaş cuvânt. Niciodată înainte sau în urmă nu auzisem într'o biserică din lume o astfel de rugăciune. Mâinile i se încleştau de lemnul pupitrului, tot trupul era zguduit ca de o furtună lăuntrică, care îl ridica spre a-l trânti apoi din nou. Nu mai vedea şi nu mai auzea nimic: părea că se află într'o altă lume, într'un purgatoriu al transformării, sau într'o înălţare spre sferele sfinte. Apoi

se ridică, făcu cruce şi se întoarse anevoios. Genunchii îi tremurau şi obrazul îi era palid ca obrazul unui om istovit. Când dădu însă cu ochii de mine, faţa i se lumină, un zâmbet curat şi evlavios strălucia pe chipul său transfigurat, se apropie, îmi apucă mânile şi, plecându-se adânc, ruseşte, mi-le sărută cu smerenie: „Dumnezeu mi te-a trimis. Pentru asta i-am mulţumit". Nu aveam nimic de spus. Dar aş fi dorit ca în clipa aceia să răsune victorios orga de pe micul piedestal; simţeam că reuşisem pe deplin în încercarea mea: omul acesta fusese mântuit pentru totdeauna.

Am ieşit din biserică în lumina strălucitoare care cădea din plin în ziua aceia de Mai. Niciodată lumea nu-mi păruse mai frumoasă. Am mai mers două ore cu trăsura pe drumul multicolor dealungul colinelor. Niciunul dintre noi nu mai rostea o vorbă. După această risipă de sentimente, orice cuvinte îmi se păreau de prisos. Oridecâte ori însă privirea mea o întâlnea pe-a lui, îmi strălucea în faţă o veselie atât de purificată, şi o recunoştinţă atât de vădită, încât trebuia să-mi întorc capul ruşinată.

Erau orele cinci după masă, când ne-am înapoiat la Monte-Carlo. Mai aveam o întâlnire cu una din rudele mele, întâlnire pe care n'o puteam contramanda. De fapt îmi convenea foarte bine să mai fiu despărţită de tânărul meu protejat. Fericirea mea era prea mare. Simţiam că trebue să mă odihnesc după o astfel de surescitare extatică, cum n'o mai cunoscusem niciodată în viaţa mea. L'am rugat pe protejatul meu să vie numai pentru o clipă la hotel, şi acolo, în camera mea, i-am predat banii de drum cât şi suma necesară pentru scoaterea bijuteriilor din

amanet... Am convenit că în timp ce eu mă voiu întâlni cu ruda mea, el îşi va cumpăra biletul de tren, apoi ne vom întâlni la ora şapte la intrarea gărei, unde vom mai petrece o jumătate de oră împreună, înainte ca expresul să-l ducă spre casă. Când i-am întins cele cinci bancnote, mânile sale ezitau, iar buzele deveniseră de o paloare ciudată. „Nu... nu-mi da bani... te rog, nu-mi da bani!" murmură el printre dinţi, pe când degetele îi tremurau nervos. „Nu-mi da bani... nu-mi da bani... nu-i pot vedea", mai repetă el odată, cuprins parcă de scârbă sau groază. Am căutat să-i înving jena repetându-i că banii aceştia nu sunt decât împrumutaţi, şi dacă se simte jenat, atunci să-mi dea o chitanţă. „Da, da,... o chitanţă", şopti el cu privirea întoarsă, mototolind bancnotele, fără să le privească, şi vârîndu-le repede în buzunar de parcă i-ar fi ars degetele, în timp ce, prin câteva trăsături nervoase, aruncă câteva cuvinte pe o foaie de hârtie.

Când ridică privirea era foarte palid. Părea că-l îneacă ceva şi, întinzându-mi hârtia cu o vibrare nervoasă a întregului trup, căzu în genunchi sărutând marginea rochiei mele. Speriată m'am dat înapoi, căci nimic nu poate zugrăvi evlavia acestui gest. Tremuram, impresionată de puterea supra naturală a acestei umilinţe. Cu greu mi-am putut reveni ca să-l pot ridica. Un fior ciudat mă cuprinse, eram buimăcită şi nu puteam şopti decât: „Iţi mulţumesc că eşti atât de recunoscător. Dar acum, te rog, du-te, iar seara la orele şapte, la uşa de intrare a gării ne vom lua rămas bun". Mă privi cu ochi strălucind de înduioşare şi buzele îi tremurau de emoţie. O clipă am crezut că vrea să-mi spună

ceva, să stărue să se apropie de mine. Dar deodată făcu o plecăciune adâncă și părăsi camera.

* * *

O nouă pauză întrerupse povestirea. Mrs. C. se ridică și se duse la fereastră unde stătu multă vreme nemișcată, privind afară. Silueta care i se profila în întunerec, trăda o ușoară cutremurare a întregului corp. Deodată se întoarse hotărîtă, mânile cari până acum erau liniștite și indiferente, făcură o mișcare violentă ca și când ar fi vrut să rupă ceva. Apoi mă privi aspru, aproape îndrăzneț și începu dintr'odată: „Ți-am făgăduit să fiu absolut sinceră. Acum văd cât de necesară era această făgăduială față de mine însămi, acum când mă silesc să zugrăvesc pentru prima dată, într'o oarecare continuitate, întâmplările acelui ceas, și să caut cuvinte clare pentru un sentiment care atunci era foarte confuz, acum abia mi se lămuresc multe din câte nu le înțelegeam atunci.

In clipa când tânărul plecă lăsându-mă singură, mi se păru că întunerecul pătrunse în odaia pustie. O simțire ciudată stăruia mereu în sufletu-mi, mă durea ceva — nu știam sau nu voiam până astăzi să-mi precizez ce era. Acum însă când mă silesc să-mi înfățișez clar și hotărît tot trecutul, când mărturia dumitale nu tolerează nici o tăinuire, nici un ascunziș al unui laș sentiment de rușine, acum știu precis: Ceiace mă durea atât era dezamăgirea că necunoscutul acela plecase atât de ușor de lângă mine... fără nicio încercare de-a mă reține, de-a rămâne cu mine. Mă durea faptul că se supuse umil și respectuos dorinței mele de a pleca,

în loc să încerce... să mă reție.... să mă ia cu dânsul... Era amărăciunea că mă adora ca pe o sfântă care îi apăruse în cale, și că nu mă simțea ca pe o femee...

Iată care era dezamăgirea mea... o dezamăgire pe care nu mi-o mărturisiam nici atunci și nici mai târziu: inconștient însă simțimintele unei femei percep totul fără cuvinte și fără precizări. Căci — acum nu vreau să-mi mai tăinuesc nimic — dacă tânărul acela m'ar fi îmbrățișat atunci, dacă mi-ar fi cerut, aș fi plecat cu el până la capătul lumei. Mi-aș fi necinstit numele și pe acela al copiilor mei, n'aș fi ținut seama de gura lumii și nici de propria-mi rațiune și aș fi fugit cu el întocmai ca Madame Henriette cu francezul pe care cu o zi mai înainte nu-l cunoștea încă... N'aș fi întrebat încotro și pentru câtă vreme, n'aș fi aruncat nici o privire asupra vieței mele trecute. I-aș fi sacrificat omului acesta banii, numele și cinstea mea... m'aș fi dus să cerșesc și probabil că nu există josnicie la care nu m'ar fi putut îndemna. Bucuros m'aș fi lepădat de tot ce se chiamă rușine și considerație în lume, dacă s'ar fi apropiat de mine cu un cuvânt, dacă ar fi făcut un singur pas spre mine, încercând să mă cuprindă și să mă susție... atât de mult mă pierdusem în clipa aceia. Dar după cum ți-am mai spus, omul acesta zăpăcit nu mă mai vedea și mai ales nu mai vedea femeia din mine... Cât de mult, cât de pătimaș mă dăruisem lui, am simțit abia când am rămas singură cu mine însămi, când patima ce strălucea pe fața sa luminată, se revărsa sumbră în mine, agitându-se în golul unui suflet părăsit. Cu greu m'am putut reculege; întâlnirea fixată apăsa și mai greu acum asu-

prea mea. Mi se părea că un coif greu, sub a cărui povară mă clătinam, îmi încercuia fruntea. Iar atunci când m'am îndreptat spre hotelul învecinat unde locuiau rudele mele, gândurile mi se împleticeau ca și pașii.

Am stat mohorîtă în salon în mijlocul unei conversații animate și mă speriam mereu, oridecâteori priveam întâmplător fețele nemișcate care, comparate cu obrazul acela animat de umbre și lumini, mi se păreau de o răceală groaznică, ca și când aș fi stat printre morți. In timp ce-mi puneam zahărul în ceașcă, aruncând ici colo câte-o vorbă în conversația generală, răsărea mereu înainte-mi, evocat de clocotirile sângelui, obrazul acela minunat a cărui contemplare era o deosebită bucurie pentru mine și pe care — ce gând îngrozitor — peste unul sau două ceasuri aveam să-l văd pentru ultima oară. Involuntar trebue să fi oftat sau gemut, căci vară-mea se apropiă de mine, întrebându-mă îngrijorată ce am, ori nu mă simt bine de sunt atât de palidă și mâhnită... Această întrebare neașteptată îmi păru o scăpare și, pretextând o migrenă chinuitoare, cerui permisiunea să mă retrag neobservată de nimeni...

Bucuroasă de a putea fi astfel singură, m'am îndreptat imediat spre hotelul meu. Acolo mă cuprinse din nou acel gol sufletesc care-mi mărea nespus de mult dorința după omul acela tânăr pe care trebuia să-l părăsesc astăzi pentru totdeauna. Umblam încoace și încolo prin odae fără nici un rost, deschideam sertare, schimbam rochiile și m'am trezit deodată în fața oglinzii, cercetând dacă gătită astfel, voiu reuși să-l rețin. Deodată mi-am dat seama: Nu trebuia să-l las să plece cu nici un chip și în răstimpul

unei clipe violente, voința aceasta se transformă în hotărîre neclintită. Vestind portarului plecarea mea cu trenul de seară, chemai apoi camerista să-mi ajute la împachetatul lucrurilor, timpul fiind doar foarte scurt. In timp ce, cu o grabă neastâmpărată, umpleam cuferele cu rochii și obiecte trebuincioase, îmi zugrăveam în minte surpriza pregătită: Il voi însoți la gară, iar în cea din urmă clipă, după ce-și va fi luat rămas bun, mă voiu urca și eu în tren cu el pentru o noapte sau două... atâta timp cât mă va vroi dânsul. Un fel de beție, un delir aproape, îmi clocotea în sânge; râdeam fără niciun motiv, spre mirarea cameristei ocupată cu împachetarea lucrurilor mele. Imi dau seama că simțurile mele trebuiau să fie turburate, căci atunci când servitorul veni să-mi ia cuferele, l'am privit o clipă mirată. Mi-era greu să gândesc clar când clocotirea lăuntrică mă cuprinsese toată.

Timpul era scurt, ceasurile erau șapte trecute, în cel mai bun caz nu mai aveam decât douăzeci de minute până la plecarea trenului. Mă consolam cu gândul că nu voiu mai pierde timp luându-mi rămas bun, despărțirea era doar fictivă căci aveam să plec cu dânsul oriunde și pentru câtă vreme va vroi el. — Servitorul ducea cuferele, iar eu mergeam cu pași repezi spre casieria hotelului ca să-mi achit contul. Terminasem; directorul îmi întindea restul și eram gata să plec, când simții o mână mângâetoare pe umăr. Am tresărit. Era verișoara mea care, neliniștită de pretinsa mea boală, venise să mă vadă. Am rămas înmărmurită, neștiind ce să fac, căci fiecare clipă de întârziere putea fi fatală. „Trebue să stai în pat“, stărui dânsa, „sunt si-

gură că ai friguri". Intr'adevăr aşa trebue să fi fost, căci tâmplele îmi zvâcneau, şi ici colo vederea mi se întuneca ca înaintea unui leşin. Mă sileam încercând să fiu liniştită şi amabilă, în timp ce fiecare din cuvintele ei mă ardea, făcând să nască în mine dorinţa de a blestema prea marea-i bunăvoinţă. Ingrijorată şi îndatoritoare, vară-mea nu se clintea din loc, stăruind să rămâie cu mine; nu-mi dădu pace până nu-mi fricţionă ea însăşi tâmplele cu apă de Colonia.

In timpul acesta eu număram clipele, gândindu-mă totodată la dânsul şi căutând un pretext pentru a scăpa de această chinuitoare afecţiune. Pe măsură ce neliniştea mea creştea, îi deveneam mai suspectă; aproape cu sila vru să mă hotărască să urc în odaia mea şi să mă culc în pat. Pe când ea tot căuta să mă convingă, ridicai ochii spre ceasul din hall: mai lipseau două minute până la şapte şi jumătate şi la 7.32 pleca trenul! Brusc, cu indiferenţa brutală a disperărei, i-am întins verişoarei mele mâna: „Adio, trebue să plec!" Şi fără a ţine seamă de privirea ei înmărmurită, fără a mă mai uita în urmă, trecui prin faţa ochilor miraţi ai servitorilor, luând-o în goană spre gară. Din gesturile disperate ale feciorului ghicii de departe că nu mai am nicio clipă de pierdut. Am dat buzna să ies pe peron, dar fui oprită, căci uitasem să-mi iau bilet. Cu sila aproape vroiam să conving portarul să mă lase să trec, dar trenul se şi puse în mişcare. Tremurând, priveam ţintă, doar, doar voiu mai prinde o privire dintr'unul din geamurile vagonului, un salut sau o fluturare de batistă. Dar în goana nebună a vagoanelor nu i-am mai putut deosebi chipul; treceau din ce în ce mai repede,

nelăsând în urma lor decât aburi groşi de fum negru.

Nu ştiu câtă vreme am stat aşa înlemnită căci servitorul îmi vorbise zadarnic de mai multe ori, înainte de-a îndrăzni să-mi atingă mâna, întrebând dacă bagajul trebuia dus înapoi la hotel. Aveam nevoie de câteva clipe ca să mă pot reculege. Nu, nu era cu putinţă să mă înapoiez acum după plecarea aceia atât de caraghioasă, şi nici nu vroiam să mă înapoez vreodată: dornică de singurătate îi poruncii să-mi depue cuferele la bagaje. Atunci abia, în mijlocul mulţimei împestriţate ce se înghesuia zgomotos în săli, încercai să chibzuiesc, să scap de obsesiunea căinţei şi disperărei. Dece n'aş mărturisi-o?... Gândul că prin propria-mi vină pierdusem ultima întâlnire, mă răscolea cu o asprime arzătoare şi nemiloasă; aş fi fost în stare să ţip, să urlu de durere... Numai oameni cu totul străini de patimi au în anumite clipe izbucniri atât de violente; atunci forţele acumulate ani dearândul se prăvălesc deodată, cu neobicinuită violenţă, în propriul lor suflet. Nicicând înainte şi nici după aceia n'am mai trăit clipe asemănătoare când, eram gata să îndrăznesc orice, dispusă să nimicesc printr'un singur gest o întreagă viaţă de stăpânire şi concentrare, — mă găseam în faţa unui obstacol puternic, de care patima mea se izbea neputicioasă...

Ceiace am făcut în urmă nu putea fi decât tot o prostie, o nebunie chiar, mi-e aproape ruşine s'o povestesc... dar ţi-am făgăduit dumitale şi mie însămi să nu ascund nimic... Ei bine, îl căutam iară, adică căutam să retrăiesc fiece clipă petrecută cu dânsul. O putere necunoscută mă atrăgea iar spre toate acele locuri

unde fusesem împreună ieri, spre banca din grădină de unde îl ridicasem cu sila, spre sala de joc unde îl văzusem pentru prima oară, ba și înspre spelunca aceia dubioasă, numai și numai în dorința de a retrăi iar trecutul. Dimineața mă voiu plimba iar cu trăsura dealungul țărmului pe acelaș drum. Da, atât era de copilăroasă și nechibzuită rătăcirea mea pe care astăzi, după douăzeci de ani, n'o pot eu însămi pricepe. Lucrurile acestea unii le înțeleg, alții ba: poate numai o inimă înflăcărată va pricepe asemenea rătăciri.

Așa se făcu că m'am dus întâi în sala de joc, în căutarea mesei unde-l văzusem, pentru ca privind toate mânile să mi le pot închipui pe ale sale. Știam că șezuse la masa din stânga în odaia a doua. Fiecare din gesturile sale mi se înfățișa clar înaintea ochilor; cu ochii închiși, ca o somnambulă, aș fi nimerit locul. Am intrat străbătând sala deadreptul. Dar iată că, aruncând o privire în mulțime se întâmplă ceva ciudat... Chiar la locul în care mi-l închipuisem, ședea — halucinație sau delir? — chiar El, în carne și oase... el... așa cum îl văzusem adineauri în vis... Intocmai ca și eri avea ochii ațintiți asupra bilei, iar fața-i era de o paloare cadaverică...

Simțiam nevoia să strig de spaima pricinuită de această viziune absurdă! Dar m'am stăpânit și am închis ochii. „Ești nebună... visezi... ai friguri" îmi spuneam mie însămi. „Este imposibil, trebue să fie o halucinație... acum jumătate de ceas a plecat de aci". Dar întocmai cum îl văzusem adineauri, așa sta și acum în fața mea. Printre milioane de mâni le-aș fi cunoscut pe ale sale... nu visam, era chiar el. Nu plecase,

uitându-și jurământul; smintitul era aci, iar banii dați pentru călătorie îi adusese la masa verde. Stăpânit de patimă juca din nou, în timp ce eu îmi frângeam inima gândindu-mă la el.

Un fior mă îndemnă să mă apropii: era furia, o furie nebună, aprinsă, ce mă mâna să-l apuc de beregată pe mizerabilul care înșelase atât de rușinos încrederea și darul meu. Am reușit să mă stăpânesc. Cu un calm silit, m'am apropiat de masă, tocmai în fața lui unde un domn politicos îmi făcu loc imediat. Numai doi metri de postav verde ne despărțiau, și ca la un spectacol îi puteam observa obrazul. Era acelaș obraz pe care cu două ore mai înainte îl văzusem strălucind de recunoștință, luminat de aureola mântuirei divine și care acum se consuma din nou în iadul tuturor patimelor. Aceleași mâni pe cari după masă le văzusem ridicate într'un sfânt jurământ dinaintea odoarelor bisericești, răscoleau acum, sgârcite și înfrigurate, teancul de bancnote, vampiri feroci și voluptoși. Câștigase, și trebue să fi câștigat mult, foarte mult. In fața lui stătea grămadă un teanc de jetoane, monede de aur și bancnote, un amestec nebăgat în seamă, în care degetele sale tremurânde și nervoase se întindeau și se frământau cu voluptate. Le vedeam mângâind și răsucind câteva bancnote, învârtind și desmierdând monedele pentruca apoi, printr'un gest brutal, să arunce un pumn plin în mijlocul unui pătrat. Imediat nările începură să-i palpite, la fiecare semn al crupierului el își ridica ochii ce licăriau lacom înspre rotocoalele bilei, pe când din trupul său încovoiat, numai coatele păreau ca țintuite în cuie, de masa verde. Tânărul acesta smintit, părea și mai înspăimântător decât în seara trecută, căci fiecare din miș-

cările sale ucidea în mine chipul celălalt, reliefat pe un fond de aur, pe care cu atâta credulitate îl închisesem în sufletul meu.

La doi metri depărtare unul de celălalt, respiram greu amândoi; eu îl fixam mereu, dar el nici nu mă observa. Nu se uita la mine, nu vedea pe nimeni, privirea i se opria numai asupra banilor, licărind nesigur ca și alunecușul bilei. Cercul acesta verde cuprinsese toate simțurile sale ce rătăceau de colo până colo. Pentru dânsul lumea întreagă, întreaga omenire, se reducea la acest pătrat de postav verde. Iar eu îmi dam seama că pot sta aci ceasuri întregi, fără ca, instinctiv, el să fi bănuit prezența mea.

Dar nu mai puteam răbda. Cu o hotărîre neașteptată făcui înconjurul mesei și, apropiindu-mă de el pe la spate i-am pus cu asprime mâna pe umăr. Privirea sa șovăi, o secundă mă fixă cu pupila sticloasă, fără să mă recunoască, întocmai ca un bețiv a cărui căutătură este încă posomorîtă și întunecată de chinuri lăuntrice. Apoi păru că mă recunoaște, gura i se deschise tremurând, mă privi fericit și bâlbâi cu o intimitate confuză și misterioasă:

„...Imi merge bine... eram sigur din clipa când am văzut că și el se află în sală..."

Nu-l pricepeam. Imi dădui numaidecât seama că e îmbătat de joc, că nebunul acesta uitase totul, jurământul său, întâlnirea dată, uitase de mine și de lume. Dar și extazul îi era atât de fermecător, încât, fără să vreau, m'am supus cuvintelor sale, întrebând uimită despre cine e vorba.

„Uite acolo, bătrânul general rus, ciung de un braț", șopti el, lipindu-se de mine ca și când ar fi trădat o taină vrăjită. „Uite-l, e acela cu favoriții albi și cu servitorul după el. Câștigă totdeauna, am remarcat-o și eri: trebue să aibe vre-un sistem; și eu pontez totdeauna la fel cu dânsul... Și eri a câștigat mereu, dar am făcut greșeala să continui jocul și după plecarea lui... iată care a fost prostia mea... Trebue să fi câștigat eri vreo douăzeci de mii de franci... și astăzi iar câștigă cu fiecare miză... Acum pontez numai cum pontează el... acum...

Se opri numai decât, căci vocea guturală a crupierului poruncise „Faites vos jeux, Messieurs!" In aceiaș clipă, privirea-i rătăci din nou spre locul unde sta rusul grav și domol, care aruncă după multă chibzuială o monedă de aur, și apoi șovăind pe cea de-a doua pe pătratul al patrulea. Imediat mânile înfrigurate din fața mea luară un pumn de monede de aur din grămadă, aruncându-le pe acelaș loc. Iar când după o clipă crupierul strigă „zero", curățind printr'o singură mișcare de lopată întreaga masă, el urmărea înmărmurit banii ce dispăreau. Nici nu se gândia să se întoarcă spre mine. Mă uitase cu totul, eram ștearsă, trecută, pierdută din viața lui. Cu toate simțurile încordate privea țintă înspre generalul rus care, cu o perfectă indiferență, cântărea iar una sau două monede, nehotărît pe care cifră să le plaseze.

Nu-ți pot zugrăvi ciuda și disperarea mea. Gândește-te în ce situație mă aflam, dându-mi seama că pentru omul acesta, pentru care îmi nimicisem întreaga viață, nu eram mai mult decât o muscă pe care o gonești nepăsător, cu un gest ușor al mânii. Mă cuprinse mânia. Cu o mișcare puternică a degetelor mele furioase, l-am înhățat de braț, așa de tare încât sări în sus.

„Trebue să pleci imediat" i-am spus cu glas încet, dar poruncitor. „...Adu-ţi aminte ce ai jurat astăzi în biserică, nenorocitule! Nu-ţi călca jurământul".

Mă privi ţintă, devenind livid la faţă. Ochii săi căpătară deodată expresia unui câine bătut, iar buzele îi tremurau. Părea că-şi aminteşte dintr'odată de cele petrecute, şi că este cuprins de groază pentru el însuşi.

„Da, d., îngână el. O Dumnezeule, Doamne... da, vin îndată... iartă-mă".

Adună imediat toţi banii, repede la început, cu un gest hotărît şi vehement, devenind însă din ce în ce mai şovăitor, până se opri deabi-nelea. Privirea sa căzuse din nou asupra generalului rus care ponta iarăşi.

„Numai o clipă... şi aruncă repede cinci monede de aur pe acelaş pătrat... Numai acest singur joc... Iţi jur că vin imediat... numai,..."

Glasul i se stinse. Bila începuse să se rostogolească, trăgându-l în urma ei. Imi scăpase iar şi-şi scăpase sie însuşi, nebunul acesta, zvârlit şi el în albia netedă în care se rostogolia şi sărea bila cea mică. Crupierul strigă iar, şi iar strânse cu grebla cele cinci piese de aur! Pierduse.

Dar nu se întoarse; din nou îşi uitase de mine şi de cuvântul dat c'o clipă mai înainte. Mâna lacomă palpită după banii pierduţi, în timp ce cu privirea căuta nervos spre vrăjitor.

Răbdarea mea era pe sfârşite. L'am înhăţat încă odată, dar cu sila. „Trebue să renunţi acum, în clipa asta! Spuneai că numai jocul ăsta..."

Se întâmplă însă ceva neaşteptat. Se întoarse brusc înspre mine, dar obrazul care mă privea acum nu mai era acela al unui om umil şi bui-

măcit, ci al unui zmintit. Turbat de mânie, cu ochi arzători şi buze tremurânde se răsti la mine: „Lasă-mă în pace, pleacă! Imi aduci ghinion. De câte ori eşti aici sunt în pierdere. Aşa s'a întâmplat şi ieri, şi astăzi la fel se'ntâmplă. Pleacă de aici!"

O clipă am rămas înmărmurită. Dar mânia mea nu mai cunoştea margini.

„Cum, eu îţi aduc ghinion?" m'am răstit. „Mincinosule, uiţi că mi-ai jurat..." Dar n'am ajuns să sfârşesc. Nebun, tânărul se ridică dela masă şi mă împinse cu brutalitate fără să ţină seama de numărul celor din jur.

„Lasă-mă în pace" strigă el tare. „Nu sunt sub tutela dumitale... ţine... ia-ţi banii!" Zicând aceasta, îmi aruncă câteva bilete de o sută de franci... „Acum du-te şi lasă-mă în pace".

Ieşit din minţi strigase ultimele cuvinte cu glas tare, uitând că sute de oameni îl ascultau împrejur. Toată lumea îşi aţintise privirea înspre noi, şoptind, explicând şi râzând, ba şi din sala vecină se înghesuiau câţiva curioşi la uşă. Mi se părea că hainele îmi fuseseră zmulse de pe trup şi mă aflam goală în faţa acestor curioşi. „Silence, Madame, s'il vous plait!" porunci crupierul, lovind în masă. Cuvintele pe cari le rostise mizerabilul îmi erau adresate mie. Injosită, cuprinsă de ruşine, stam în faţa curiozităţei clevetitoare ca o prostituată căreia i s'au zvârlit banii. Două, trei sute de ochi mă fixau obraznic. Şi când, voind să-mi plec fruntea sub umilinţă şi ruşine, căutai să evit privirile străine, zării deodată doi ochi ce păreau încremeniţi de spaimă şi mirare. Era verişoara mea.

Faptul acesta mă trezi. Verişoara mea n'avu răgazul să se mişte ca să-şi vie în fire şi eu mă

repezii ca o furtună înspre uşe. Atâta putere am mai avut ca să ajung până la banca din faţa cazinoului: era aceiaş bancă pe care se trântise eri tânărul meu împătimit. Tot atât de istovită şi zdrobtă ca şi el în ajun, căzui, neputincioasă, pe lemnul tare şi nesimţitor.

Sunt douăzeci şi patru de ani de atunci, şi totuş, când îmi amintesc de clipa când stam acolo, lovită, de batjocura lui faţă de o mie de străini, îmi înghiaţă sângele în vine. Ingrozită, simt iarăşi ce plămădire slabă, sărăcăcioasă, trebue să fie ceiace noi cu atâta îngâmfare numim suflet, spirit, sentiment, disperare, când toate acestea, nici în cea mai puternică încordare nu pot nimici trupul acesta chinuit. Invingem asemenea ceasuri, sângele continuă să ne circule în vine, şi trăim în loc să cădem ca un copac trăznit de fulger. O clipă numai durerea aceasta îmi nimicise încheieturile, încât căzui pe bancă sfârşită, cu o presimţire aproape voluptoasă, a morţei. Dar orice durere e slabă, e învinsă de atotputernica dorinţă de viaţă care e mai vârtos înfiptă în carnea noastră, decât poate fi dorinta morţei în spiritul nostru... Ceiace mi se pare mie însămi de neînţeles după o astfel de nimicire a sentimentelor, este că m'am ridicat din nou, neştiind totuş ce să fac. Amintindu-mi însă că bagajele mele se aflau pregătite la gară, am simţit că trebue să plec, oriunde, numai departe de aci, de acest iad blestemat. Fără să mai iau seamă la trecători, am alergat la gară, informându-mă acolo de primul tren ce pleca spre Paris. Aflând că am la ora zece un tren, am dat imediat ordin să mi se expedieze bagajele. Era ora zece; trecuseră deci tocmai douăzeci şi patru de ore dela acea întâlnire groaznică, douăzeci şi

patru de ore atât de pline de loviturile vremelnice ale celor mai ciudate simţiri, încât lumea mea interioară era nimicită pentru totdeauna. Un gând însă mă obseda mereu în ritmul acestor palpitaţii: „Trebue să plec!" Tâmplele îmi zvâcneau: „Pleacă! Pleacă! Departe de oraşul acesta, departe de mine însămi, acasă la copiii mei, spre viaţa mea de odinioară, spre propria-mi viaţă..."

Am călătorit toată noaptea spre Paris, dela o gară la alta, şi apoi direct spre Boulogne, de la Boulogne la Dover, dela Dover la Londra, şi de aci la fiul meu... totul într'o goană nebună, fără să chibzuesc, fără să cuget... Patruzeci şi opt de ore fără somn, fără o vorbă, fără mâncare, patruzeci şi opt de ore în care toate roţile nu repetau decât un singur cuvânt: Pleacă! Pleacă departe!...

Când în sfârşit am ajuns la fiul meu, s'au speriat cu toţii. Trebue să fi fost ceva ciudat în înfăţişarea mea, în privirea mea care m'a trădat. Când fiul meu vru să mă îmbrăţişeze şi să mă sărute, m'am dat înapoi: nu puteam suporta gândul că va atinge aceleaşi buze pe cari eu le socoteam necinstite de o gură străină. Ferindu-mă de orice întrebare, n'am cerut decât o bae; simţeam nevoia ca odată cu praful călătoriei să-mi spăl trupul şi de tot restul patimei acelui nenorocit. M'am târît apoi sus în camera mea, dormind fără întrerupere douăsprezece—patrusprezece ore, un somn greu ca plumbul, cum nu-l mai dormisem niciodată înainte şi nici după aceia, un somn care-ţi spune cum trebue să fie când stai mort într'un sicriu. Familia mea se ocupa de mine ca de un bolnav, dar dragostea lor mă durea; mă ruşina respectul şi veneraţia

fiecăruia, şi neîncetat trebuia să mă stăpânesc ca să nu strig în gura mare cât îi necinstisem pe toţi, cât îi uitasem, gata să-i părăsesc pentru o patimă absurdă şi nebună.

Apoi, fără nicio ţintă am plecat din nou într'un mic oraş de provincie în Franţa, unde nu cunoşteam pe nimeni, urmărită de gândul că fiecare om mi-ar putea ghici cu o singură privire ruşinea şi schimbarea, atât mă simţeam de necinstită şi de murdărită până în adâncul sufletului. Câteodată, deşteptându-mă dimineaţa, mă cuprindea o teamă nebună şi nu-mi venea să deschid ochii. Mă copleşea iar amintirea acelei nopţi când mă trezisem deodată lângă un bărbat străin, pe jumătate gol... şi iar nu aveam altă dorinţă decât aceia de-a muri fulgerată.

Totuşi puterea timpului e mare, ca şi a bătrâneţei, care în chip atât de straniu ştie să niveleze, să micşoreze puterea sntimentelor trecute. Când simţi apropierea morţei a cărei umbră cade neagră pe drum, lucrurile par mai puţin izbitoare, nu mai pătrund atât de adânc în noi, pierzând mult din puterea lor primejdioasă: cu timpul am trecut şi peste această zguduire. Iar atunci când, după mai mulţi ani, am întâlnit odată într'o societate pe ataşatul legaţiunii austriace, un tânăr polonez care la întrebarea mea asupra acelei familii, îmi răspunse că unul dintre copii îşi pusese capăt zilelor cu zece ani în urmă la Monte-Carlo.... nici n'am tresărit. Nici nu mă mai durea: Poate — dece mi-aş ascunde egoismul? — îmi părea chiar bine; îmi pierise astfel orice teamă de a-l mai întâlni vreodată. Nu mai aveam nici un martor împotrivă-mi decât propria-mi amintire... De atunci

am devenit mai liniştită. A îmbătrâni nu înseamnă în definitiv altceva decât a pierde orice teamă de trecut...

Şi acum, vei înţelege cum am ajuns să vorbesc cu d-ta despre soarta mea. Când ai apărat-o atât de pătimaş pe Madame Henriette, susţinând că douăzeci şi patru de ore pot fi hotărîtoare pentru soarta unei femei, m'am simţit indirect atinsă. Iţi eram recunoscătoare, căci pentru prima dată fapta mea fusese întrucâtva confirmată, sancţionată de altcineva. Atunci m'am gândit: Bine ar fi să-mi pot odată descărca sufletul, poate ar dispărea această vrajă apăsătoare, această vecinică amorţire în legătură cu trecutul. Numai atunci, cred, — voiu putea intra în aceiaş sală în care mi-am întâlnit soarta, fără să mai păstrez pic de ură împotriva lui şi a mea. Atunci, piatra din suflet se va fi prăvălit, acoperind trecutul şi împiedicându-l să mai reinvie. Mi-a făcut mult bine să-ţi pot povesti toate acestea: mă simt uşurată şi aproape veselă... Iţi mulţumesc...

* * *

Rostind aceste cuvinte, Mrs. C., se ridicase din jilţ. Sfârşise. Oarecum stingherit, căutam ce să-i spun. Inţelegând probabil străduinţele mele, mă opri cu un gest.. „Nu, te rog,, nu vorbi... n'aş vrea să-mi răspunzi sau să-mi spui ceva... Iţi mulţumesc că m'ai ascultat şi îţi doresc călătorie bună“.

Imi întinse mâna, luându-şi rămas bun. Fără să vreau am ridicat privirea spre chipul ei, şi îmi păru înduioşător, minunat, obrazul acestei femei bătrâne care sta în faţa mea binevoitoare

şi totuşi puţin intimidată. Era oare reflexul patimei trecute, sau buimăceala ce-i înroşise ochii până în creştetul părului cărunt?... Sta în faţa mea, asemeni unei fete tinere, cotropită de amintiri şi stânjenită de mărturisirea făcută. Emoţionat, ardeam de dorinţa să-i dovedesc profundul meu respect. Dar vorbele mi se opreau în gâtlej. Plecându-mă, am sărutat cu smerenie mâna-i veştedă, ce tremura uşor ca frunzele de toamnă.

SFÂRŞIT